

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ПАНАСЮК Олександр Петрович

УДК 796/799:37.034

**ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук,
Заслужений працівник освіти
України **П.М.Бойчук**

2011

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні засади формування моральних цінностей у майбутніх вчителів	10
1.1. Аналіз теоретичних засад сприйняття інформації про розвиток моральних цінностей у особистості.....	10
1.2. Узагальнення засад рефлексії, що впливають на процес усвідомлення моральних цінностей студентами.....	31
1.3. Дослідження аспектів засвоєння моральних знань майбутніми вчителями фізичної культури.....	52
1.4. Висновки до першого розділу.....	70
Розділ II. Узагальнення практичних аспектів формування моральних цінностей	72
2.1. Використання комп'ютерних програм у процесі професійної підготовки особистості.....	72
2.2. Обґрунтування реалізації педагогічних умов для сприйняття моральних знань студентами.....	91
2.3. Особливості формування професійних якостей і моральних рис студентів.....	111
2.4. Висновки до другого розділу.....	129
Розділ III. Дослідження ролі формування моральних цінностей у навчально-виховному процесі	131
3.1. Організація та аналіз результатів проведення формувального експерименту.....	131
3.2. Формування моральних рис та якостей у студентів у процесі експериментального дослідження	151
3.3. Педагогічні умови реалізації моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури.....	169
3.4. Висновки до третього розділу.....	186
Висновки	188
Додаток А	191
Додаток Б	198
Список використаних першоджерел	203

В С Т У П

Актуальність дослідження. Дослідження нових підходів у формуванні моральних цінностей майбутнього вчителя фізичної культури на сучасному етапі актуалізувало проблему якісного оновлення гуманітарної сфери вищої освіти, загалом і галузі фізичної культури та спорту, що є стратегічним напрямом формування нової інноваційної ідеології в сучасній педагогічній науці. Професійна підготовка майбутнього вчителя вимагає нових підходів до розвитку моральних цінностей у особистості. Такий підхід дозволяє динамічно реагувати на нові інноваційні процеси, пов'язані з досягненнями актуальних досліджень, соціальної практики, підготовкою молоді засобами фізичної культури та спорту. Метою вищої освіти є всебічна підготовка фахівця як особистості та найвищої цінності суспільства, розкриття її талантів, розумових і фізичних здібностей, формування високих моральних цінностей у майбутніх вчителів, здатних до свідомої професійної праці.

Закон України „Про вищу освіту” визначає завдання підготовки студентів вищих навчальних закладів, передбачає здійснення на уроках фізкультури та в позакласній роботі ефективне формування позитивних моральних якостей в учнів. Втілюючи цей принцип в життя, необхідно утвердити учня сучасної школи як найвищу соціальну цінність, найповніше розкрити його здібності та задовільнити різноманітні освітні потреби, забезпечити пріоритет моральних цінностей, гармонію особистості і довкілля, суспільства і природи. Ця ідея має стати центральною в процесі перебудови всієї системи вищої освіти, реалізації і організації навчально-пізнавального процесу у професійній діяльності особистості. Отже, висуваються актуальні завдання підвищення гуманістичної, культурної, духовно-моральної цінності цієї професійної системи і обґрунтування ефективності окремих її елементів.

Історичні аспекти формування моральних цінностей знайшли своє відображення у наукових поглядах українських філософів П.Юркевича, Г. Кониського, Г.Сковороди. На початку ХХ ст., у зв'язку з процесами інтеграції особливий науковий інтерес почали викликати проблеми, пов'язані з впливом моральних цінностей на розвиток інтелекту та поведінку окремої особистості. Ці

аспекти досліджували зарубіжні вчені: У.Мак Даугалл, Г.Тард, С.Сигеля, Ф.Олпорт.

Основні засади вдосконалення процесу фахової підготовки особистості аргументовані у працях видатних педагогів К. Ушинського, П. Лесгафта, П. Блонського, С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича. Окремі напрями підготовки майбутніх вчителів досліджували О. Абдуліна, І.Д. Бех, Є. Білозерцев, І.Зязюн, М. Євтух, О. Дубасенюк, А. Капська, Л. Міщик, В. Мадзігон, О. Мороз, Н. Ничкало, Г. Троцько, Є.Пристапа, А.Цьось, Б.Шиян та ін.

У процесі наукового пошуку виявили, що лише незначна частина праць присвячена вивченню окремих аспектів формуванню моральних цінностей підготовки фахівців фізичної культури і спорту. В основі особистісного впливу викладача лежить довіра студентів до нього, до педагога – професіонала і людини. Аналіз соціальних, педагогічних і психологічних зв'язків між викладачами і студентами, що виникають під час реалізації пізнавального процесу дає можливість виділити три рівні функціонування актуальних аспектів формування духовності: інституційно-конвенційний; соціально-педагогічний; емоційний. Актуальність обраної позиції полягає в тому, що ці рівні формування духовності санкціоновані суспільством підкріплюються соціально-визнаною діяльністю, тривалим спілкуванням викладачів і студентів, розв'язанням конкретної виховної проблеми, коли найповніше збігаються пізнавальні інтереси, емоційна та інтелектуальна спрямованість викладачів.

У ході наукового пошуку врахували, що водночас низка проблем, важливих для теорії і практики вищої освіти в галузі фізичної культури і спорту, залишаються нерозв'язаними: не порушувалося питання про сутність, роль та значення моральної підготовки як важливої складової навчально-виховного процесу, не висвітлено становлення системи моральних цінностей вчителів фізичної культури і спорту, не проаналізовано її особливості на сучасному етапі розвитку педагогічної науки.

Ми переконані, що нині існує нагальна потреба в широкому і ґрунтовному дослідженні цієї проблеми з огляду на реформування і розвиток національної системи фізичної культури і спорту та підготовки вчителів сучасної генерації для

цієї галузі. Саме це і визначає актуальність нових підходів у науковому пошуку, що і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження - „Формування моральних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Зведеного плану науково-дослідницької роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006-2009 рр. Волинського національного університету імені Лесі Українки (Інститут педагогічних технологій м. Луцьк). Роль автора у виконанні цієї теми полягала у вивченні та аналізі системи моральних цінностей вчителів фізичної культури і спорту, її особливостей та виявленні основних тенденцій професійного змісту їх підготовки. Тема затверджена Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №2 від 26.02.2008 р.).

Мета дослідження - полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці цілісної моделі формування моральних цінностей у вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки творчого фахівця для майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Об'єкт дослідження - процес формування змісту моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури.

Предмет дослідження - педагогічні умови, форми та методи організації навчально-пізнавальної роботи у процесі професійної підготовки студентів.

Гіпотеза дослідження: основними педагогічними умовами, які сприяють ефективному формуванню моральних цінностей у студентів факультетів фізичної культури є:

- сприйняття інформації про професійну підготовку майбутніх вчителів фізичної культури на основі поєднання моральних цінностей та використання наукових досягнень, що виступає передумовою ефективного формування професійних навичок;

- сприйняття інформації про оновлення змісту і методів технології процесу пізнання у вищій школі щодо формування моральних цінностей у особистості;

- засвоєння новітніх засад професійної освіти, завдань фізичної культури і спорту, врахування демократизації навчального процесу, формування у студентів національної свідомості та розвитку моральних цінностей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну та психолого-педагогічну літературу з метою дослідження основних аспектів формування моральних цінностей особистістю.
2. Розкрити особливості рефлексії та еволюції моральних цінностей у системі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.
3. Обґрунтувати навчально-методичне забезпечення професійної підготовки, що впливає на засвоєння моральних цінностей у професійному становленні сучасних фахівців.
4. Експериментально перевірити ефективну методику професійного навчання і контролю, орієнтовану на розвиток і удосконалення креативних знань студентів та формування у них моральних цінностей.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї науково-обґрунтованого в теорії пізнавального процесу, аспекти загальнофілософського їх розуміння, положення про пріоритет моральних цінностей, діалектична єдність національних і загальнолюдських аспектів про сутність фахівця (його місця і призначення у суспільстві та в освіті), філософсько-культурологічне розуміння сутності фізичної культури та спорту, її ціннісного потенціалу та впливу на духовну сферу особистості як важливого засобу інтелектуального, морального, естетичного виховання, врахування діалектичних законів єдності мислення, розвитку природи та суспільства. Для досягнення визначеної у дисертації мети і розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження: теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури; синтез і узагальнення історичних аспектів); емпіричні (опитування, діагностичне анкетування, інтерв'ю, бесіда, метод експертних оцінок); обсерваційні (пряме і опосередковане спостереження); прогностичні (шкалювання, ранжування, комплексний рейтинг, системне узагальнення); експериментальні (констатувальний і формувальний експеримент); праксиметричні (аналіз

результатів пошуково-дослідницької діяльності студентів); системно-рівневий аналіз (рівні сформованості творчої особистості, моделювання, прогнозування).

Дослідно-експериментальна база. Дисертаційне дослідження здійснювалося у три етапи впродовж 2006 - 2009 років.

На I етапі (2006-2007 рр.) на основі вивчення відповідних джерел були визначені вихідні теоретичні положення дослідження, його об'єкт і предмет, мета, розроблено програму і методикку пошукової роботи. Нами вивчалися теоретичні основи моральних цінностей у підготовці вчителів, розвиток моральних якостей фахівців фізичної культури і спорту на етапі підготовки I-II курсів, виявлення особливостей сучасної професійної освіти вчителів.. Використовувалися бесіди, анкетування, інтерв'ю, тести. На підставі цього здійснювався аналіз фактів, порівняння, виявлення закономірностей виховання особистості.

На II етапі (2007-2008 рр.) проведення педагогічного дослідження та обробка отриманих даних, написання статей, посібників, монографій, їх публікації. На другому етапі, досліджуючи процес професійної підготовки у вищих навчальних закладах фізичної культури і спорту, ми використовували різноманітні науково-педагогічні методи: анкетування, індивідуальні та колективні бесіди, інтерв'ю - необхідні методи для узагальнення інформації про майбутніх педагогів, тести, окремі інструменти педагогічної діагностики.

На III етапі (2008-2009 рр.) проведено систематизацію, узагальнення, аналіз та інтерпретацію результатів дослідно-експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження:

- вперше здійснено науковий пошук розвитку системи формування моральних цінностей майбутніх вчителів на сучасному етапі професійної підготовки фахівців;

- на основі аналізу сучасних конкретно-соціальних обставин визначено й обґрунтовано основні етапи сприйняття наукової інформації про моральні цінності особистістю;

- розкрито сутнісний зміст процесу професійної підготовки вчителя та його значення для рефлексії та еволюції моральних цінностей у системі сучасної

фізичної культури;

- окреслено основні тенденції, сучасні проблеми і методи засвоєння моральних цінностей вчителями фізичної культури та основні етапи їх професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів реалізувалися у публікаціях, таких як монографії „Сучасні інформаційні технології: техніко-педагогічний аспект” (2008); у виданні монографії „Формування моральних цінностей у студентів: виховний аспект” (2008); у монографії „Сучасні педагогічні технології: дидактично-виховний аспект” (2009); (методичні рекомендації для проведення семінарських та практичних занять) (2006, 2007, 2008); у ряді статей, які розміщені у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Результати проведених досліджень впроваджено у практику діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету, Луцького педагогічного коледжу, про що свідчать відповідні акти (від 30.06.2006 р., 15.07.2007 р., 1.07.2007 р., 15.07.2008 р.).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження були основою доповідей на міжнародних наукових конференціях „Технологія дослідження розвитку моральних поглядів у студентів” (15-18 квітня 2008 р., м.Рівне,), „Формування моральних цінностей у студентів фізичної культури” (20 квітня 2008 р., м.Луцьк), „Формування педагогічних знань студентів фізичної культури” (22-23 травня 2008 р., м.Сімферополь). Окремі наукові положення реалізувалися через публікації у наукових фахових і науково-методичному виданні (м.Київ, м.Харків, м.Луцьк, м.Сімфереполь). Основні положення роботи використовуються при читанні лекцій професійного циклу, на практичних заняттях із загальної та вікової педагогіки, основ педагогічної майстерності, охорони праці, безпеки життєдіяльності та валеології для студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету, Луцького педагогічного коледжу. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедр педагогіки (12.10.2008 р.) і теорії та методики фізичної культури (4.11.2008 р.) Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 14 публікаціях, вміщених у наукових фахових виданнях і монографіях „Сучасні інформаційні технології: техніко-педагогічний аспект” (2008); „Формування моральних цінностей у студентів: виховний аспект” (2008); „Сучасні педагогічні технології: дидактично-виховний аспект” (2009), „Технологія педагогічної освіти: дидактичний аспект” (2010).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Текст дисертації, включаючи таблиці, рисунки, додатки, викладено на 219 сторінках друкованого тексту. Перелік використаних літературних джерел налічує 219 найменувань, зокрема 12 праць зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

1.1. Аналіз теоретичних засад сприйняття інформації про розвиток моральних цінностей у особистості.

Аналізуючи теоретичні засади наукової проблеми виявили, що академік Бех І.Д. акцентує увагу на тому, як виховний процес у своєму історичному поступі завжди певним чином був пов'язаний з тією філософською проблематикою, яка осмислювала на відповідному світоглядному рівні ставлення особистості до світу, сутність культури, вихідні цінності буття людини в світі, співвідношення її свободи і відповідальності, форми і типи менталітету студента. Характер вирішення цієї проблематики визначав особливості виховних процесів, на основі яких розвивалась сучасна інформація про моральні цінності майбутнього вчителя фізичної культури.

Дефініція «інформація» адаптована нами від французького Information – надаю форму, створює уявлення про щось, зображає – як повідомлення про яку-небудь подію, чиясь діяльність, акцентує увагу на відомостях, що є об'єктом збереження, накопичення, переробки і передачі комунікації.

Інформація – комунікаційна інфраструктура суспільства, яка визначає можливості людей своєчасно одержувати, передавати й використовувати необхідні відомості, а потім оперативно здійснювати ті чи інші інформаційні комунікації [61, 362-363].

Здійснюючи науковий аналіз інформації про формування моральних цінностей у студентів факультетів фізичної культури, ми спирались на пізнання аспектів даної проблеми через роль відчуттів особистості, її компонентів сприйняття та педагогічного мислення. Функцією педагогічного мислення можна назвати розширення меж пізнання про моральні цінності за допомогою виходу за межі чуттєвого сприйняття об'єктивної дійсності. Реальне мислення особистості дає можливість за допомогою рефлексії (умовивід, осмислення)

розібратися в суті моральних цінностей, встановити істинну інформацію про досліджувану проблему, що безпосереднім чином не дається нам у сприйнятті.

Наукові знання про моральні цінності майбутні вчителі фізичної культури одержують не тільки через відчуття, а і через сприйняття. У відчуттях відображаються лише окремі властивості моральних цінностей, наприклад їх зовнішній вплив (гімн України, конституція України, спортивні змагання, туризм) через слухові, зорові аналізатори та ін., тоді як у сприйнятті всі компоненти досліджуваної проблеми подаються у їх сукупності і взаємозв'язку.

Сприйняттям називається відображення у свідомості студента предметів і явищ дійсності при їх безпосередньому впливові на органи чуття. Результатом сприйняття є цілісний образ моральних цінностей. Наприклад, взявши в руку нову книгу, ми одночасно відображаємо колір її сторінок, вагу, запах типографської фарби, тощо. Всі зорові, тактильні, нюхові та інші відчуття поєднуючись дають образ книги як одного із елементів моральних цінностей для особистості.

Здійснений нами аналіз наукових першоджерел показує, що сприйняття інформації про моральні цінності не зводиться до простої сумачії відчуттів, а складає якісно новий ступінь пізнання об'єктивної дійсності.

Історичні аспекти моральних цінностей знайшли своє відображення у наукових поглядах українських філософів П.Юркевича, Г. Кониського, Г.Сковороди. На початку ХХ ст., у зв'язку з процесами інтеграції особливий науковий інтерес почали викликати проблеми, пов'язані з впливом моральних цінностей на розвиток і поведінку окремої особистості. Ці аспекти досліджували зарубіжні вчені: У.Мак Даугалл, Г.Тард, С.Сигеля, Ф.Олпорт.

Основні засади вдосконалення процесу фахової підготовки особистості аргументовані у працях видатних педагогів К. Ушинського, П. Лесгафта, П. Блонського, С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича. Окремі напрями підготовки майбутніх вчителів досліджували О. Абдуліна, І.Д. Бех, Є. Білозерцев, І.Зязюн, М. Євтух, О. Дубасенюк, А. Капська, Л. Міщик, В. Мадзігон, О. Мороз, Н. Ничкало, Г. Троцко, Є.Пристапа, Б.Шиян та ін.

У процесі дослідження встановили, що обґрунтування наукової проблеми передбачає сприйняття інформації про сутність формування моральних цінностей у ході навчально-виховної роботи та розвитку культурологічних поглядів студентів в позааудиторній діяльності. Наукове обґрунтування технологій професійної підготовки особистості через різноманітні форми навчально-виховної діяльності майбутнього вчителя, розкривається через підбір запропонованих управлінських ідей у фаховій моральній спрямованості студентів вищого навчального закладу.

Здійснюючи науковий пошук, ми намагались дослідити засоби діагностики динаміки стану професійної підготовки особистості; відбір обґрунтованих моделей позааудиторної діяльності студентів для розвитку моральних цінностей студента.

Дисертант виходив з того, що у навчальному процесі та позааудиторній діяльності варто розвивати професійне мислення на основі нових освітніх технологій, ефективно здійснювати управління професійно-моральною підготовкою студентів через різноманітні форми навчально-пізнавальної діяльності особистості [46; 48; 51].

Ми встановили, що необхідність теоретичного обґрунтування ролі педагогічних явищ у навчальній та позааудиторній діяльності студентів впливає на сприйняття інформації про сутність практичних матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку сучасної науки у відповідності до вимог Болонського процесу, які втілюються в результати продуктивної діяльності, що суттєво відображає технологію професійної підготовки особистості [124].

Проведення дослідження, здійснення констатувального та формувального експериментів, мета яких довести або спростувати положення науково-пошукової роботи про те, що сконструйована нами система управління професійно-моральною підготовкою студентів сприяє активізації засвоєння духовних знань майбутніми бакалаврами, магістрами, підвищує ефективність педагогічної діяльності викладачів у процесі реалізації нормативних курсів через різноманітні форми навчально-виховної діяльності особистості.

Встановили, що управлінський аспект освітньої технології (англ. «an educational technology») часто називають напрямом закордонної підготовки, що має на меті підвищення ефективності освітнього процесу, який гарантує досягнення позитивного результату в професійно-моральній підготовці майбутнього вчителя сучасної школи [45; 46].

Термін «технологія» визначається як наука техніки, отже управління освітньою технологією - це наука про організацію техніки професійної освіти, тобто духовна підготовка студентів має передбачити одержання системи моральних знань з кожного курсу (дисципліни), а сприйняття моральних цінностей – розкриває формування сучасних моральних поглядів та моральних знань, які займають провідне місце в системі професійної підготовки студентів.

Отже, в нашому дослідженні у поняття технологія управління фаховою підготовкою ми вкладаємо комплекс ланок, який включає: прогнозування запланованих результатів в моральній підготовці особистості; засоби діагностики динаміки стану професійної підготовки; підбір обґрунтованих моделей навчання; критерії вибору оптимальної моделі для одержання конкретних умов у розвитку морального мислення особистості [136].

У процесі дослідження ми використали новітні підходи до розуміння наукових термінів у сучасній педагогічній науці і використовуватимемо їх у ході науково-пошукової роботи через адаптування їх змісту.

Науковий термін „виховальні відносини” – відносини, орієнтовані на повноцінний розвиток кожної особистості, здатної на активну роль у збереженні і примноженні соціальних цінностей і до співжиття в соціумі за моральними принципами [61, 86].

Виховання – це усвідомлене і цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності зі специфікою цілей, соціальних груп і організацій, в яких воно здійснюється. На відміну від соціалізації – процесу неперервного, виховання – процес дискретний, перервний, здійснюється планомірно, обмежений місцем і часом [61, 87].

Виховна технологія – науково обґрунтований засіб, що містить необхідні й достатні умови для розвитку та реалізації особистісного потенціалу

виховання, свідомого залучення його до системи вироблених людством цінностей. Умови, що мають забезпечувати повноцінний морально-духовний розвиток особистості трактуються як створення педагогом моделі організації виховного процесу з послідовною орієнтацією на певну систему цілей, доцільну послідовність у їх досягненні та на психологічно виважену гуманістичну суб'єкт-суб'єктну взаємодію [61, 94].

У дослідженні ми подаємо виховне середовище – як середовище безпосереднього і опосередкованого впливу на учня на мікрорівні; сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що створює умови життєдіяльності особистості, передачі їй суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних і соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації [61, 95].

Моральні цінності – поняття етики, яке відображає значущість для індивіда проявів моралі як регулятора суспільно належної поведінки і є втіленням його суб'єктивного діяльно-зацікавленого ставлення до реалізації у житті моральних норм і принципів [61, 525].

Сприйняття культури мови – це дотримання ustalених норм вимови, слова та форм вживання моральних побутових фраз.

У виховному процесі вищого навчального закладу культура поведінки – це дотримання основних вимог і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими, зокрема з учнями та молоддю.

На основі поданих вище наукових термінів у дослідженні ми ввели поняття "культурологічні моральні погляди".

Культурологічні моральні погляди студентів – це інтерактивне об'єднання практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображені у свідомості особистості і реалізуються через дотримання ustalених норм вимови, основних вимог і правил людського співжиття та конкретної педагогічної діяльності особистості [136].

У процесі дослідження ми зробили спробу охарактеризувати у ході пошукової роботи окремі компоненти таксономії цілей поведінки особистості у побуті. Серед них виділяємо:

- Когнітивний (пізнавальний) компонент. Сюди входять цілі від запам'ятовування і відтворення вивченого матеріалу до вирішення проблеми, в ході якого необхідно переосмислити набуті моральні знання, будувати їх нові співвідношення з попередньо вивченими ідеями, методами, способами дій, включаючи створення нового бачення моральної проблеми. За даними експертних оцінок, а також аналізу наукової літератури та анкет викладачів вузу виявили, щодо моральної сфери відносяться більшість цілей навчання та поведінки студентів, які висуваються нормативними документами у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури.

Ми встановили, що теоретична діяльність особистості сама по собі не приводить до змін у предметах і явищах зовнішнього світу, але дозволяє передбачати їх, завчасно прогнозувати майбутні моральні наслідки. Психологічна діяльність студента тому називається теоретичною, що дозволяє вдосконалювати результати практичних дій у процесі конкретної поведінки. Отже, теоретично-виховні види побутової діяльності займають не тільки провідне місце в інтелектуальному розвитку майбутніх фахівців, а й визначають успіх у практичній праці через моральні зобов'язання.

- Афективний (емоційно-ціннісний) компонент. До нього відносяться цілі формування морально-особистісного ставлення до явищ навколишнього світу, починаючи від простого сприйняття, інтересу, готовності реагувати на засвоєння ціннісних моральних орієнтацій і їх взаємодії та активного прояву. До цього компоненту належать також цілі, які передбачають формування інтересів і нахилів у поведінці особистості, переживання тих чи інших почуттів, формування ставлення до реальної дійсності, свідомості студентів і її прояву в побутовій та релігійній оцінці явищ.

Для розуміння теорії педагогічної технології формування моральних цінностей важливо знати певні закономірності формування нових розумових дій, уміти передбачати різні види пізнавальної побутової діяльності.

Формування моральних поглядів відбувається під впливом дій зовнішніх, матеріальних, бо вони дають можливість невидимі внутрішні дії зробити видимими (доступними), показати їх зміст студентам, зробити їх зрозумілими для кожного майбутнього вчителя [124].

- Психомоторний компонент. До нього належать цілі, які зв'язані з формуванням тих чи інших видів рухомої (моторної, маніпулятивної) побутової діяльності, нервово-м'язевої координації, необхідної для формування культури педагогічної праці. До цього компоненту відноситься порівняно невелика кількість цілей із загальних об'ємів навчальної мети. Серед них виконання письмових завдань, удосконалення мовлення при вивченні іноземних мов, вправи фізичного виховання та реабілітації.

Проводячи дослідження переконалися, що створення надійної, достовірної системи цілей у професійній підготовці особистості питання динамічне і складне, яке цікавить не тільки теоретиків-педагогів, а перш за все викладачів-практиків і має певні причини у формуванні позитивних моральних якостей студентів фізичної культури.

- У дослідженні передбачили, що цей аспект передбачає концентрацію зусиль на головному. Користуючись технологією формування моральних поглядів викладачі вищих закладів освіти повинні вміти не тільки виділяти і конкретизувати цілі, але й впорядковувати їх, визначати першочергові моральні завдання, порядок і перспективи майбутньої побутової навчально-виховної діяльності студента.

- Таке розуміння моральних завдань впливає на ясність і гласність спільної роботи викладача і студентів. Конкретні навчально-виховні цілі у формуванні моральних поглядів дають можливість викладачу пояснити студентам орієнтири в їх загальній побутовій навчально-виховній діяльності, обговорити разом з ними механізм їх реалізації моральних якостей особистості.

- Обраний нами підхід у дослідженні моральних цінностей дав змогу врахувати створення еталонів оцінки результатів побутової навчально-виховної діяльності. Звертання до чіткого формулювання цілей розвитку моральних поглядів, які виражаються через результати побутової та духовної діяльності,

піддаються більш надійній і об'єктивній оцінці. Це дає змогу систематично формувати у студентів об'єктивні оцінні моральні навички.

Ми встановили, що головна особливість процесу засвоєння побутових моральних дій полягає у тому, що такі дії завжди є активними: моральні знання можна передати тільки тоді, коли їх беруть, тобто коли студенти виконують певну творчу діяльність, в процесі якої формуються основи культури праці та побуту, розвиваються моральні цінності [26].

Отже, процес засвоєння моральних знань – це завжди виконання певних пізнавальних дій, усвідомлення їх суті. Викладач повинен бути впевнений, що студенти володіють всією необхідною системою моральних навичок, реальних дій, які складають уміння здобувати майбутню професію. Дія – це одиниця аналізу навчально-виховної праці студента. Викладач має знати, передбачати її структуру, функціональні можливості, основні риси, етапи та закономірності становлення творчої особистості, яка володіє системою моральних знань.

Встановили тезу про те, що студенти розуміють, що будь-яка людська дія завжди спрямована на певний предмет, моральне поняття чи явище. Наприклад, студент аналізує поняття реабілітації, вивчає будову комп'ютера, норми і правила поведінки прилучається до наукової роботи у сфері оцінки моральних якостей. Отже, дія завжди цілеспрямована, і в процесі її виконання одержується певний результат у формуванні моральних цінностей. Він може збігатися з поставленою професійною метою, а може іти всупереч з нею.

У ході дослідження виявили, що мета навчально-виховної дії нерозривно пов'язана з таким важливим компонентом, як мотив моральної діяльності. Мотив спонукає студента ставити і досягати різноманітних моральних результатів, виконувати відповідні навчально-виховні дії. Коли мотиви не обґрунтовані, не усвідомлений кінцевий результат, навчання як вид професійної пізнавальної діяльності втрачає сенс.

У ході наукового пошуку виявили, що у структуру будь-якої дії входить та чи інша система операцій, за допомогою яких ця дія виконується. Так, для дії порівняння необхідно виділити ознаку (основа для порівняння: проаналізувати слова Гімну України та Гімну Росії), на базі якої будуть порівнюватися

моральні явища. Потім робиться висновок, одержаний за результатами порівняння, який дозволяє завершити пізнавальну дію у формуванні моральних якостей [139; 179].

Ми передбачили, що наступний компонент формування моральних цінностей – орієнтовна основа дії. Це система умов, на яку реально спирається студент при виконанні певних моральних дій. Важливо знати, що ця система умов педагогічної діяльності може бути подана з різних позицій. Ці педагогічні умови можуть відбивати окремі особливості конкретного морального випадку, а можуть фіксувати і загальні, суттєві для цілого класу явищ морального спрямування (аналіз тексту Конституції України).

У процесі реалізації моральних дій із засвоєння основ професійної праці у навчанні та побуті студент проявляє свою індивідуальність, яку треба враховувати в ході організації побутової навчально-виховної діяльності майбутнього вчителя (спортивні змагання).

У нашому дослідженні побутова виховна діяльність - це цілісна система взаємопов'язаних між собою елементів процесу формування моральних знань та поглядів, які в ході реалізації навчально-виховної мети забезпечують виконання трьох основних функцій:

- а) орієнтувальної;
- б) виконавчої;
- в) контрольної-коригувальної.

Основною є орієнтувальна частина виховної діяльності. Вона забезпечує успіх дії її особливості можна представити як складний психологічний процес використання орієнтувальних операцій у формуванні моральних знань (туризм).

Особливості навчально-виховної діяльності полягають у реалізації таких основних компонентів:

- а) матеріальна форма дії (виконання студентами певних операцій у лабораторії, у реальній педагогічній діяльності);
- б) перцептивна форма дії (фіксація предметів за допомогою зорового сприймання);

в) словесна форма дії (бесіда, пояснення та обґрунтування виховних завдань);

г) розумова форма дії (попереднє виконання дій у свідомості, розвиток морального мислення).

Таким чином, природа та механізм засвоєння моральних знань з основ розвитку професійних якостей є складовою частиною технології формування моральних цінностей, основою педагогічної діяльності у сучасній школі.

Приступаючи до дослідження, ми обґрунтували методику проведення науково-пошукової роботи, розпочавши її з визначення наукового терміну самосвідомості, яка є складовою ланкою технології формування моральних цінностей. Свідомість – усвідомлення студентом себе самого як особистості, своїх фізичних і розумових здібностей, вчинків і дій, їхніх мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і до самого себе [152].

У процесі дослідження ми передбачили, що сприйняття кожного соціального явища має свою історію, яка охоплює процес її зародження, становлення, конкретизації, формування та реалізації. Свідомість, охоплена в генетичному аспекті, може бути визначена об'єктивно у певних межах. У такому разі вона окреслюється як явище закономірне, а не випадкове, як феномен, що має внутрішню логіку, а не щось штучно сконструйоване.

Завдання дослідження полягало в тому, щоб обґрунтувати свідомість особистості студента вищого закладу освіти в її реальних взаємозв'язках із формуванням моральних проглядів, іншими явищами суспільного життя. Тільки в такому разі воно розкривається достатньо повно.

У ході пошукової роботи ми виробили власне ставлення до розуміння проблеми свідомості особистості та спрямували обґрунтування концепції дослідження у вірному соціальному руслі. Специфіка професійної свідомості студентів вищих закладів освіти полягає у тому, що вона не лише відображає об'єкт пізнання, але допомагає ефективно формувати професійні риси особистості, її моральні погляди.

Сприйняття теоретичного обґрунтування свідомості особистості передбачає три основні аспекти:

- знання про власне об'єкт відображення (моралі у навчально-виховному процесі);
- мету, якої бажано досягти шляхом зміни об'єкту відображення у процесі професійної підготовки студентів;
- засоби, що ведуть до досягнення високого рівня сформованості моральних поглядів студента у професійній підготовці особистості.

Встановили, що головні чинники, які позначилися на процесі формування свідомості народу, були такі:

- 1) расовий; 2) геопсихічний; 3) геополітичний; 4) історичний; 5) культуротворчий; 6) релігійний.

Національне виховання – це історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, культурологічних поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію виховної життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [139; 202].

Національний виховний ідеал – базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу. Конкретний зміст національного виховного ідеалу залежить від державного устрою, світогляду, релігії і моралі, від рівня розвитку культури, від національних особливостей народу. Виховний ідеал – це мета виховання, образ ідеальної людини, на який має орієнтуватись педагог виховуючи учнів.

Теоретичні аспекти концепції дослідження базувались на використанні сучасних наукових першоджерел. Зокрема у праці П.Кононенка "Українознавство" на основі різноманітного вітчизняного й зарубіжного матеріалу вперше здійснено дослідження про етнос, природу, мову, історію, націю, державність, культуру у міжнародних відносинах з врахуванням ментальності народу, долі українців, їх історичної місії [100].

Праця Б.Кравченка "Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ століття" дає можливість простежити вплив соціальних і політичних змін в Україні на розвиток національної свідомості українців у ХХ ст. та передісторію

цього процесу, його залежність від урбанізації, показує драматичну боротьбу національно-патріотичних сил різного політичного спрямування проти імперської експансії Росії [101].

У дослідженні "Українська національна ідея та процес державотворення в Україні" висвітлюються особливості української національної ідеї як ідеологічної засади державотворчого процесу в сучасній Україні, аналізується історія її становлення та особливості функціонування. Значна увага приділена розгляду конкретних проблем, які виникли в Україні після здобуття нею незалежності [106].

У праці Г.Ващенко "Виховний ідеал" акцентується увага на формуванні національної свідомості особистості, враховуючи засади християнської релігії та аналізуються аспекти тіловиховання, які впливають на формування професійних рис особистості [37].

Автор О.П.Рудницька та ін. у праці "Основи педагогічних досліджень" подає рекомендації для організації і проведення сучасного дослідження у закладах вищої освіти України, які торкаються моральних цінностей.

Б.М.Шиян, В.Г.Папуша, Є.Н.Приступа у праці "Теорія фізичного виховання" обґрунтовують систему підготовки фахівців фізичної культури нового типу, здатних відродити національну школу, збагачену передовою світовою педагогічною думкою. Автори вперше у теорії фізичного виховання подають основи української національної системи фізичного виховання, акцентують увагу на традиціях фізичного виховання в українській етнопедагогіці. Зокрема, відомий вчений Є.Н.Приступа наголошує, що метою фізичного виховання в українській етнопедагогіці є сприяння фізичному і духовному розвитку особистості, зміцненню здоров'я, сукупності моральних, психічних, фізичних та соціальних складових життєдіяльності людини.

Таким чином, навчально-виховна діяльність, спрямована на комплексне вивчення моральних поглядів студентів дозволяє узагальнити наше бачення ролі навчально-виховної діяльності, яка активізує професійні моральні інтереси учителів, сприяє підвищенню їх педагогічної культури, дозволяє удосконалити

вміння і навички студентів для проведення виховної роботи у сучасній школі [131; 132].

У процесі дослідження ми передбачили розкриття сутності формування моральних цінностей студентів у навчально-виховній діяльності та обґрунтування технологій модульно-пізнавального, модульно-технологічного, модульно-розвивального спрямування виховної роботи через різноманітні форми навчально-виховної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури.

Ми намагались дослідити технологічні аспекти динаміки стану формування моральних цінностей у студентів, обґрунтувати основні модулі навчально-виховної діяльності студентів для засвоєння моральних знань.

Модель концепції формування моральних цінностей подаємо у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Модель формування моральних цінностей

№ п\п	Параметри оцінки	Рівні суб'єктності моральних знань		
		Моносуб'єкт	Полісуб'єкт	Метасуб'єкт
1.	Об'єкти духовності	Предмети праці, педагогічне середовище як партнери діяльності	Педагогічні явища як аспекти діалогічної взаємодії	Педагогічна доцільність (навчально-виховний процес, абсолютна істина, Бог)
2.	Базові моральні цінності	Істина (в пізнанні), користь і доцільність (у навчанні), любов (у спілкуванні)	Добро – у ціннісно-орієнтаційній за змістом і сумісній за формою діяльності	Творчість – у педагогічній життєдіяльності
3.	Тип самовизначення особистості	Прагматичне самовизначення	Моральне самовизначення	Екзистенціальне самовизначення
4.	Спосіб виявлення творчих тенденцій у діяльності та поведінці індивіда	Надситуативна, пошукова активність	Наднормативна активність	Самоактуалізація у педагогічній діяльності
5.	Характер смислоутворювальних мотивів	Самореалізація, самовираження, самоутвердження	Моральна саморегуляція	Гармонізація навчально-виховної діяльності
6.	Духовні інтенції та професійні настанови фахівця	Віра ↓ егоцентризм	Надія ↓ соціоцентризм	Любов ↓ космоцентризм

Таким чином, модель формування моральних цінностей, подана у таблиці 1.1. дає змогу реалізувати розвиток професійного та духовного мислення майбутнього вчителя фізичної культури.

У ході науково-пошукової роботи автор виходив з того, що в навчально-виховній діяльності варто розвивати моральне мислення на основі нових освітніх технологій, ефективно здійснювати формування моральних цінностей студентів через різноманітні форми навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури.

Проведення дослідження, здійснення констатувального та формувального експериментів, мета яких довести, що положення науково-пошукової роботи сконструйована нами система формування моральних цінностей у студентів сприяє активізації засвоєння моральних знань майбутніми вчителями фізичної культури, підвищує ефективність педагогічної діяльності викладачів у процесі реалізації нормативних курсів через різноманітні форми навчально-пізнавально-виховної діяльності майбутнього вчителя (сприйняття, рефлексію, засвоєння) [48; 58].

Власне, в нашому дослідженні у поняття технологія формування моральних цінностей ми вкладаємо комплекс ланок, який включає: прогнозування запланованих результатів в моральній підготовці особистості; засоби діагностики динаміки стану модульно-виховної підготовки; підбір обґрунтованих моделей навчання; критерії вибору оптимальної моделі для одержання конкретних умов у розвитку набуття знань педагогічної культури (сприйняття тексту Гімну України, рефлексію Конституції України, засвоєння змісту інноваційної технології).

Науковий термін „культура” (від латинського *cultura* – *виховання, освіта, розвиток*) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень удосконалення суспільства й людини і втілюються в результати продуктивної діяльності [61].

Таким чином, формування культурологічних цінностей базується на основі вивчення циклу навчальних дисциплін, які подаються у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури на основі використання навчальних програм та відповідних цілеспрямованих курсів «Формування моральних цінностей у студентів: виховний аспект» (2008), що

впливають на результати виховної підготовки студентів вищих навчальних закладів.

У ході наукового пошуку ми спиралися на інформаційні технології, які вимагають підготовки студентів фізичної культури для засвоєння знань з комп'ютерної техніки, використання системи Internet для професійного оволодіння моральними знаннями та обґрунтуванням сучасних моральних цінностей, які впливають на розвиток особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

1. Основні завдання комп'ютерної програми з педагогічної технології.

Реалізація нової освітньої політики, основні принципи якої проголошені державною національною програмою освіти „Україна XXI століття”, вимагає педагога, який володіє високим професіоналізмом і творчим потенціалом, здатного не тільки успішно працювати в умовах нових ринкових відносин, а й посісти провідні позиції в інтелектуально-культурному авангарді суспільства. Нові цільові установки, викладені в програмі, вимагають застосування нових технологій навчально-виховної діяльності у педвузах, переходу на нові системи підсумкової і поточної оцінки знань студентів, їхньої готовності до практичної діяльності [22].

Комп'ютерна технологія навчально-пізнавальної діяльності і розроблена на її основі автоматизована навчально-контролююча система з курсу „Педагогічні технології” робить ефективнішим процес управління навчанням студента, порівняно із традиційним оволодінням знаннями. Комп'ютерна програма дозволяє ефективно формувати і діагностувати систему знань студентів з педагогічної технології.

2. Структура будови комп'ютерної програми з педагогічної технології.

Застосування персональних комп'ютерів, забезпечених навчаючими програмами, дає можливість розв'язувати багато найактуальніших проблем, пов'язаних з неоднорідністю студентського колективу за рівнем психолого-педагогічного й інтелектуального розвитку. Найдієвішим вирішенням цих аспектів є реалізація принципу індивідуалізації навчання, що впливає на розвиток моральних цінностей особистості. Застосовуючи комп'ютер на

лабораторно-практичному занятті, іспиті, під час самостійної роботи, студент матиме змогу працювати у властивому йому темпі, що дозволяє піднести до оптимального рівня розвитку його професійно-моральне мислення.

Встановили, що важливим принципом побудови програми є принцип розвивального навчання. Розробляючи автоматизовану навчально-контролюючу систему курсу „Педагогічні технології”, ми мали на увазі її спрямування не тільки на забезпечення студентів формальними знаннями, а й на управління мотивами, емоціями, іншими особистісними факторами, які впливають на продуктивність навчально-виховній діяльності.

Наступний принцип побудови програми - принцип креативності, тобто орієнтації на творчі потенції студента у навчально-виховній діяльності. Логічною системою запитань студент залучається до своєрідної інтелектуальної гри, яка вимагає не тільки знань, а й творчого мислення, педагогічної інтуїції.

3. Диференційований характер тестових завдань.

Запропоновані тестові завдання мають диференційований характер (I, II, III ступеня складності).

I – ступінь складності визначається найпростішим конкретним матеріалом, який студенти вивчали під час лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять. Він передбачає відповідь на альтернативні тестові завдання, що вимагають вибору у найпростіших варіантах конкретної відповіді одним чи кількома словами. Завдання розраховані на засвоєння основних понять курсу [22].

II – ступінь складності потребує глибших знань, логічного мислення, аналізу матеріалу, який вивчався. Тести цього рівня передбачають вибіркові відповіді з двостороннім вибором, з вимогами вписати поняття педагогічної технології у певній послідовності, розраховані на встановлення алгоритму відповіді.

III – ступінь складності визначають завдання переважно творчого характеру, виконання яких вимагає таких знань і умінь:

- розкривати підпорядкування понять педагогічної технології, аналізувати діалектичний взаємозв'язок між ними;

- застосовувати знання у практичних ситуаціях, під час вирішення стандартних і творчих практичних завдань;
- аналізувати й узагальнювати поняття педагогічної технології, ідей, теорії у певній системі;
- розглядати і характеризувати поняття педагогічної технології, ідей, теорії в їхній динаміці, генезисі розвитку моральних цінностей.

4. Методика технології оцінювання знань студентів. Під час роботи у навчальному режимі студенти одночасно дістають дванадцять завдань. Завдання III ступеня складності оцінюють 3–5-ма балами. При цьому береться до уваги повнота відповіді:

5 балів – виставляють за правильною відповіді на всі завдання; 4 бали – коли правильно виконано 80-100 відсотків завдань; 3 бали – коли виконано 60-80 відсотків завдань. Завдання II ступеня складності оцінюють 1–3-ма балами; 3 бали – виставляють за правильну відповідь на всі завдання; 2 бали – коли правильно виконано 80-100 відсотків завдань; 1 бал – коли виконано 60-80 відсотків завдань. Завдання I ступеня складності оцінюють 1 чи 0 балів. При оцінюванні враховують бали за всі 12 завдань. Таблиця відповідності балів оцінкам така:

бали	оцінки
30-25	"5"
24-16	"4"
15-10	"3"
9-0	"2"

Доцільно і бажано використовувати тестові завдання і при машинному програмованому контролі знань студентів.

I. Предмет педагогічної технології.

Методи історико-педагогічних аспектів дослідження.

Завдання першого ступеня складності

1. Яке поняття є ширшим: „освіта” чи „технологія виховання”? Наберіть на клавіатурі слово.

Відповідь: освіта.

2. Наберіть на клавіатурі пропущені у переліку поняття. Основні поняття (категорії) педагогічної технології:

1. Розвиток
2. Виховання
3. Соціалізація
4.
5.
6. Самоосвіта
7. Формування
8.
9.

Відповідь: 4. Технологія навчання; 5. Освіта; 6. Самовиховання;

9. Перевиховання.

3. Знайдіть правильну відповідь.

Перший вищий навчальний заклад у Східній Європі.

1. Братські школи.
2. Києво-Могилянська академія.
3. Московська слов'яно-греко-латинська академія.
4. Львівський університет.

Відповідь: 2. Києво-Могилянська академія.

4. Підкресліть правильну на Вашу думку, відповідь.

Освіта – це: 1. Процес і результат розвитку особистості;

2. Процес вивчення індивідуальних особливостей учнів;

3. Процес викладання учням;

4. Система знань, умінь та навичок.

Відповідь: 4 – Система знань, умінь та навичок [124].

5. Введіть номери правильних відповідей.

Які з наведених понять педагогічної технології є методами наукового історико-педагогічного дослідження?

1. Педагогічний експеримент.
2. Аналіз життєвих ситуацій.

3. Пізнавальні ігри.
4. Вивчення документації.
5. Аналіз та узагальнення педагогічного досвіду.
6. Значення.
7. Заохочення та покарання.
8. Теоретичний аналіз.
9. Логіко-історичний аналіз.

Для того щоб перевірити себе, подані правильні відповіді закрийте папірцем, запишіть свої міркування, а потім звірте з оригіналом.

Відповіді: 1, 4, 5, 8, 9.

Завдання другого ступеня складності

1. Введіть номер правильної відповіді.

Коли виникла вища освіта в Україні (за періодизацією Ю.Д. Руденка та ін.)?

1. Доба Київської Русі.
2. Доба Волинсько-Галицького князівства.
3. Литовсько-Польська доба.
4. Епоха українського відродження.

Відповідь: 1. Доба Київської Русі.

2. Введіть номери правильних відповідей.

Найбільш вдалі, на Ваш погляд, визначення технології виховання.

Технологія виховання – це:

1. Процес розвитку в учня успадкованих нахилів, якостей і здібностей;
2. Процес соціалізації особистості (без урахування її індивідуальних особливостей);
3. Вплив вихователя на вихованця з метою формування певних якостей особистості;
4. Спеціально організований процес формування цілісної і всебічно розвиненої особистості;
5. Спеціально організований творчий процес формування гуманних відносин, які сприяють всебічному розвитку особистості учня.

Відповідь: 4, 5.

3. Назвіть правильну, на Вашу думку, відповідь (підкресліть).

Що є предметом педагогічної технології?

1. Технологія навчання.
2. Розвиток і соціалізація особистості.
3. Навчально-виховний процес формування особистості.
4. Учень.
5. Колектив.
6. Виховання як взаємодія вчителів й учнів у навчально-виховному процесі.

Відповідь: 3, 6.

4. Введіть номери правильних відповідей.

Галузь педагогічної технології:

1. Етика.
2. Технологія викладання окремих предметів.
3. Народознавство.
4. Школотознавство.
5. Естетика.
6. Сімейна педагогіка.
7. Технологія навчання.
8. Спеціальна педагогіка.

Відповідь: 2, 4, 6, 7.

5. Введіть номери правильних відповідей згідно з логікою побудови курсу.

Структура інтегрованого курсу педагогічної психології:

1. Дошкільна педагогіка.
2. Педагогіка вищої школи.
3. Загальні історико-теоретичні основи педагогічної технології.
4. Методики викладання окремих предметів.
5. Теорія виховання.

6. Єдність навчання, виховання та самовиховання у цілісному технологічному процесі.

7. Теорія виховання.

8. Проблеми школознавства.

9. Історичні аспекти педагогіки.

10. Основи української національної педагогіки.

Відповідь: 3, 6, 8, 10.

Таким чином, виявили, що в процесі аналізу наукових першоджерел визначено особливості сприйняття інформації про моральні цінності, обґрунтовано адаптовані базові поняття «моральні цінності», «моральні знання», «виховна технологія», які подаються через розуміння суті сучасної інформації, що впливає на комунікацію професійної підготовки студентів, види контролю засвоєння професійно-моральних знань, аналізуються рівні розвитку свідомості особистості у процесі засвоєння моральних цінностей майбутніми вчителями фізичної культури.

1.2. Узагальнення засад рефлексії, що впливають на процес усвідомлення моральних цінностей студентами.

У ході наукового пошуку встановили, що рефлексія моральних цінностей спирається на розуміння понять «особистість», «індивід», «індивідуальність». У нашому дослідженні «особистість» - суспільна людина, якій притаманні погляди на життя, переконання, а значить розвинутий світогляд, яка активно реалізує свої здібності.

Індивід – це окремий представник людського роду, конкретна особистість, що проявляє свої здібності у суспільстві.

Індивідуальність - сукупність неповторних рис в людині, що формується і проявляється у процесі життєдіяльності та проявів її правил поведінки.

Рефлексія, як фактор пізнання інформації про моральні цінності виявляється в тому, що особливістю її осмислення є розуміння цілісності. Цілісний образ моральних цінностей розглядається нами на основі узагальнення знань про певні аспекти досліджуваної проблеми, в основі якої лежить структурність.

Особливості структурності полягають у тому, що рефлексія не просто конгломерат відчуттів, а в ній відображаються аспекти різних властивостей і частки наукового поняття, але також і його структури.

Рефлексія моральних цінностей особистості – це осмисленість певного явища, яка тісно пов'язана з мисленням особистості. Велике значення в осмисленості має сприйняття інформації про моральні цінності майбутніми вчителями фізичної культури відіграє зв'язок першої і другої сигнальної системи особистості. З точки зору сучасної педагогічної технології рефлексія розглядається як своєрідна дія, спрямована на обстеження об'єкту дослідження і створення його копії.

В результаті дії кори великих півкуль головного мозку утворюються складні системи тимчасових нервових зв'язків, що забезпечують цілісність сприйняття моральних цінностей у особистості.

Досліджуючи проблему розвитку моральної самосвідомості у студентів факультетів фізичної культури, ми спиралися на теоретично-педагогічні

джерела, які дають можливість вивчати умови формування моральних цінностей з наукових позицій через розвиток самосвідомості особистості. Рефлексія моральної самосвідомості особистості у професійній підготовці набуває форм наукової ідеї, яка, детермінуючись та трансформуючись під впливом конкретно-педагогічних умов, стає провідною ланкою у формуванні морально-свідомих фахівців. Обґрунтування цього аспекту дає підставу стверджувати, що формування моральної самосвідомості у майбутніх вчителів фізичної культури має суттєве значення для обґрунтування та розвитку сутності моральних цінностей [27; 76; 78].

Ми встановили, що рефлексія моральних цінностей розвивається завдяки використанню моральних якостей індивіда. Отже, використанню моральних цінностей сприяє індивіду, який стає суб'єктом соціального контролю. По-перше, він визнає одні прояви активності студентів як правильні, відповідні до моральних норм, а інші – як їх порушення; по-друге, дає оцінку психічним і духовним якостям особистості, які необхідні їй для узгодження власних учинків з інтересами інших осіб, певної спільноти, суспільства в цілому; по-третє, у нього формується здатність розпізнавати негативний вплив тих об'єктів чи явищ, які становлять реальну загрозу моральним цінностям (власним або суспільним) і готовність захищати свою моральну позицію.

Виявили, що до рефлексії про моральні цінності відносять різні форми моральної свідомості: особистісні переконання щодо норм і принципів належної поведінки студента, як громадянина, суспільні і моральні ідеали; етичні уявлення про життя і смерть, справедливість і несправедливість, гуманістичних студентських відносин, добро і зло та ін.; моральні почуття – обов'язку, совісті, відповідальності, честі й гідності.

Історично система рефлексії про моральні цінності змінюється, проте завдяки закону наступності поколінь ядро морального досвіду людства зберігається. Це знаходить свій прояв у функціонуванні елементарних норм і правил людського співжиття (повага до результатів праці, взаємодопомога, шанобливе ставлення до старших, піклування про дітей, утвердження гідності людини тощо).

Встановлено, що моральні цінності зазнають деформації у тому разі, коли домінуючими орієнтаціями в житті людини стають комфорт, споживання, прагнення до насолод. За таких умов, як довів австрійський психіатр В. Франкл, виникає небезпека появи „екзистенційного вакууму” (феномена душевної порожнечі і втрати сенсу життя). Причина смисловтрати, за Франклом, полягає у „чуттєвому перенасиченні”, культурі вітальних потреб, зокрема гонитві за сексуальним задоволенням у його „деперсоналізованому і дегуманізованому обличчі”, а також може бути пов’язаною з крахом сподівань, планів, надій, ломкою морального ідеалу [104; 140].

Процес розвитку рефлексії про моральні цінності потребує особливо пильної уваги з боку дорослих. Найбільш сенситивним для розвитку моральних цінностей вважаються дошкільний і молодший шкільний вік. Конкретний зміст моральних цінностей особистості на цих вікових етапах визначається тими етичними оцінками, які дають їхнім учинкам дорослі. Позитивна оцінка з боку оточених породжує в особистості почуття задоволення своїми вчинками і самою собою як такої, що вчиняє правильно; негативна – породжує докори сумління, почуття провини і супроводжується негативним самосприйняттям. Учні також дуже чутливі до оцінкового ставлення дорослих.

Разом з тим вони часто емоційно неадекватно реагують на схвалення чи несхвалення власних учинків батьками і вчителями, що не сприяє опануванню етичних критеріїв людської поведінки. Студенти у процесі вивчення спецкурсу «Інноваційні технології: креативно-виховний аспект» (2009) отримують інформацію про те, що учні цього віку починають уже критично ставитися до оточуючих, їх моральних настановлень і повчань. Особливо гострою і водночас негативною буває реакція підлітків у відповідь на оцінковий вплив дорослих, якщо цей вплив уражує почуття їх власної гідності або ж коли вони підмічають невідповідність між словами і вчинками дорослих.

Збагачення системи рефлексії про моральні цінності учнів, підвищення стійкості їх етичних переживань і уявлень відповідно до гуманістичного ідеалу є однією з вирішальних умов самоствердження зростаючої особистості у спільноті однолітків на основі взаєморозуміння і співробітництва з партнерами

по спілкуванню, запорукою того, що учні в подальшому не хотітимуть лише того, що роблять інші (конформізм), або ж робитимуть лише те, чого хочуть інші (адитивна поведінка) [61, 525-526].

Ми передбачили виховну модель студента фізичної культури, яка допомагає реалізувати моральне спрямування розвитку духовних цінностей через діяльнісний аспект і оцінити рівень моральної вихованості майбутніх фахівців. Уявну модель ми подаємо в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Модель моральної вихованості майбутнього вчителя

Особистісний компонент	Моральний Компонент	Виховний компонент
Загальний емоційний стан	Моральна спрямованість	Знання правил поведінки
Тип нервової системи	Моральні знання	Правові знання
Задатки	Моральний інтерес	Моральні знання
Здібності	Моральність до використання моральних знань	Релігійний вплив

У ході проведення науково-пошукової роботи ми виявили, що витoki моральної самосвідомості (як і свідомості та самосвідомості загалом) знаходяться у більш широкій світоглядній проблемі сутності та існування особистості, сенсу і призначення рефлексії інформації про її буття. Через вивчення її аспектів певною мірою наближаємось до розуміння сутності і структури моральної самосвідомості. Вивчення та обґрунтування таких аспектів дає змогу будувати уявну модель розвитку сучасного студента факультету фізичної культури, де ідеал українця постає, як свідомо особистість, яка готова до високої професійної діяльності в сучасній загальноосвітній школі.

Реалізуючи завдання дослідження, ми врахували, що у процесі рефлексії інформації про існування особистості виявили різні аспекти своєї життєдіяльності, багатоманітність зв'язків з довкіллям, що актуалізувало їх осмислення. У міру ускладнення і удосконалення суспільних відносин виникла потреба розкриття й осмислення як буття світу, так і свого власного розуміння понять "технологія виховання", "виховання", „виховне середовище”.

При вивченні спецкурсу «Формування моральних цінностей у студентів: виховний аспект» (2008) акцентувалась увага на різноманітності поглядів особистості, що не виключала однастайності в тому, коли студент є двонатурною істотою. Таке розуміння особистості, обґрунтоване у першому підрозділі нашого дослідження, виходило з того, що майбутній вчитель є тілесна і духовна, зовнішня і внутрішня інтенція.

Ми врахували, що особистість мислиться раз назавжди даною, незмінною субстанцією, а її історія інтерпретується у руслі божественної історії. Сучасні релігійні вчення, зокрема неотомізм (Ж.Марітен, Д.Мерсьє, Й. де Фріз, К.Ясперс та ін.), провіденційно-есхатологічне (боголюбиве) бачення історії доповнюють ідеями про її іманентно-гуманістичний зміст, завдяки якому людство прийде до ідеалів релігійного інтегрованого гуманізму [124].

У дослідженні ми передбачили, що є ще інші рефлексії до розуміння історичного аспекту моральності у структурі формування національної самосвідомості особистості. Зокрема, на філософське пізнання особистості у всій повноті її буття нині претендує філософська антропологія з проголошенням основних ідей у праці "Становище людини в космосі" М.Шелера. Такі підходи мають цінність з наукової точки зору, але не вирішують основних проблем становлення моральної самосвідомості особистості.

У ході пошукової роботи, вивчаючи наукові першоджерела, ми переконалися, що до проблеми буття людської особистості та її свободи, реалізації сутнісних сил пропонуються різні шляхи. З точки зору вченого К.Ясперса, основою життя людини є поняття комунікації.

К.Ясперс створив найбільш поглиблену наукову концепцію різних рівнів дослідження людського "Я".

Перший рівень – це "Я" емпіричне: "людина – частина природи, її тіло". "Буття емпіричного – предмет дослідження біологічної науки". На цьому рівні ми маємо справу з природним індивідумом, який намагається задовольнити свої потреби. Оскільки він жива істота, то повинен зберегти сьогодні і забезпечити своє існування в майбутньому.

Комунікація – форма існування людей на цьому рівні – обумовлює їх необхідність виживання: люди згуртовуються перед небезпекою, але для них таке об'єднання не мета, а засіб.

Другий рівень "Я – предметна свідомість". У предметній свідомості лише Я: Я маю засоби предметного знання в категоріях. Я осягаю те, що протиставили мені як визначене предметне буття і визнаю як загальне значиме можливе пізнання всього наявного в світі.

К.Ясперс вводить поняття "свідомість взагалі", яке є об'єктом вивчення логіки та трансцендентної філософії, а предметний світ, умовою існування якого він є, вивчається природничими науками.

У емпіричного Я є одна перевага перед свідомістю взагалі: емпіричний індивід, явище, існуюче в дійсності і в часі тоді як трансцендентальне Я – уявне, а не дійсне.

Людина як жива істота відрізняється від інших, але об'єктивно вона повинна бути комунікативною. Лише за цією умовою людина може знайти себе, своє Я.

"Життя людини, – пише К.Ясперс, – не є щось суб'єкт-об'єктивне подібне життю тварини, а становить одне ціле з душею, яка також залежить від тіла, оскільки зі свого боку визначає своє Я".

Глибинним ядром людини є її екзистенція, яка не моя «є перебувати серед предметного світу, а отже, не є предметом наукового пізнання, ні філософського споглядання.

Екзистенція, на думку К.Ясперса, є свобода, саме в ній – буття особистості.

Отже, "або людина – як предмет дослідження, або люди – як свобода". Останнє визначає сутність ясперівського експерименту, коріння якого сягають в релігію.

Оригінальним є підхід К.Ясперса до аналізу розвитку історії. В роботі "Джерела історії і її буття" вчений намагається дати інтерпретацію (власне бачення) з позиції філософії. Він переконаний, що історія людства головним чином визначається духовними факторами. Серед них головну роль відіграють

ті, які пов'язані з вільним життям, а отже, змістоутворюючою домінантою є трактування трансцендентного (надприродного) Бога. К.Ясперсу належать такі праці: "Загальна психологія" (1913), "Психологія світоглядів" (1919), "Про істину" (1947), "Розум і антирозум нашої епохи" (1950).

Оригінальний стиль їх викладу наближений до філософської публіцистики та логічних узагальнень. Викладений матеріал подається у вигляді вільних роздумів. Філософські погляди Карла Ясперса сприяли науковим пошукам у розв'язанні проблем гуманітарного спрямування. Розглядаючи історію як "осі світового часу", що були локальними історіями, К.Ясперс вказує на необхідність просування людства до нової осі історії, де взаємини людей будуватимуться на гідних позитивних засадах і принципах.

Отже, праці вченого стали певним філософським фундаментом для організації методики нашого дослідження, що дало змогу використати гуманістичні ідеї. Серед завдань, які вирішує сучасна педагогічна наука, одним із основних є пошук правильних і надійних шляхів методологічної побудови педагогічної системи, вивчення та вдосконалення реального виховного процесу на факультетах фізичної культури [166; 170; 180].

Ми встановили, що провідними аспектами реалізації формування моральної самосвідомості особистості виступають методологічні принципи організації навчально-виховної діяльності студентів і використання виховного потенціалу вузу у професійній підготовці майбутніх вчителів. Ці ідеї студенти вивчали, опрацьовуючи методичні рекомендації «Теоретичні засади формування моральних цінностей у майбутніх вчителів» (2006).

У процесі реального формування моральної самосвідомості особистості сучасна методологія наштовхнулася на проблему невідповідності колишніх тенденцій прямого перенесення загальних філософських положень на конкретні педагогічні явища, які відповідають сучасним об'єктивним пориванням до самостійної методологічної рефлексії.

Важливим напрямом розвитку цієї проблеми є розуміння принципів єдності історичного і логічного в сучасній педагогічній технології, яка базується на використанні об'єктивних даних психолого-педагогічної науки.

Так, історичне і логічне належать до найбільш загальних і універсальних категорій діалектики, і їх знання необхідне кожному досліднику. Зіставлення, які існують у філософській літературі з питань визначення категорій історичного та логічного, показують, що до категорії історичного слід підходити з позицій онтологічних і гносеологічних аспектів та розуміти їх як об'єктивний процес виникнення, зміни і розвитку природи, суспільства та мислення [126; 130].

У нашому дослідженні, ми спирались на рефлексію про те, що логічне у своєму загальному значенні виступає як "зрозуміле" (поняття, система абстракцій) теоретичне відображення історичного у всіх його формах і проявах та як об'єктивний процес розвитку природи і суспільства, як пізнання цього розвитку особистістю.

Особливо яскраво багатосторонність смислових відтінків категорій історичного і логічного виявляється при розгляді різних моральних аспектів їх діалектичного зв'язку. Коротко ці аспекти можна сформулювати у такій логічній послідовності:

- співвідношення об'єктивного процесу розвитку моральної самосвідомості та його відображення у логічному мисленні;
- співвідношення історичного і логічного в системі об'єктивної дійсності при розгляді моральних цінностей;
- співвідношення історичного і логічного в процесі пізнання реальної дійсності у формуванні моральних знань та позитивних якостей особистості.

У дослідженні рефлексія полягала у тому, що загальним для всіх перерахованих аспектів є взаємне проникнення моментів історичного та логічного у формуванні моральних цінностей, при якому історичне з об'єктивною необхідністю відображається (запам'ятовується) в логічному, а логічне з часом стає історичним. Внаслідок цього у процесі об'єктивної діяльної спрямованості на формування моральних знань єдність історичного та логічного виділяється (обґрунтовується) як один із важливих принципів наукового пізнання.

Ми переконались, що рефлексія системного аналізу механізму дії принципу єдності історичного і логічного дає підставу зрозуміти два основних способи відображення історичного в логічному у процесі формування моральних цінностей. Перший спосіб дії зазначеного принципу, більш повно і ґрунтовно розроблений у філософській науці, полягає в тому, що в узагальненому відображенні історичного в логічному відбувається скорочення його повторень і хронологічно послідовне його відтворення у логічно чіткій формі, увільненій від випадковостей, зигзагів, відхилень у засвоєнні моральних знань.

Особливості другого способу рефлексії полягають у тому, що в процесі вдосконаленого відображення історичного в логічному відбувається теоретичне розчленування морального явища, предмета, педагогічної закономірності на вищих етапах їх розвитку при розгляді їх сторін у тій послідовності, в якій вони існують у структурі морального явища, предмета чи педагогічної закономірності, а не в історичній послідовності їх зародження, становлення, подальшого формування. Ці два способи відображення історичного та логічного рівноцінні і перебувають в умовах діалектичної взаємодії та існування у процесі формування моральних цінностей. Користуючись розумінням принципу єдності історичного та логічного, в результаті філософського аналізу можна виділити відповідні сторони їх взаємодії у формуванні моральної самосвідомості особистості [123].

Основними є такі:

– співвідношення об'єктивного процесу розвитку природи, суспільства, мислення та їх відображення у виховній технології сучасного вузу. Вони знаходять своє вираження у вигляді наукових положень і психолого-педагогічних закономірностей щодо конкретно-історичного характеру навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури;

– співвідношення в історії та логіці об'єктів педагогічної науки та вузівської практики у формуванні моральних знань. Цей аспект передбачає єдність динаміки розвитку та логіки будь-якого об'єкта вузівської педагогічної дійсності, генезису і структури педагогічної теорії, історичної і сучасної

викладацької практики, історії становлення вузівської системи та її стану сьогодні, моральних поглядів, ідей, теорій, форм і методів навчально-виховної діяльності студентів у її історичному розвитку і на нинішньому етапі формування моральних цінностей;

– співвідношення історичного та логічного в науковому, навчальному, методичному, організаційному, пізнавальному, виховному процесах. Мається на увазі участь цих категорій в утворенні та формуванні моральних знань, у вивченні педагогічних закономірностей, розумінні їх суті та у розвитку морального мислення.

Встановили, що принцип єдності історичного та логічного допомагає осмислити логіку формування самосвідомості особистості у вузі на основі структурних генетичних особливостей розвитку наукового знання. Він розвиває механізм перетворення генетичних зв'язків між елементами нової теорії (яка тільки зароджується і набирає сили) у структурно-логічні зв'язки, що характеризують уже завершену, сформовану моральну теорію.

Виходячи з розуміння рефлексії та її компонентів: логічного як скороченого і перетвореного історичного, цей принцип пояснює, чому зміст сучасного морального виховання не є лише обмеженим, скороченим протоколом усієї попередньої історії свого розвитку. Він показує, що створення теорії морального виховання несе в собі момент оновлення як наслідок критичного переосмислення історичного з точки зору більш високого стану логічної довершеності цієї теорії [202].

Порівнюючи коефіцієнти засвоєння студентами теоретично-філософської інформації у навчальних групах, помічаємо суттєву різницю у результатах дослідження. Незважаючи на те, що коефіцієнт засвоєння моральних знань, умінь і навичок при першому зрізі контрольної групи виявився дещо нижчий, ніж при другому, підсумковий зріз останньої вказує на помітну різницю в порівнянні з підсумковим зрізом другої.

У межах визначення коефіцієнта засвоєння моральних знань враховували такі аспекти їх реалізації. Серед них виділяємо:

а) уміння реалізувати теоретичні і моральні знання;

- б) уміння узгоджувати моральні знання з нормами поведінки;
- в) застосування загальних принципів і методів у формуванні моральних знань.

Таким чином, у межах запропонованих вище критеріїв, до реальної рефлексивності належить, очевидно, лише перших два (знання загальних принципів і володіння навичками практичного застосування моральних знань у професійній діяльності), а також, застосування загальних принципів і методів навчання. Покажемо це на прикладі таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Динаміка визначення коефіцієнта засвоєння моральних знань студентами факультетів фізичної культури (К – 127, в%)

Рівні моральної грамотності	Перший зріз		Другий зріз		Підсумковий зріз		Середній показник	
	Поч. експ.	Кінець експ.	Поч. експ.	Кінець експ.	Поч. експ.	Кінець експ.	Поч. експ.	Кінець експ.
Високий	32,6	16,7	33,3	22,7	38,8	27,1	34,9	22,2
Середній	54,2	32,4	59,9	39,1	61,2	42,1	58,4	39,8
Низький	13,2	50,9	6,8	38,2	20,4	10,4	6,7	39,9

Це є свідченням того, що застосовані методи, прийоми та засоби формування моральної самосвідомості особистості шляхом їхньої опори на образну пам'ять студентів сприяють довготривалості зроблених висновків, правильності та повноті засвоєння знань про теоретично-філософські проблеми [10; 22].

Різниця між коефіцієнтом першого та підсумкового зрізів експериментальної групи в ході виконання конструктивних завдань (складання власних анотацій на філософські твори, особистих рецензій на окремі морально-педагогічні погляди) склала 15 %, в той час, коли при другому зрізі вона досягла лише 22,7 %.

Якісний аналіз студентських робіт навчальних груп дав змогу зробити висновок, що процес формування моральних цінностей навчально-виховної діяльності в навчальних групах зумовлює формування таких важливих якостей знань, як усвідомлення та дієвість. Свідченням цього є те, що при першому зрізі

майже половина студентів дали неповну відповідь на перше завдання конструктивного рівня, яке вимагало логічного мислення, творчої уяви, порівняння, узагальнення. Вивчаючи основні ідеї засвоєння моральних знань у темі "Філософ Карл Ясперс про сприйняття та логічне мислення", вони не зуміли їх конкретизувати, виявити власне ставлення до проблеми гуманізації, зробити певну класифікацію. В той же час при другому зрізі таких студентів виявилось на третину більше.

Різниця між коефіцієнтами засвоєння моральних знань, умінь навичок при проведенні зрізів у навчальних групах в ході виконання завдання творчого рівня склала 25 %, тоді як у контрольній лише 12 %.

Результати якісного аналізу виконаних завдань дають можливість відзначити, що для знань студентів навчальних груп більш характерні такі якості, як систематичність і дієвість. Ці студенти успішно здійснюють самостійне перенесення раніше засвоєних моральних знань і умінь в нову ситуацію, уміють бачити нову проблему в знайомій ситуації, детальніше усвідомлюють структуру формування моральних цінностей, успішніше відшуковують альтернативу рішення чи спосіб розв'язання проблеми засвоєння моральних знань [124].

Проводячи дослідження, ми приділили увагу рефлексії та оцінці моральних завдань як своєрідній технології виховання, яка характеризується певними етапами, що складають структуру формування моральних цінностей. Реалізація ідеї моральної самовизначеності студента – це процес інтеграції окремих моральних якостей і знань у єдине ціле.

Моральні цінності особистості – основа навчально-виховного процесу, що передбачає прагнення студентів фізичної культури до саморегуляції своїх моральних знань, власної ініціативи у виконанні правил поведінки у вищому навчальному закладі та за його межами.

Детальний опис рівнів сформованості морального виховання дозволяє передбачити процес розвитку формування моральних цінностей протягом всіх років навчання та професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури [18; 36; 62].

Обґрунтування рівнів моральної вихованості подаємо на прикладі окремих моральних якостей у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Змістовий аналіз рівнів моральної вихованості

Якості	Рівні та критерії моральної вихованості		
	I – високий	II – середній	III – низький
Чесність	– студент проявляє риси чесності у навчально-виховній діяльності	– студент схильний до прояву чесності у навчально-виховній діяльності	– студент має відчуття необхідності для прояву рис чесності
Працелюбність	– студент постійно працює з бажанням для отримання якісних і позитивних результатів у процесі навчально-виховної діяльності	– студент проявляє бажання для отримання якісних і позитивних результатів у процесі навчально-виховної діяльності	– студент може виконати роботу але не дбає за її позитивні результати у навчально-виховній діяльності
Моральність	– студент постійно виявляє бажання дотримуватись норм і правил поведінки у процесі навчально-виховної діяльності	– студент має бажання дотримуватись норм і правил поведінки у процесі навчально-виховної діяльності	– студент може проявити бажання виконувати норми і правила поведінки у процесі навчально-виховної діяльності, але не систематично

Ми встановили, що у зв'язку зі специфікою структури моральної самосвідомості особистості та завданнями, які стоять перед викладачами у засвоєнні законів логіки та філософських категорій, обґрунтовано дидактичні аспекти виховної діяльності та закономірності побудови педагогічної системи як складової ланки формування моральних цінностей.

Результати обґрунтування рефлексії дали змогу визначити механізм логічного пізнання гуманізації навчального процесу, врахування закономірності ефективної області формування моральних знань та їх розуміння з позиції історичного та логічного як особливої форми пізнання і здійснювати відповідну інтерпретацію його виховної сфери [133].

У ході наукового пошуку виявили, що регулювати динаміку застосування особливостей формування моральної самосвідомості особистості, ми спиралися на оцінки змін якості знань студентів, способів їх пізнавальної і творчої діяльності, розвитку творчих компонентів, а також характеру їх мотивацій та використаних алгоритмів аналізу моральних цінностей. Це викликало необхідність визначення таких основних етапів диференційованого підходу до аналізу логічних та філософських понять і закономірностей, які визначають сутність морально-виховної роботи:

- викладання та організація засвоєння студентами методологічних особливостей і теоретичних засад формування моральних цінностей;
- навчити студентів розуміти і використовувати логічні закони і поняття для засвоєння моральних знань;
- допомогти студентам зробити мікроаналіз філософських понять і категорій у формуванні моральних цінностей;
- підготувати майбутніх вчителів до аналізу частини філософського твору за певним алгоритмом та використання порівняння і узагальнення змісту моральних знань;
- застосування елементів творчої діяльності у процесі використання студентами філософських знань, розуміння законів, принципів, методів виховання для розвитку моральних цінностей.

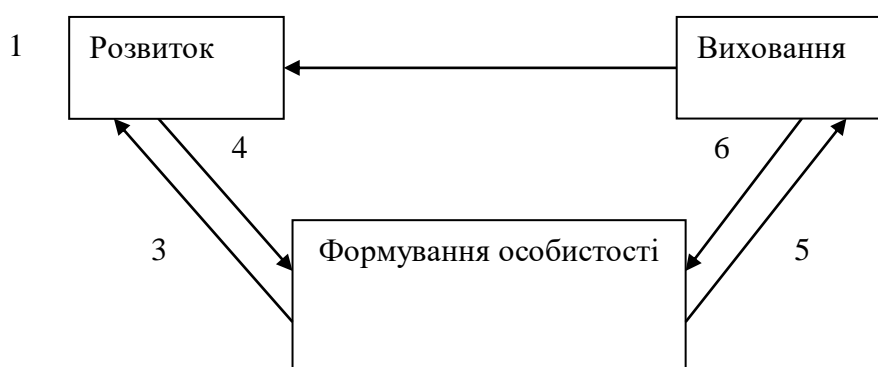
Під час нашого дослідження з'ясовано рефлексію функцій та результати проведеного кожного з названих вище аспектів методологічних особливостей основ формування моральних цінностей, виявлено дієвість інтелектуально-творчих завдань для розуміння історичного і логічного у навчально-виховній діяльності, що сприяє розвитку моральних знань, засвоєнню позитивних форм і правил поведінки у процесі професійної діяльності, зміцнення духовних надбань, що визначають творчий потенціал майбутнього вчителя фізичної культури [197].

Рефлексія морального виховання особистості передбачає використання основних аспектів у виховній роботі викладачів вищого навчального закладу: реалізацію моральної мети виховання та всебічний розвиток студента фізичної

культури, який базується на розкритті кожним власним здібностям та обдарувань; розвиток моральних цінностей особистості у процесі навчально-виховної діяльності, засвоєння професійних та моральних знань як важливої домінанти у формуванні особистості вчителя-професіонала. Здійснюючи теоретичний аналіз обраної проблеми, ми проводили тестування професійно-моральних знань студентів за трьома рівнями складності. Подаємо рефлексію засвоєння знань студентами на третьому рівні складності.

III. Завдання третього ступеня складності

1. Як підпорядковуються вказані на схемі педагогічні поняття? Введіть номери стрілок, які правильно визначають це підпорядкування.

Відповідь: 1, 4, 6.

2. Введіть номер правильної відповіді.

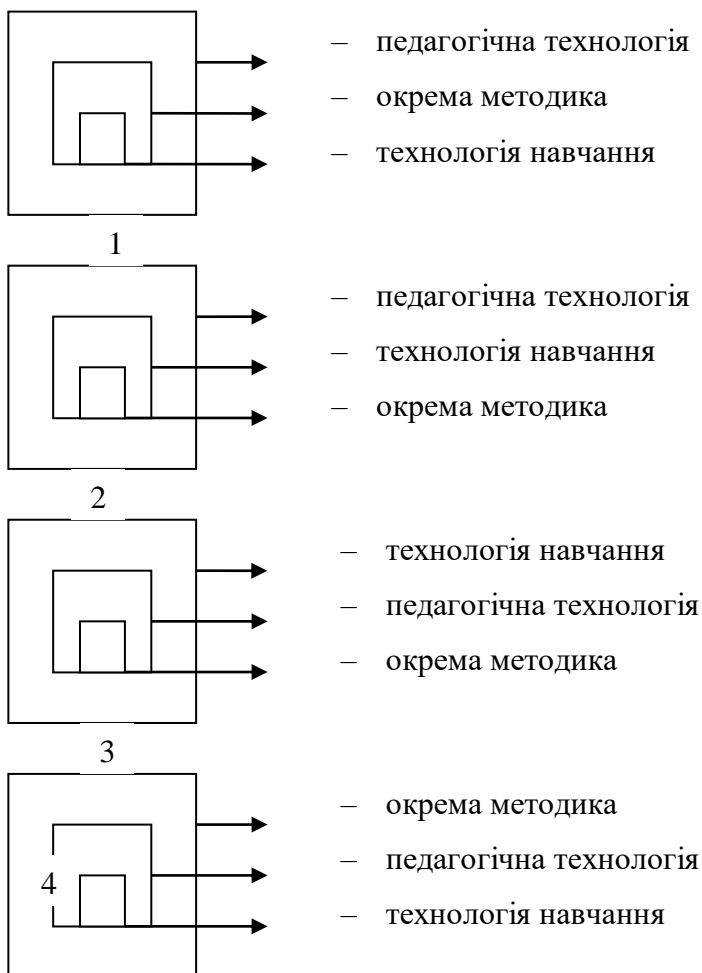
1. Норми оцінювання

1. Результати поточного контролю знань студентів у цілому (з урахуванням систематичності і активності роботи та виконання модульних завдань) оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів [124].

Приклад системи оцінювання з навчального курсу

Рейтинг з дисципліни (балів)	Оцінка ECTS	Традиційна оцінка
91 та більше	A – відмінно	Відмінно
81–90	B – дуже добре	Добре
76–80	C – добре	
66–75	D – задовільно	Задовільно
60–65	E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	
менше 60	PX – незадовільно	Незадовільно
менше 35	P – незадовільно (потрібна додаткова робота)	

Яка схема вірно відображає взаємодію педагогічної технології, психології навчання і окремої методики?

(Відповідь: 1)

Орієнтовна схема оцінювання за 100-бальною шкалою

Модуль I											Модуль II			Підсумковий тест							
ЗМ1			ПМР ЗМ1			ЗМ2			ПМР ЗМ2			ЗМ3			ПМР ЗМ3			ІНШІ ВИДИ РОБІТ			
T1	T2	T3				T1	T2	T3				T1	T2	T3				Конференції	Кон-курси	Інд. робота	
26	36	46	66			46	26	36	66			46	36	36	106				206		306

2. Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів може:

- не складати екзамен (залік) і отримати за набрану кількість балів підсумкову оцінку;

- складати екзамен (залік) для підвищення свого рейтингу за певною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;
- поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;
- використати час, відведений за графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, на власний розсуд.

3. Оцінка всіх модульних завдань визначається на основі розроблених кафедрою критеріїв, і вона повинна узгоджуватись з положенням про оцінювання на факультеті.

4. Критеріями слід передбачити оцінку за систематичну роботу, активність, виконання індивідуальних творчих завдань, наукову роботу студентів протягом семестру.

5. У разі невиконання завдань поточного контролю з об'єктивних причин студент має право, за дозволом декана скласти їх до останнього практичного (семінарського) заняття, до початку екзаменаційної сесії. Порядок складання визначає викладач [136].

6. Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з проміжним семестровим контролем у формі заліку та підсумковим – у формі іспиту, то загальний підсумковий рейтинг може визначатися, як правило, як середнє арифметичне рейтингів кожного семестру.

7. Студент, який не погоджується з оцінкою, має право звернутися до викладача та отримати обґрунтоване пояснення. У разі незгоди студента з рішенням викладача він може звернутися з письмовою апеляцією до завідувача кафедри в день оголошення результатів. Завідувач кафедри та викладач мають розглянути апеляцію у присутності студента протягом двох днів з дня її подання та прийняти остаточне рішення щодо оцінки. У результаті апеляції оцінка не може бути зменшена. Якщо студент не звернувся з апеляцією у встановлений термін, то оцінка, виставлена викладачем, є

остаточною.

Підсумковий контроль знань студентів у формі заліку

1. Об'єктом контролю знань студентів у формі заліку є результати поточного і підсумкового контролю знань студентів (з урахуванням виконання модульних завдань, систематичності і активності роботи, виконання індивідуальних творчих завдань тощо).

2. Студенту "зараховано" вивчення дисципліни виставляється за умови, якщо за результатами поточного контролю знань він отримав 60 і більше балів.

3. Якщо студент отримує за результатами поточного контролю знань понад 60 балів, то йому одночасно з "зараховано", виставляється диференційована оцінка рівня знань відповідно до літерної шкали:

91–100 – А;

81–90 – В;

76–80 – С;

66–75 – D;

60–65 – E.

4. Якщо за результатами поточного контролю знань студент отримав менше 60 балів із 100 можливих, то він складає залік на загальних підставах.

5. Перескладання заліку можливе не більше двох разів (один раз викладачеві, ще один – комісії) [142].

Підсумковий контроль знань студентів у формі іспиту

1. Контроль знань студентів при КМСОНП у формі іспиту не є обов'язковим.

2. Метою проведення підсумкового іспиту є покращення оцінки, отриманої за результатами поточного рейтингового контролю.

3. На екзамен відводиться 30 відсотків від максимальної суми залікових одиниць з предмета.

4. Об'єктом контролю знань студентів у формі іспиту є результати виконання екзаменаційних завдань.

5. Екзаменаційний білет, як правило, містить три завдання, кожне з

яких оцінюється за шкалою від 0 до 10 балів.

6. Результати іспиту оцінюються в діапазоні від 0 до 30 балів.

7. Перелік та зміст екзаменаційних завдань, критерії їх оцінювання, визначаються та затверджуються кафедрою, включаються до робочої програми дисципліни і доводяться до студентів на початку семестру.

8. Студент, який дав повну відповідь на всі питання екзаменаційного білету дає до свого активу певну суму балів (не більше 30). Результат екзамену зараховується за умови набору, але не менше 50 відсотків від максимальної, відведеної на екзамен суми балів.

9. Студент, на розсуд викладача, має право відповісти на окремі питання екзаменаційного білета з метою підвищення одержаної в результаті поточного контролю позитивної оцінки.

10 Студент, що набрав протягом семестру менше від необхідної кількості балів (35-59), зобов'язаний скласти екзамен (залік) на загальних підставах.

11. Якщо студент у підсумку поточного та підсумкового контролю не набирає 60 балів, йому надається можливість перескладання іспиту (не більше двох разів: один раз викладачеві і ще один – комісії).

12. Якщо студент набрав з дисципліни 1–34 бали, до складання іспиту він не допускається і зобов'язаний у визначений деканатом термін доопрацювати (добрати) необхідну мінімальну суму балів – 35. Лише після цього студент допускається до складання іспиту на загальних підставах.

13. Якщо студент під час складання іспиту показує гірший рівень знань, ніж за результатами поточного контролю, то викладач виставляє ту оцінку, яка відповідає результату поточної роботи.

14. Покращити свій рейтинг під час складання іспиту студент, як правило, може не більше ніж на один бал.

15. До семестрового екзамену не допускаються студенти, які не виконали обов'язкових завдань поточного контролю з відповідної дисципліни.

16. До заліково-екзаменаційної відомості вноситься підсумковий (екзаменаційний) рейтинговий бал разом з поточним рейтинговим балом.

Вищий результат переводиться в традиційну чотирибальну і літерну шкалу відповідно до шкали ECTS і виставляється у екзаменаційній відомості та заліковій книжці.

17. Поточна рейтингова відомість ведеться безпосередньо у журналі академічної групи.

18. Підсумкова рейтингова відомість додається до екзаменаційної відомості і зберігається в деканаті.

У процесі здійснення рефлексії, ми виходили з того, що відродження духовності українського народу, його історії, традицій, культури, мови особливо актуальне в умовах розбудови Української держави. Нову особистість, національносвідому, гідного громадянина України, носія та оберіга духовних надбань народу разом з батьками повинна виховувати вища школа через комплексну, науково обґрунтовану систему національного виховання (з чітко розробленою методикою її втілення), орієнтовану на духовно вільну, творчу, гармонійно розвинену особистість, природною потребою і необхідністю якої стане українське відродження [136].

Виявили, що стрижневим засобом втілення такої системи, на нашу думку, має стати інтегрований курс вивчення історії України на факультеті фізичної культури з великим духовним, моральним і соціальним потенціалом, тісно пов'язаний із традиціями етнічної, філософської, художньої культури українського народу та з психологічно вивіреном впливом на духовний світ студента.

Використання у виховній роботі таких аспектів, як рідна мова, українська пісня, легенди, звичаї, обряди, традиції, народна педагогіка, уроки народознавства, художньо-історична література – вся виховна робота з майбутніми вчителями фізичної культури повинна бути спрямована на досягнення цієї мети, стати містком до духовного збагачення, основою формування моральних цінностей особистості [136, 17-41].

Підготовка вчителів фізичної культури має враховувати рефлексію інформації про роботу сільських і міських шкіл. Особливо багато зусиль у цій справі вчитель фізичної культури має докласти в умовах сільської школи,

оскільки специфіка діяльності таких шкіл обумовлена, з одного боку, особливостями села як виробничо-територіальної і соціально-економічної спільності людей, з іншого – особливою місією школи як важливого соціального інституту життя села, на зміст, організацію, форми і методи роботи якої впливає ціла низка факторів.

До них належать малокомплектність шкіл і пов'язана з нею вузькість матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу, територіальна віддаленість населених пунктів та віддаленість шкіл від навчально-методичних і культурних центрів, місць позакласної роботи, мізерне фінансування, малий контингент учнів, поліфункціональність діяльності вчителя (поєднання різних адміністративних функцій), звуження середовища щоденного спілкування (низький рівень комунікативності) тощо.

У процесі навчально-виховної діяльності студент впевненіше торкається Кобзаревих рядків. Вивчення спадщини Т.Г.Шевченка інтегрує в собі цікаві розповіді студентів і викладачів, історичні розвідки і високохудожнє читання віршів Великого Кобзаря, звучання пісень на слова поета і ознайомлення з матеріалом, який поглиблює знання майбутніх фахівців фізичної культури про важкий хрест життя, який випав на долю цієї великої людини. У позанавчальний час (Шевченківське свято, читацька науково-практична конференція, написання реферату з історії України) допомагає студентам зрозуміти, що Т.Г.Шевченко понад усе цінував національну гідність українського народу, хотів бачити його освіченим, духовно багатим [136].

Таким чином, рефлексія інформації про моральні цінності у нашому дослідженні спирається на вивчення філософських аспектів моральних знань, на реалізацію спецкурсів, що впливає на результативність всієї виховної роботи у вищому навчальному закладі, сприяє оцінці результатів засвоєння моральних цінностей та позитивної поведінки вчителів фізичної культури у побуті.

1.3. Дослідження аспектів засвоєння моральних знань майбутніми вчителями фізичної культури

Здійснюючи теоретичний аналіз інформації про моральні цінності особистості, ми врахували, що викладачам гуманітарних дисциплін при підготовці вчителя фізичної культури варто передбачити наукові ідеї опереціональної теорії інтелекту, яку досліджували Ж.Піаже (1896-1980), його структуру, функції та розвиток через механізм інтеріоризації. В цій же парадигмі здійснював свої наукові пошуки А.Вамон (1879-1962), зясовуючи перехід від дії до думки у процесі узагальнюючого мислення.

Встановили, що засвоєння моральних цінностей особистістю передбачає розвиток свідомості, яка спирається на основні функції спілкування. Серед них виділяємо такі:

- інформаційно-комунікативна – що охоплює процеси формування моральних цінностей, передавання та прийому інформації з даної проблеми. Реалізація цієї функції удосконалює передавання інформації про моральні цінності та прийняття певних рішень, прагнення особистості зрозуміти інших студентів;

- регуляційно-комунікативна функція – спираючись на знання моральних цінностей впливає на регуляцію поведінки майбутнього вчителя фізичної культури. Відбувається процес взаємного налагодження дій у студентському середовищі;

- афективно-комунікативна функція – характеризує емоційну сферу особистості. В еволюційній сфері виявляється ставлення студента до навколишнього середовища, до засвоєння моральних цінностей. Виходячи з названих вище функцій, дослідниця Г.Андрєєва виділяє три аспекти спілкування: комунікативну (обмін інформацією), інтерактивну (взаємодія у спілкуванні), перцептивна (розуміння студентом студента).

У ході наукового пошуку, ми обґрунтували власне бачення технології виховання – процес впливу вихователя на вихованців з метою формування у них совісті, честі, людяності, правдивості та інших рис характеру, які

визначатимуть особистість студента (учня) як майбутнього свідомого громадянина незалежної України [198].

Здійснюючи дослідження набули певний досвід в засвоєнні та реалізації сучасної програми для формування моральних цінностей у студентів фізичної культури. Одним із компонентів технології виховання є сучасна програма професійної підготовки особистості. Подаємо її основні елементи.

Навчальна дисципліна „Методика виховання особистості студента фізкультурних факультетів” належить до циклу дисциплін вільного вибору ВНЗ та практичної підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”.

Мета і завдання курсу „Методика виховання особистості студента фізкультурних факультетів”, міждисциплінарні зв'язки.

Мета вивчення курсу – оволодіння студентами моральними знаннями про суть і структуру методики виховання особистості як науки, усвідомлення змісту основоположних понять, категорій та закономірностей методики виховання, ознайомитися з основними науковими підходами до визначення предмета і завдань формування моральних цінностей.

Завдання вивчення курсу:

Головними його завданнями є: розвиток морального мислення студентів, здатності до аналітичного осмислення виховної дійсності, навчання їх творчим підходам до визначення педагогічних дій у нестандартних виховних ситуаціях, формування уміння приймати найбільш вдалі рішення відповідно до педагогічних закономірностей, принципів виховання і навчання. У процесі вивчення зазначеної навчальної дисципліни студенти оволодівають моральними та професійними знаннями, уміннями й навичками, які знадобляться в майбутній викладацькій та виховній діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки методики виховання – із дидактикою, конкретними методиками, загальною і віковою психологією, загальною і віковою фізіологією, соціологією, етикою, естетикою, теорією розвитку особистості.

Перший модуль включає три змістових модулі.

У першому змістовому модулі “Методика виховання особистості” викладено питання, які є теоретичною основою методики викладання сучасних інформаційних технологій у вищій школі. Розвиток і становлення методики виховання як науки. Структура і джерела методики навчального предмета. Проблеми розвитку методичних досліджень у формуванні моральних цінностей.

У другому змістовому модулі „Методологічні основи процесу виховання” розкриваються основні поняття технології виховання, проблеми розвитку особистості (викладання) у вищій школі, дидактичні принципи і закономірності навчання та їх дидактико-методичні особливості, дидактичні основи діагностики виховання у вищій школі.

У третьому змістовому модулі “Методологічні засади формування моральних цінностей” йдеться про особливості формування моральних знань та навичок, наукове обґрунтування системи неперервної освіти, а також систематичність і цілісність виховного процесу. Розкривається практична підготовка у вищій школі та її методичні особливості, методика використання нетрадиційних та інноваційних форм виховання, інформаційні технології та їх роль у формуванні особистості.

Основна спрямованість другого модуля (навчальний проект) полягає у формуванні майбутнього вчителя фізичної культури – активного творця духовного світу учнів.

Знання і уміння студента після опанування курсу:

Працюючи над вивченням курсу, магістр має засвоїти такі моральні знання:

- теоретичні основи розвитку і становлення духовності особистості;
- систему моральних елементів у технології виховання;
- інформаційні основи діагностики виховання у вищій школі;
- методологічні засади формування моральних цінностей;

оволодіти уміннями:

– планувати виховну діяльність на майбутнє, усвідомлювати мету і конкретизувати її у виховних завданнях;

- здійснювати виховання учнів відповідно до виховних закономірностей і принципів;
- чітко визначати зміст, основні форми та методи навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі;
- поєднувати виховну та позанавчальну роботу для досягнення поставленої мети;
- використовувати форми і методи активного виховання;
- впроваджувати передові інформаційні технології, виховні та методичні особливості формування моральних цінностей;
- самокритично ставитися до здобутків і недоліків у виховному процесі, вживати заходи щодо усунення останніх;
- постійно підвищувати свою педагогічну культуру; використовувати досягнення технології виховання у власній діяльності.

Структура залікового кредиту курсу

Теми	Кількість годин, відведених на:			
	лекції	практичні заняття	самостійну роботу	індивідуальну роботу
Змістовий модуль I. Методика виховання особистості				
Тема 1. Розвиток і становлення технології виховання	2	2	4	
Тема 2. Структура і джерела методики виховання особистості	2	2	2	
Тема 3. Проблеми розвитку методики виховання особистості	2	2	4	
Змістовий модуль II. Методологічні основи процесу виховання				
Тема 1. Проблема технології виховання (викладання) у вищій школі	2	2	2	
Тема 2. Виховні принципи і закономірності формування моральних цінностей	2		4	
Тема 3. Методи та прийоми виховної роботи	2	2	4	
Тема 4. Технологічні основи діагностики виховання у вищій школі	2	2	4	
Змістовий модуль III. Методологічні засади формування моральних цінностей				
Тема 1. Практична підготовка студентів до виховної роботи	2	2	4	
Тема 2. Методика використання нетрадиційних та інноваційних форм виховання	2	2	4	

Тема 3. Технологія виховання учнів у школі та оцінка педагогічної практики студентів	2		4	
Залік			2	
Всього годин	20	16	36	36

Тематичний план змістових модулів у виховному процесі

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Методика виховання особистості

Тема 1. Розвиток і становлення технології виховання (год. – 2)

Методика виховання особистості в умовах розбудови національної системи освіти. Сутність компонентів методики виховання. Основні завдання методики виховання особистості. Формування понять, категорій та закономірностей методики виховання особистості як науки.

Тема 2. Структура і джерела методики виховання особистості (год. – 2)

Структура методики виховання студентів. Зв'язок методики виховання особистості з дидактикою. Методологічні основи технології виховання. Основні джерела методики виховання особистості. Динаміка розвитку формування моральних цінностей у студентів факультетів фізичної культури.

Тема 3. Проблеми розвитку методики виховання особистості (год. – 2)

Особливості психолого-педагогічних досліджень у галузі формування моральних цінностей. Технологія особистісно-орієнтованого виховання студентів. Проблеми розвитку методичних досліджень технології виховання. Критерії оцінювання формування моральних цінностей.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ.

Методологічні основи процесу виховання

Тема 1. Проблема технології виховання (викладання) у вищій школі (год. – 2)

Основні проблеми виховання студентів фізкультурних факультетів. Компоненти методики виховання особистості у сучасній вищій школі. Процеси формування моральних цінностей та їх реалізація у сучасній загальноосвітній школі.

Тема 2. Виховні принципи і закономірності формування моральних цінностей (год. – 2).

Сутність та класифікація принципів виховання у вищій школі.
Характеристика принципів виховання та їх реалізація. Характеристика основних закономірностей процесу формування моральних цінностей. Гуманізація та демократизація виховного процесу у сучасній школі.

Тема 3. Методи та прийоми виховної роботи (год. – 2)

Поняття про методи та прийоми. Класифікація методів навчання та їх характеристика. Оптимальний вибір методів навчання. Удосконалення методів навчання в сучасних умовах.

Тема 4. Технологічні основи діагностики виховання у вищій школі (год. – 2).

Діагностика, контроль та оцінювання результатів виховання. Основні функції контролю у засвоєнні моральних знань. Класифікація функцій контролю виховної роботи. Принципи організації контролю виховного процесу. Види, форми та методи контролю виховання особистості. Оцінювання виховної діяльності студентів під час проведення педагогічної практики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.

Методологічні засади формування моральних цінностей

Тема 1. Практична підготовка студентів до виховної роботи (год. – 2).

Теоретичні засади практичної підготовки студентів до виховання учнів. Принципи, методи і форми практичної підготовки. Класифікація методів практичного виховання особистості. Форми організації виховної роботи.

Тема 2. Методика використання нетрадиційних та інноваційних форм виховання (год. – 2).

Методичні особливості, структура та методика нетрадиційних форм виховання. Етапи підготовки та проведення інноваційних форм виховання. Взаємозв'язок елементів виховної системи та їх ієрархічна підпорядкованість професійній підготовці студентів.

Тема 3. Технологія виховання учнів у школі та оцінка педагогічної практики студентів (год. – 2).

Формування моральних цінностей студентів як засіб формування особистості. Професійна компетентність майбутнього вчителя фізичної

культури. Основні характеристики діяльності студентів факультетів фізичної культури. Діагностика якості виховної праці майбутнього вчителя.

Теми практичних занять

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Методика виховання особистості

Тема: Елементи виховної системи. Сутність методики виховання.

1. Зміст професійної освіти.
2. Нормативні документи, на яких базується розробка навчальних планів, програмних посібників, навчальних предметів.
3. Взаємозв'язок між технологією виховання, навчальним предметом та методикою виховної роботи.

Тема: Організаційні системи та форми виховання. Виховні особливості формування моральних знань.

1. Поняття організаційних систем та форм виховання.
2. Технологічна характеристика організаційних систем та форм виховання.
3. Класифікація форм виховання.

Тема: Діагностика результатів виховання у вищому навчальному закладі.

1. Контроль навчально-виховної діяльності студентів.
2. Принципи організації контролю виховного процесу.
3. Види, форми та методи контролю у виховній роботі.
4. Оцінювання виховної діяльності студентів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Методологічні основи процесу виховання

Тема: Форми і методи активного виховання студентів.

1. Форми активного виховання (активні форми виховання).
2. Методи активного виховання (активні методи виховання).
3. Чинники, що впливають на ефективність процесу виховання.
4. Оптимальний вибір форм і методів виховання.

Тема: Технології виховання, професійно-методичні особливості та можливості їх.

1. Основні напрями формування моральних цінностей особистості.
2. Розвиток та становлення сучасних технологій виховання.
3. Технологія виховання та її види. Класифікація.
4. Наукові підходи щодо визначення технологій виховання.
5. Види виховання та відповідні технології у сучасній загальноосвітній школі.
6. Аспекти реалізації різних видів технологій виховання.

Тема: Технологія виховного процесу та рейтингова система контролю.

1. Модульна побудова змісту технологій виховання.
2. Види рейтингового контролю виховної роботи.
3. Оцінювання виховних досягнень студентів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.

Методологічні засади формування моральних цінностей

Тема: Теоретико-методологічні засади формування моральних цінностей.

1. Особливості організації виховання у вищому навчальному закладі у процесі засвоєння моральних знань.
2. Психологічні передумови підвищення ефективності підготовки студентів фізичної культури до виховної роботи.
3. Психолого-педагогічна характеристика системи підготовки майбутнього вчителя фізичної культури для здійснення виховного процесу.

Тема: Методика наукових (педагогічних) досліджень.

1. Наука – складова духовного розвитку суспільства.
2. Наукові дослідження – шлях до розв'язання проблем методики виховання особистості.
3. Методологія та методи наукового дослідження формування моральних цінностей.
4. Етапи педагогічного дослідження.

Завдання для самостійної роботи

Опрацювати питання:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Методика виховання особистості

Тема. Проблеми розвитку методичних досліджень технологій виховання.

1. Аналіз методичних досліджень у виховному процесі.
2. Критерії оцінювання формування моральних цінностей у студентів.

Література

1. *Алексюк А.А.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. *Олійник П.М.* Основи методики навчання спеціальних дисциплін у вищій школі. – К., 1998.
3. *Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М.* Організація та методика науково-дослідницької роботи. – К., 2002.

Тема. Проблеми методики виховання особистості у сучасній вищій школі.

1. Проблема методики виховання студентів у сучасній вищій школі.
2. Технологія виховання майбутніх вчителів фізичної культури для здійснення професійної діяльності.

Література

1. *Галузяк М.І., Сметанський М.І.* Педагогіка. – Вінниця, 2001.
2. *Звягильський В.И.* Методология и методика дидактического исследования. – М., 1982.
3. *Сидоренко В.К., Дмитренко П.В.* Основи наукових досліджень. – К., 2000.

Тема. Зміст професійної освіти.

1. Основні елементи професійної освіти.
2. Дидактичні моделі навчальних предметів.

Література

1. *Алексюк А.А.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. *Мойсеюк Н.Е.* Педагогіка. – К., 2001.
3. Методика ігрових занять / За ред П.М.Олійника. – К., 1992.

Тема. Технологічно-методична характеристика організаційних систем та форм виховання.

1. Схема лекційно-семінарської системи.
2. Групові та масові форми виховання особистості.

Література

1. *Алексюк А.А.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. *Методика ігрових занять / За ред П.М.Олійника.* – К., 1992.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Методологічні основи процесу виховання

Тема. Засоби виховання як елемент технології виховної роботи.

1. Поняття про засоби виховання.
2. Наочність та її функції у виховному процесі.

Література

1. *Еникеев М.И.* Теория и практика активизации учебного процесса. – Казань, 1983.
2. *Талызина Н.Ф.* Управление процессом усвоения знаний. – М., 1984.

Тема. Система тестів для оцінювання результатів виховання.

1. Моніторинг якості виховання та педагогічний контроль.
2. Виховні тести, структура і складання їх.

Література

1. *Нісімчук А.С.* Педагогіка. – К.: Атака, 2007.
2. *Скаткин М.Н.* Проблемы современной дидактики. – М., 1980.
3. *Яковлев Н.М., Соколов А.М.* Методика и техника урока в школе. – М., 1985.

Тема. Розвиток та становлення сучасних технологій.

1. Класифікація педагогічних технологій.

Література

1. *Кремень В.Г.* Становлення національної системи вищої школи України. У контексті загальної тенденції цивілізованого розвитку // Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. – К., 2000.
2. *Новые педагогические и информационные технологии / Под ред. Е.С.Подлат.* – М., 1989.

Тема. Оцінювання виховних досягнень студентів.

1. Критерії оцінювання моральних знань, умінь і навичок студентів.
2. Модульна технологія виховання та рейтингова система контролю знань і умінь студентів.

Література

1. *Алексюк А.М.* Експериментальне впровадження модульного навчання у вищій школі. – К., 1994.
2. *Юцявичене П.А.* Принципы модульного обучения // Сов. педагогика. – М. 1990.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.

Методологічні засади формування моральних цінностей

Тема. Система формування моральних цінностей.

1. Структура і зміст педагогічної концепції моральних цінностей.
2. Ступеневість і наступність у формуванні моральних знань – вимоги часу.

Література

1. Закон України „Про вищу освіту”: Наук.-практ. коментар / За заг.ред. В.Г.Кременя. – К., 2000.
2. Національна доктрина розвитку освіти України: Указ Президента України від 17.04.2002 № 347 // Офіц. вісн. України. – 2002. – №16.

Тема. Можливості та характерні риси дистанційного навчання та виховання.

1. Основні ознаки навчального процесу у системі дистанційного навчання та виховання.
2. Комплекс методичного забезпечення дистанційного навчання та виховання.

Література

1. *Алексюк А.А.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. Дистанционное обучение /Под ред. Е.С. Полат. – М., 1998.

Індивідуальні завдання

1. Кожному студенту необхідно виконати індивідуально-дослідне завдання – написати реферат за обраною темою. Реферат передбачає виклад матеріалу з теми в обсязі 20 сторінок з обов'язковим висвітленням індивідуальної позиції автора щодо проблеми. Обов'язковими структурними компонентами реферату є: титульна сторінка (з вказівкою кафедри, теми, групи, прізвища та імені студента, року виконання), план, висновки, список використаних джерел.

Тематика індивідуально-дослідних завдань:

1. Історичний розвиток методики виховання як науки.
2. Структура і джерела методики виховного процесу.
3. Проблеми розвитку методичних досліджень у реалізації виховної роботи.
4. Нові технології у професійній підготовці майбутніх фахівців.
5. Неперервна професійна освіта – тенденція світова.
6. Моніторинг якості професійної освіти.
7. Проблеми вищої професійної освіти України.
8. Стратегічні завдання розвитку професійної освіти України.
9. Особливості мотивації виховної діяльності студентів ВНЗ.
10. Вдосконалення вищої освіти України у контексті вимог Болонського процесу.
11. Сприяння європейської співпраці в галузі гарантій якості освіти.
12. Методика розвитку теоретичного мислення студентів у засвоєнні моральних знань.
13. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти країн Європи.
14. Методична система виховання особистості.
15. Практична підготовка студентів у вищій школі та її методичні особливості у процесі виховної роботи.
16. Методологічні засади оновлення змісту освіти.
17. Методика навчання комп'ютерної техніки освіти.
18. Педагогічний потенціал інформатизації виховного процесу.

19. Позитивний педагогічний досвід та методика його впровадження.
20. Позитивні педагогічні технології та виховні особливості їх реалізації.
21. Методика використання нетрадиційних та інноваційних форм виховання.
22. Самостійна робота студентів у вищій школі, її вплив на формування моральних цінностей.
23. Структурна модель системи виховної роботи у сучасній школі.
24. Технологія гуманістичного виховання особистості майбутнього фахівця.
25. Технологія розвитку оцінних виховних здібностей студентів.
26. Технологія використання моральних знань у навчально-пізнавальній діяльності студентів.
27. Технологія формування моральних цінностей у процесі професійної підготовки студентів.
28. Вплив технічних інновацій на розвиток пізнавальної активності студентів.
29. Розвиток інтелектуального мислення у процесі вивчення праць дослідників західної діаспори.
30. Трансформація історичних ідей виховання особистості.

Оцінювання

Форми оцінювання: усне опитування, поточне тестування; оцінка за індивідуальне навчально-дослідне завдання; підсумковий письмовий тест.

Розподіл балів, що присвоюються студентам.

Модуль 1 (поточне тестування)							Модуль 2 (навчальний проект)	Підсум- ковий тест	Сума	
Змістовий модуль I			Змістовий модуль II			Змістовий модуль III		6	30	100
18			18			12				
T1	T2	T3	T1	T2	T4	T1	T2			
8	8	8	8	8	8	8	8			

Модуль I.

Змістовий модуль I. Методика виховання особистості.

Тема 1. 8 балів:

2 – готовність до практичного заняття;

4 – виступ на занятті;

1 – участь в обговоренні;

1 – тестове завдання.

Тема 2. 8 балів:

2 – готовність до практичного заняття;

4 – виступ на занятті;

1 – дискусія за змістом опрацьованих завдань;

1 – понятійний диктант.

Тема 3. 8 балів:

2 – готовність до практичного заняття;

2 – понятійний диктант;

2 – участь у діловій грі;

2 – виконання практично-творчого завдання.

Змістовий модуль II. Методологічні основи процесу виховання

Тема 1. 8 балів:

1 – готовність до практичного заняття;

4 – словниковий диктант;

1 – захист проєктів;

2 – участь в обговоренні.

Тема 2. 8 балів:

2 – готовність до практичного заняття;

4 – виступ на занятті;

2 – ділова гра;

Тема 4. 8 балів:

2 – готовність до практичного заняття;

2 – дискусія за змістом опрацьованих завдань;

2 – розв'язування педагогічних ситуацій;

2 – тестове завдання.

Змістовий модуль III. Методологічні засади формування моральних цінностей.

Тема 1. 8 балів:

- 2 – готовність до заняття;
- 4 – диференційно-групова робота;
- 2 – тестове завдання;

Тема 2. 8 балів:

- 2 – готовність до практичного заняття;
- 4 – представлення практичного завдання;
- 2 – участь в обговоренні.

Модуль 2 (навчальний проект) – 6 балів:

1 – оформлення дослідження (титульна сторінка, план, висновки, список використаних джерел);

- 1 – відповідність змісту темі індивідуально-дослідницького завдання;
- 2 – повнота відображення змісту проблеми;
- 1 – наявність узагальнюючих таблиць, структурних блок-схем;
- 1 – обсяг опрацьованих інформаційних джерел.

Шкала оцінювання:

- 60–100 балів – зараховано (DE);
- 35–59 балів – не зараховано з можливістю повторного складання (FX);
- 1–34 балів – не зараховано з обов'язковим повторним курсом (F).

Таким чином, запропонована нами програма, яка реалізувалася у процесі професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури і апробувалася під час проходження педагогічної практики у сучасних загальноосвітніх школах набирає чинності у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури і є реальною основою у формуванні моральних цінностей [22; 37].

У процесі дослідження, виявили, що студенти у Луцькій ЗОШ № 4 та ЗОШ № 17 реалізували такі методи виховання у процесі формування моральних цінностей, використовуючи такі підходи у процесі професійної діяльності:

– індуктивний метод виховання: викладаються спочатку факти морального змісту, демонструються елементи формування духовності,

використовуються наочні посібники, організовуються виконання виховних вправ, поступово підводять учнів до розуміння моральних цінностей, визначення моральних понять;

– дедуктивний метод виховання: спочатку повідомляють загальні положення, формулу, закон, а потім поступово починають виводити часткові випадки визначаючи більш конкретні завдання.

– репродуктивні методи виховання: передбачають активне сприйняття і запам'ятовування виховного матеріалу, який повідомляється вчителем фізичної культури та іншими джерелами інформації. При цьому використовуються розглянуті раніше словесно-евристичні, наочно-інформаційні, практично-репродуктивні методи виховної роботи;

– проблемно-пошукові методи виховання передбачають підвищену активність учнів у процесі виховної роботи і дають змогу використовувати такі методи: педагогічна вимога:

- а) прямого впливу;
- б) паралельного впливу;
- в) опосередкованого впливу;
- г) громадська думка;
- д) громадське доручення;
- е) привчання і вправляння.

Отже, методи технології виховання – способи, як першооснова діяльності вихователя, яка спрямована на формування позитивних загальнолюдських рис учнів, їх світогляду та певних переконань [124].

Реалізуючи програму „Методика виховання особистості студента фізкультурних факультетів” варто розповісти студентам, що Кобзар мріяв створити для народного читання популярні книги з історії, географії, математики, та передчасна смерть не дала змоги здійснити ці благородні задуми. Бо хоч з сорока семи прожитих років він двадцять чотири був кріпаком, десять – на засланні, його книги "Кобзар" і "Буквар" стали не тільки національними, а й вселюдськими святинами, а за художні полотна, зокрема гравюри з картини Рембранта "Притча про виноградаря" та Соколова

"Приятелі" Т.Г.Шевченку Радою Академії мистецтв у 1859 р. було присвоєно звання академіка.

У ході науково-пошукової роботи, ми акцентували увагу на тому, що неоціненний скарб у вихованні духовності – муза Лесі Українки, витoki якої – з енциклопедії життя народу, з фольклору – духовної сили і краси, з того ґрунту, на якому виростають і література, і музика, і мистецтво. Знайомлячи студентів факультетів фізичної культури з поетичними творами Лесі Українки "У степу", "Як дитиною бувало...", "Літо краснее минуло ..." та творами Олени Пчілки "Куликове болото", "У пригоді", "Цікава казочка" та ін., викладачі історії України повинні збагатити свідомість майбутніх фахівців фізичної культури знаннями про родину Косачів, духовну атмосферу, в якій зростала майбутня поетеса, про прекрасні традиції сім'ї, Доброзичливість та справжній патріотизм [125].

Працюючи над змістом, художніми особливостями Лесиних поезій, не забуваймо згадати не лише про щедre поетичне обдарування, а й неабиякі здібності до музики і малювання. Для молодших дітей сім'ї Косачів Леся написала цікавий підручник "Стародавня історія східних народів", вчила їх іноземних мов, підготувала дитячу оперетку "Коза-Дереза", лялькову виставу "Кармелюк" за сценарієм матері, імпровізовані картини до "Різдвяних оповідань" Діккенса, "Гайдамаків" Т.Г.Шевченка, "Фауста" Гете.

Важливо врахувати, що сприйняття історичної інформації про сім'ю Косачів, студентами факультетів фізичної культури міст Вінниці і Тернополя (своїх регіональних історичних осіб) та використання її у навчально-виховному процесі подаємо у зведеній таблиці 1.5 на основі проведеного констатувального експерименту. Проводячи констатувальний експеримент виявили ставлення студентів до формування таких рис особистості:

- моральні якості: (почуття відповідальності, правдивості, чесності, принциповості, гуманне ставлення до однокурсників);
- вольові риси характеру (ініціативність, самостійність, сміливість, самоконтроль, впевненість у собі).

Отримані дані констатувального експерименту подаємо у таблиці 1.5.

Особливості формування моральних якостей студентів

(К – 117, в %)

Показник	Рівень	Перший зріз		Другий зріз	
		Дівчата I- II курс	Юнаки I-II курс	Дівчата I- II курс	Юнаки I-II курс
1. Самосвідомість	низький	47,0	49,0	28,0	27,0
	середній	36,0	38,0	47,0	49,0
	високий	17,0	13,0	25,0	24,0
2. Моральні якості	низький	38,0	41,0	27,0	29,0
	середній	42,0	48,0	43,0	46,0
	високий	20,0	11,0	30,0	25,0
3. Вольові риси	низький	35,0	38,0	25,0	27,0
	середній	48,0	46,0	45,0	46,0
	високий	17,0	16,0	30,0	27,0
4. Особливості темпераменту	низький	17,0	27,0	15,0	18,0
	середній	56,0	50,0	45,0	49,0
	високий	27,0	23,0	40,0	37,0

Аналіз даних у таблиці 1.5 дає змогу зробити висновок, що самосвідомість при другому зрізі у дівчат складає високого рівня – 25,0 %, тоді як у юнаків – 24,0 %; моральні якості у дівчат – 30,0 %, а у юнаків – 25,0 %; вольові риси у дівчат – 30,0%, у юнаків – 27,0 %, особливості темпераменту у дівчат – 40,0 %, а у юнаків 37,0 %.

Отже, формування моральних якостей активніше відбувається у дівчат, ніж у юнаків, що на нашу думку визначається загальним розвитком особистості у якому першість належить дівчатам. Такий аналіз дозволяє зробити узагальнення про те, що на I-II курсах професійної підготовки студентів краще моральними якостями оволодівають дівчата, а на III-IV курсах ці позиції вирівнюються і юнаки починають переважати у професійному рості дівчат [124].

Таким чином, процес формування моральних цінностей спирається на наукове обґрунтування окремих аспектів його реалізації, дозволяє обґрунтувати сучасну програму спецкурсу для магістрів „Методика виховання особистості студента фізкультурних факультетів”, яка є невід’ємною частиною професійної підготовки особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

1.4. Висновки до першого розділу

У процесі проведеного нами дослідження виявили, що теоретичне обґрунтування моральних цінностей спирається на такі аспекти: сприйняття інформації про обґрунтування розвитку моральних цінностей у студентів фізичної культури; рефлексія змісту формування моральної самосвідомості сучасної особистості; засвоєння технології виховання реалізованої у процесі формування моральних цінностей; використання педагогічних технологій для використання педагогічних знань у процесі професійної підготовки студентів.

У процесі дослідження встановили, що сприйняття наукової проблеми передбачає розкриття сутності формування моральних цінностей у процесі навчально-виховної роботи та розвитку культурологічних поглядів студентів в позааудиторній діяльності. Наукова рефлексія технологій професійної підготовки особистості через різноманітні форми навчально-виховної діяльності майбутнього вчителя, розкривається через підбір запропонованих управлінських ідей у фаховій моральній спрямованості студентів вищого навчального закладу.

Досліджуючи проблему розвитку моральної самосвідомості у студентів факультетів фізичної культури, ми спиралися на теоретично-педагогічні джерела, які дають можливість вивчати умови формування моральних цінностей з наукових позицій через розвиток самосвідомості особистості. Моральна самосвідомість особистості у професійній підготовці набуває форм наукової ідеї, яка, детермінуючись та трансформуючись під впливом конкретно-педагогічних умов, стає провідною ланкою у формуванні морально-свідомих фахівців. Обґрунтування цього аспекту дає підставу стверджувати, що формування моральної самосвідомості у майбутніх вчителів фізичної культури має суттєве значення для обґрунтування та розвитку сутності моральних цінностей.

У ході наукового пошуку, ми здійснили власне бачення технології виховання – процес впливу вихователя на вихованців з метою формування у них совісті, честі, людяності, правдивості та інших рис характеру, які

визначатимуть особистість студента (учня) як майбутнього свідомого громадянина незалежної України.

Здійснюючи дослідження набули певний досвід у сприйнятті та реалізації сучасної програми для формування моральних цінностей у студентів фізичної культури. Одним із компонентів технології виховання є сучасна програма професійної підготовки особистості. Подаємо її основні елементи.

Навчальна дисципліна „Методика виховання особистості студента фізкультурних факультетів” належить до циклу дисциплін вільного вибору ВНЗ та практичної підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”.

У ході наукового пошуку ми спиралися на інформаційні технології, які вимагають підготовки студентів фізичної культури для засвоєння знань з комп'ютерної техніки, використання системи Internet для професійного оволодіння моральними знаннями та обґрунтуванням сучасних моральних цінностей, які впливають на розвиток особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Реалізація нової освітньої політики, основні принципи якої проголошені державною національною програмою освіти „Україна ХХІ століття”, вимагає педагога, який володіє високим професіоналізмом і творчим потенціалом, здатного не тільки успішно працювати в умовах нових ринкових відносин, а й посісти провідні позиції в інтелектуально-культурному авангарді суспільства. Нові цільові установки, викладені в програмі, вимагають застосування нових технологій навчально-виховної діяльності у педвузах, переходу на нові системи підсумкової і поточної оцінки знань студентів, їхньої готовності до практичної діяльності.

Комп'ютерна технологія навчально-пізнавальної діяльності і розроблена на її основі автоматизована навчально-контролююча система з курсу „Педагогічні технології” робить ефективнішим процес управління навчанням студента, порівняно із традиційним оволодінням знаннями. Комп'ютерна програма дозволяє ефективно формувати і діагностувати систему знань студентів з засвоєння моральних цінностей.

РОЗДІЛ II

УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

2.1. Використання комп'ютерних програм у процесі професійної підготовки особистості

Проводячи дослідження, ми врахували, що у систему освіти вищої школи проникають нові педагогічні інновації та технології інформаційної культури, які ще не обґрунтовані теоретично у сучасній організації навчально-виховного процесу вузу. Зокрема у процесі констатувального експерименту ми виявили, що до таких інновацій відносяться: гнучкі виховні технології, проблемно-пошукові та ігрові методи навчання, ціннісні орієнтації особистості, рейтинговий контроль знань. Ці аспекти знайшли певне обґрунтування з правової точки зору у навчальному посібнику Я.Я.Болюбаша "Організація навчального процесу у вищих закладах освіти", в якому акцентується увага на формах організації навчання, навчальному часі студента, науково-методичному забезпеченні навчального процесу [136].

Встановлення позитивних рефлексій у виховних технологіях у навчально-пізнавальному процесі підготовки студентів факультетів фізичної культури сприяє розвитку їх професійної готовності та творчих задатків, які будуть реалізовані у майбутній практичній діяльності. Пошук шляхів інтенсифікації навчально-виховного процесу проходить у декількох напрямках:

- розробка нових педагогічних технологій (А.М.Алексюк, В.І.Бондар, Н.Г.Ничкало, А.С.Нісімчук, І.П.Підласий, І.Ф.Прокопенко та ін.);
- розробка теорії модульно-рейтингової технології виховання (В.П.Беспалько, А.В.Фурман, Л.М.Романишина);
- розробка теоретичних проблем виховного контролю (Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, В.А.Козаков, С.В.Майборода, Н.Ф.Тализіна та ін.).

Аналіз наукових досліджень названих вище авторів переконує в тому, що вони мають певну спрямованість - контроль виховної діяльності студентів у вузі. У процесі дослідження ми врахували, що професійна підготовка студентів факультетів фізичної культури забезпечується діалектичною обумовленістю

поєднання поетапної системи контролю I модульно-рейтингової технології виховання, які спрямовані на фахову і професійну підготовку особистості і передбачають такі аспекти:

- формування професійних оцінних навичок у студентів;
- поетапну систему контролю, яка спрямована на виявлення рівня виховних знань, умінь у професійній діяльності;
- комп'ютерні програми виховання;
- рейтинговий облік знань студентів факультетів фізичної культури;
- методики навчаючої і контролюючої діяльності за типом "викладач-студент".

У процесі констатувального експерименту ми передбачили методику професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури до роботи у сучасній загальноосвітній школі, враховуючи такі аспекти:

- широкі навчально-пізнавальні завдання для реалізації виховних завдань;
- спрямованість виховної технології на майбутню професійну діяльність у середніх та старших класах;
- визначення та обґрунтування різних рівнів засвоєння знань і вмінь фахової та професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури.

Провідною ідеєю виховної технології навчання студентів є ціннісні орієнтації, які у нашому дослідженні розглядаються з таких позицій:

- ціннісні орієнтації – це вербалізовані та усвідомлені суб'єктом інтелектуальні, політичні, моральні, естетичні основи оцінювання об'єктів, диференціація їх за ознаками суб'єктивної значущості;
- ціннісні орієнтації – це певна оцінка предметів, явищ, виховних ситуацій, вчинків та дій інших людей (оцінка зовнішнього світу); оцінка своїх можливостей, власного психологічного стану особистістю, вчинків, результатів дій (самооцінка);
- передбачення та врахування власних дій та їх оцінки іншими людьми (рефлексивна оцінка); вироблення оцінки, яка здійснює вплив на оточуючих

(керівні оцінки) і, в свою чергу, постійно відчуває на собі вплив оцінок інших особистостей [1; 4;27].

Стрижнем процесу формування моральних цінностей студента як особистості, суб'єкта та індивідуальності є система ціннісних орієнтацій. Вона виробляється в процесі життєдіяльності майбутнього фахівця, потім локалізується. Сама система цінностей ієрархізована, в результаті кожний вчинок є вираженням певним чином визначеного способу розв'язання суперечностей мотивів.

У ході пошукової роботи ми узагальнили практичні аспекти використання комп'ютерних програм у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Серед них виділяємо такі:

Комп'ютерна програма №1

Методика використання філософських закономірностей у пізнавальній діяльності

Обґрунтовуючи методику застосування особливостей технології виховання у процесі формування моральних цінностей, ми спиралися на оцінки змін якості знань студентів, способів їх пізнавальної і творчої діяльності, розвитку творчих компонентів, а також характеру їх мотивацій та використаних алгоритмів аналізу філософської дійсності. Це дало підставу реалізації необхідності визначення таких методичних аспектів диференційованого підходу, що сприяє аналізу логічних та філософських понять і закономірностей:

– викладання та організація засвоєння студентами факультету фізичного виховання методологічних особливостей і теоретичних засад наукового пізнання;

– навчання майбутніх вчителів фізичного виховання розуміти й використовувати логічні закони та поняття;

– допомагати студентам робити мікроаналіз філософських понять і категорій у формуванні моральних цінностей;

– підготувати майбутніх фахівців до вміння аналізувати частини філософського твору за певним алгоритмом та використання порівняння й узагальнення для здобуття моральних знань;

– застосування елементів творчої діяльності у процесі засвоєння студентами філософських знань, розуміння законів, принципів, методів використання основ технології виховання [136].

У процесі використання сучасної методики з'ясовано функції та результати проведеного кожного з названих вище аспектів методологічних особливостей основ моральних цінностей, виявлено дієвість інтелектуально-творчих завдань для розуміння історичного й логічного у навчально-виховному процесі, способу оцінки та корекції формування філософських і логічних знань та їх вплив на розвиток гуманістично-професійних інтересів майбутніх вчителів фізичної культури.

Сучасні дослідники розглядають єдність історичного й логічного у філософській літературі як особливу якість педагогічної діяльності в процесуальному та результативному аспектах формування майбутньої педагогічної майстерності. Методологія виховної технології спирається на дослідження І.А. Зязюна, Н.В. Кухарєва, Н.М. Тарасевича (філософсько-педагогічний аспект); О.А. Абдулліної, Н.В. Кузьміної, Н.Г. Кушакова, В.О. Моляко, В.О. Сластьоніна, Р.І. Хмельюк (методологія формування і розвитку професійних умінь); Л.Ф. Спіріна, М.М. Барахтяна (методологія педагогічної етики); І.А. Синиці, В.М. Чернокозової, І.І. Чернокозова (методологія культури спілкування), які дозволяють обґрунтовувати професійні риси особистості з позицій безперервної педагогічної освіти.

Встановлено ефективність методичних аспектів у розв'язанні виховних завдань як способу інтелектуального розвитку всіх категорій обстежуваних студентів. Водночас, за допомогою опитувальних бесід, додаткового анкетування і спостереження були виявлені певні особливості в механізмах впливу методики на процеси наукового пізнання та розвитку логічного мислення, зумовлені різними рівнями попередньої підготовки студентів. Так, для студентів проявом впливу диференційованого аналізу виявилися

актуалізація й систематизація моральних знань. Для студентів факультету фізичної культури найбільш значущим було застосування історичних фактів та аналогій у формуванні гуманістичних поглядів і переконань, що сприяло розвитку їх моральних цінностей. Сфера логічного мислення краще впливала на розвиток професійних якостей студентів фізкультурних факультетів, бо можливості використання філософських знань сприяли технології формування моральних цінностей.

Україна, яка стала на шлях самостійного розвитку, повинна, попри всі труднощі сьогодення, має враховувати вимоги сучасної НТР, усі нові тенденції, які під її впливом розвиваються в суспільстві. Тому становлення нового типу технології виховання у вищому закладі освіти (у якому творчий характер, на нашу думку, має бути домінуючим) є актуальним завданням як виховної технології, так і формування моральних знань.

Комп'ютерна програма № 2

Методика визначення коефіцієнта інтелектуальності

Під час аналізу результатів викладацької діяльності із засвоєння історично-філософських знань студентами факультетів фізичної культури варто використати схему визначення коефіцієнта засвоєння кожного конкретного студента за формулою: $K(\%) = EP/EM \cdot 100$. Такий підхід дає можливість відповідно оцінити знання, уміння та навички кожного майбутнього вчителя фізичної культури на основі трьох рівнів: репродуктивного, конструктивного, творчого [136].

Якісний аналіз студентських контрольних робіт дав можливість зробити висновок, що процес гуманізації навчально-пізнавальної діяльності в експериментальній групі зумовлює такі важливі якості моральних знань, як усвідомлення та дієвість. Свідченням цього є те, що в контрольній групі майже половина студентів дали неповну відповідь на перше завдання конструктивного рівня, яке вимагало логічного мислення, творчої уяви, порівняння, узагальнення. Вивчаючи основні ідеї гуманізації у темі „Філософ Карл Ясперс про сприйняття та логічне мислення”, вони не зуміли їх конкретизувати, виявити своє ставлення до проблеми гуманізації, зробити певну класифікацію.

Тим часом в експериментальній групі таких студентів виявилось на третину менше.

Різниця між коефіцієнтами засвоєння знань, умінь, навичок констатувального і підсумкового зрізів експериментальної групи в ході виконання завдання творчого рівня становила 25%, тоді як у контрольній – лише 2%.

Результати якісного аналізу виконаних завдань дають можливість відзначити, що для знань студентів експериментальних груп характерні більш такі якості, як систематичність і дієвість. Ці студенти успішно здійснюють самостійне перенесення раніше засвоєних моральних знань і умінь в нову ситуацію, уміють бачити нову проблему в знайомій ситуації, детальніше усвідомлюють структуру гуманізації виховної технології, успішніше відшуковують альтернативу рішення чи спосіб розв'язання виховної проблеми.

У зв'язку зі специфікою структури використаної виховної технології та завданнями, які стоять перед викладачами у засвоєнні законів логіки та філософських категорій, обґрунтовано виховні аспекти пізнавальної діяльності та закономірності побудови педагогічної системи як складової ланки засвоєння моральних знань. Результати дослідження дали змогу визначити механізм використання методики пізнання гуманізації основ виховної технології, врахувати закономірності ефективного підґрунтя історичного та логічного як особливої форми пізнання і здійснення відповідної інтерпретації його когнітивної сфери у навчально-виховній діяльності сучасного вищого навчального закладу [136].

Комп'ютерна програма № 3

Методика створення тестових завдань професійного спрямування

Проблема контролю знань - є однією з ключових в методиці викладання іноземної мови у майбутніх вчителів фізичної культури. Нині вона набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що з'явилась необхідність освоювати новий тип контролю -тестування, обумовлений приєднанням до Болонського процесу, і впровадженням підтриманого комп'ютерним навчання. У методичних рекомендаціях пропонується технологія створення тестових

завдань в частині типології та рекомендацій, розроблена нами на підставі спеціальних досліджень.

Тестові завдання за типом відповіді бувають (I) завдання з вибором однієї правильної відповіді (II), завдання з вибором декількох правильних відповідей (III), завдання відкритої форми (IV), завдання на установлення відповідності (V), завдання на встановлення правильної послідовності.

I. Завдання з вибором однієї правильної відповіді

Загальна характеристика. Це найпростіший вид завдань, у яких правильна відповідь уже міститься, і задача випробуваного складається в його дізнаванні. Розглянемо основні елементи завдань з вибором правильної відповіді. До них відносяться інструкції для випробуваних, зміст завдань, форма, зміст і число відповідей, а також оцінки за правильність виконання. Інструкція до завдань відкритої форми має вид: «Обведіть номер правильної відповіді:» Типи завдань відкритої форми (NB!). Завдання являє собою частину стверджувальної пропозиції. Пропоновані варіанти відповідей доповнюють його до повної стверджувальної пропозиції. Завдання випробуваного - вибрати правильний варіант твердження, використовуючи знання, отримані в ході вивчення дисципліни. Змістовна основа завдання повинна бути такою, щоб для вибору правильної відповіді досить було згадати і застосувати лише те, що було почуто на лекціях і прочитано в рекомендованих для вивчення посібниках. Відповіді повинні бути змістовними і, по можливості, короткими. Місця для правильних відповідей у різних завданнях вибираються випадковим образом. Розташовувати відповідь можна в один, два і три стовпчики. Вірним може бути один із запропонованих відповідей. Наприкінці змістовної частини завдання і відповідей немає розділових знаків. При конструюванні завдань з вибором однієї правильної відповіді застосовуються дві групи принципів композиції.

Перша група використовується при розробці відповідей до завдань. До неї відносяться: принцип однорідності, принцип протиріччя, принцип протилежності, принцип кумуляції, принцип градування, принцип подвоєного протиставлення [136].

Друга група використовується при розробці змісту завдань і базується на принципах фасетності й імплікації.

1.1. Завдання з однорідними відповідями. (NB!) Відповіді у завданнях повинні бути однорідними за формою. Не слід використовувати у відповідях одночасно дієслово, прикметник і іменник.

Обведіть номер правильної відповіді:

1. Об'єктом вивчення лексикології є:

- 1) морфема; 2) фонема; 3) лексема;
- 4) синтаксема; 5) семема; 6) ономаема.

2. У пропозиції Навколо вдома посадили дерева слово навколо є

- 1) прислівником; 2) приводом; 3) союзом; 4) часткою.

3. «...Немає двох поетів настільки істотно різних, як Пушкін і Лермонтов», - сказав

- 1) А. Герцен; 2) Н. Добролюбов; 3) У. Белінський

4. Галузь лінгвістики, що розглядає відношення мови і мови до їхнього суб'єкта - це

- 1) парадигматика; 2) прагматика; 3) праксеологія. 4) практика

5. У пропозиції «She is really good at deal with people» помилково використане слово

- 1) really 2) good 3) deal 4) with

10. Пропозиція «Скільки їй років?» переводиться як:

- 1) What age has she? 2) How old is she? 3) How many years has she?
- 4) How old she is?

Сприйняттю змісту завдання сприяє ілюстрація, уставлена безпосередньо в тіло завдання - в основну чи частину у відповіді. Ілюстраціями можуть слугувати не тільки тексти, а й таблиці, графіки, фотографії, рисунки. Вони містяться в рядку чи виносяться у вигляді окремого об'єкта поруч з основною частиною і відповідями.

Шрифт, яким виконаний допоміжний ілюстративний текст, повинен відрізнятися від шрифту відповідей.

В приведенной строфе стихотворения в качестве тропа используется

1)	олицетворение	<i>А заря лениво</i>
2)	метафора	<i>Обходя кругом,</i>
3)	метонимия	<i>Осыпает ветки</i>
4)	аллегория	<i>Новым серебром</i>

Автор произведения

1)	А. Пушкин	<i>Пускай нам говорит изменчивая мода,</i>
2)	М. Лермонтов	<i>что тема старая страдания народа</i>
3)	Н. Некрасов	<i>и что поэзия ее забыть должна...</i>

Жанр произведения

1)	тенсона	<i>Как-то раз на той неделе</i>
2)	альба	<i>Брел я пастбищем без цели,</i>
3)	пасторела	<i>И глаза мо и узрели</i>
4)	кансона	<i>Вдругхищу, доньлдоююнх</i>
<i>На ногах чулки белели,</i>
<i>Шарф и вязанка на теле,</i>
<i>Плащ и шуба из барана.</i>
<i>Я приблизился. «Ужели,</i>
<i>Дева, – с губ слова слетели, –</i>
<i>Вас морозы одолели?</i>

1.2. Підсилює ефективність завдань, сконструйованих за принципом однорідності, використання дистракторів (подібних за написанням і звучанням слів, схожих формул, що не має стосунку до тесту чи теми, можливо, що навіть не мають змісту і лише зовні схожі на реальні терміни).

15. З невідмінюваним іменником реноме сполучається займенник

- 1) свій 2) своє 3) своя

16. Розділ науки, що вивчає мистецтво звукової організації мови, - це:

- 1) фонетика 2) фонологія 3) фоніка

1.3 Завдання з відповідями за принципом протиріччя. (NB!) Друга відповідь утвориться з першого простим додаванням негативної частки «не». Відповіддю заперечується зміст не самого завдання, а зміст першої відповіді [108].

Обведіть номер правильної відповіді:

18. У Монтессорі – у педагогіці результати діяльності дітей

1) оцінюються 2) не оцінюються

19. При класифікації голосних участь губ в утворенні звуку

1) враховується 2) не враховується

20. При поясненні ідіоми значення кожного окремого слова

1) приводиться 2) не приводиться

1.4. Завдання з відповідями за принципом протилежності. I.4.a. У завданнях із двома відповідями друга відповідь повинна бути протилежна першому.

21. В утворенні голосних звуків бере участь

1) шум 2) тон

22. Звук, що відповідає букві щ, завжди

1) м'який 2) твердий

23. Словесний наголос у російській мові

1) нефіксований 2) фіксований

1.4.6. У завданнях із трьома відповідями друга відповідь може бути протилежний першому, а третя відповідь може суперечити першому і другий, так що безліч відповідей повно.

24. У класичній давньогрецькій трагедії убивства

1) відбувалися на очах у глядачів; 2) відбувалися за сценою; 3) не відбувалися

25. Синтаксичне й актуальне членування англійської і російської пропозиції

1) завжди збігаються; 2) іноді збігаються; 3) ніколи не збігаються I.4.v. У завданнях з чотирма відповідями протилежність може бути введена усередину самих відповідей.

26. У ІК-5 напрямок тону

1) спадне; 3) спочатку спадне, потім висхідне; 2) висхідне; 4) спочатку висхідне, потім спадне.

I.4.г. Завдання з відповідями за принципом кумуляції ознак, суть якого полягає в тому, що кожна подальша відповідь містить на один елемент більше, ніж попередня.

27. До складу згодних звуків [б], [м] входить

1) шум; 2) шум і тон

28. Розглянута нами «Грамматика» включає

1) синтаксис; 2) синтаксис і морфологію; 3) синтаксис, морфологію і словотвір

I.4.д. Завдання з відповідями за принципом сполучення використовують з'єднання двох і трьох слів у кожній відповіді.

29. Основні опоненти Сократа в діалозі Платона «Федон» -

1) Платон і Аристотель; 2) Симмій і Кебет; 3) Федон і Тимей; 4) Ехекрат і Аристофан

30. З фонетичної точки зору смислорозрізнювальну функцію виконують

1) звук і склад; 2) фонема і наголос; 3) інтонація і пропозиція; 4) фонетичне слово і синтагма

I.4.е. Завдання з відповідями за принципом подвоєного протиставлення застосовується в завданнях з чотирма відповідями, частини яких побудовані за принципом протилежності, сполучаються попарно [136].

1.4.э Завдання з відповідями за принципом градуювання припускають відповіді, що упорядковуються за зростанням / убуванням якоїсь кількісної ознаки.

31. Слово — це знак

1) однобічний ; 2) двосторонній

32. Інтонації спеціального питання відповідає

1) ІК-1; 2) ІК-2; 3) ІК-3; 4) ІК-4; 5) ІК-5; 6) ІК-6; 7) ІК-7

I.4.Ж. Завдання з відповідями, що сполучають кілька принципів.

I.4.Ж.1. протилежності і кумуляції.

I.4.Ж.2. сполучення і градуювання.

I.4.Ж.3. градуювання і протилежності.

Помилки. (а) Відповіді до завдань представлені у формі «так» чи «ні», «вірно» чи «невірно», «немає правильної відповіді».

1. Чи відбувається оглушення дзвінкого наприкінці слова? 1) так; 2) немає
(Правильний варіант приведенного завдання: Наприкінці слова в російській мові відбувається

1) оглушення дзвінкого приголосного; 2) одзвінчення глухого приголосного)

2. Асиміляція по дзвінкості / глухості - регресивна

1) вірно; 2) не вірно

(Правильний варіант наведеного завдання: Асиміляція за дзвінкості глухості 1) регресивна; 2) прогресивна).

(б) Декілька пар протилежних відповідей в одному завданні.

3. Звуки [л] - [л'] розрізняються за

1) дзвінкістю; 3) твердістю; 5) місцем утворення;

2) глухості; 4) м'якості; 6) способу утворення

Такі завдання рекомендується поділяти на кілька завдань із двома протилежними відповідями.

(в) Недотримання правила підбора відповідей за однією підставою

4. Образ у критику

1) вторинний; 2) самостійний

У прикладі мають місце дві підстави вибору відповідей: одне -первинний / вторинний, інше - самостійний / не самостійний.

(г) Логічні помилки, суть яких у невідповідності інструкції змісту завдання, а також основний частини - відповідям.

5. У ході атестації ВНЗ повинен довести, що якість наданих їм освітніх послуг відповідає вимогам, пропонованим

1) споживачем; 2) Міністерством; 3) не повинен доводити

Остання відповідь логічно суперечить змісту основної частини завдання.

Оцінки. Розроблювач тесту вправі використовувати будь-як обґрунтовану систему оцінки виконання завдань. У більшості випадків за правильно виконане завдання прийнято давати 1 бал, а за неправильно виконане - 0, однак

існують і інші підходи в оцінці. У завданнях з вибором однієї правильної відповіді можна не обмежуватися дихотомічною оцінкою і доповнити цю шкалу третьою оцінкою – -1 – за неправильну відповідь, а 0 давати у випадку, коли випробуваний не вказав ніякої відповіді. Перед тестуванням варто попередити випробуваних, що якщо вони не знають правильної відповіді, то краще не вибирати ніякої чи вибрати відповідь спеціально для цього випадку [134].

II. Завдання з вибором декількох правильних відповідей

Загальна характеристика. У завданнях з вибором декількох правильних відповідей застосовані ті ж принципи конструювання, що й у завданнях з вибором однієї правильної відповіді. Якщо потрібно вказати не одну вірну відповідь, а вибрати з великого числа варіантів відповідей, то без знання навчального матеріалу вгадати відповідь малоймовірно, через що інформаційна цінність завдань цього виду загалом вище, ніж у завдань з вибором однієї правильної відповіді. Інструкція до завдань відкритої форми має вид: «Обведіть номери всіх правильних відповідей»: Типи завдань відкритої форми. (NB!) Вірним може бути одна відповідь, кілька чи відповідей навіть усі запропоновані відповіді.

Обведіть номери всіх правильних відповідей:

1. Фонологічні одиниці - це
 - 1) звук; 3) пауза; 5) склад; 7) фонетичне слово;
 - 2) фонема; 4) синтагма; 6) інтонація; 8) наголос
2. Лексичні парадигми - це
 - 1) антоніми; 3) топоніми; 5) синоніми;
 - 2) антропоніми; 4) гипоніми; 6) етноніми
3. У класичну схему композиції ораторської мови входять
 - 1) зачин; 2) вступ; 3) кінцівка;
 - 4) основна частина; 5) висновок
4. Іменники чоловічого роду -
 - 1) бра; 3) тюль; 5) кава;
 - 2) журі; 4) шампунь

5. Словосполучення з типом зв'язку «керування» -
- 1) запах водоростей; 3) люблю мороз; 5) прийди вечеряти;
 - 2) обрису пірса; 4) прийди до мене; 6) радуватися успіху; 7) люблю повітря
6. Пропозиція *I am glad to do it* (двозначна, тому що відповідає російському
- 1) Я радий, що завжди роблю це;
 - 2) Я радий зробити це в майбутньому; 3) Я радий, що зробив це.
8. Іменні частини мови -
- 1) іменник; 3) дієприкметник;
 - 2) прикметник; 4) числівник; 5) займенник
9. Синтаксично ускладнені пропозиції -
- 1) Шкідливо читати лежачи.
 - 2) Ми розташувалися під липою, у густій тіні.
 - 3) Як ученого його не дуже цінували.
 - 4) Війна як війна.
 - 5) Мітя дивився на пам'ятник, що високо піднявся над ним.
10. Для героїні «Такеторі моногатарі» міністр Абе Мимурадзі повинен був знайти
- 1) гілку дерева з гори Хорай; 3) п'ятикольниковий камінь із шиї дракона;
 - 2) чашу з каменю Будди; 4) одяг зі шкіри вогненного пацюка.
11. У тайській побутовій казці присутні
- 1) картинки міського життя; 3) чудесні перетворення;
 - 2) опис народних звичаїв; 4) анекдотичні події; 5) надання людських рис тваринам [135].

Оцінки. Завдання з вибором декількох правильних відповідей вважається виконаним правильно, якщо точно зазначені усі без винятку правильні відповіді. Як правило, 1 бал дається за правильно виконане завдання, 0 - за неправильно виконане. Можна використовувати і ширшу шкалу оцінок. Наприклад, за повністю виконане завдання давати 3 бали, при одній помилці

(одна зайва чи відповідь один пропущений) – 2 бали і так далі, до нуля.

Правила оцінки повинні бути визначені заздалегідь і відомі випробуваними перед початком тестування.

III. Завдання відкритої форми

Загальна характеристика. Завдання відкритої форми конструюється у виді твердження, поруч з яким готові відповіді з вибором не наводяться. Випробуваний сам дописує у відведеному для цього місці свою відповідь так, щоб у результаті вийшло щире висловлення. Ця форма завдання зводить можливість здогаду до мінімуму. З допомогою завдань відкритої форми перевіряють знання слів, граматичних явищ, термінів, назв, імен, фактів, властивостей, ознак, дат, причинно-наслідкових відносин. Інструкція до завдань відкритої форми може мати вид: «Доповніть». Типи завдань відкритої форми. (NB!) Чим ближче до кінця фрази знаходиться місце для відповіді, тим краще розуміється суть завдання. Наприкінці завдання відкритої форми ставиться крапка.

III.1. Завдання з одним словом.

ДОПОВНІТЬ.

1. Звуки, що знаходяться в сигніфікативно сильній і перцептивно слабкій позиції називаються _____ фонемами.

2. Лексикографія - це теорія і практика складання _____.

3. Саме цього я й очікував = I expected _____.

4. Слова, що вийшли з активного вживання, але збережені в пасивному словниковому складі, називаються _____.

Кілька послідовних завдань відкритого типу, призначених для перевірки знання термінів, можна об'єднати в таблицю під умовною назвою «ЯК НАЗИВАЄТЬСЯ». Відповіді в цій таблиці вписуються випробуваним на спеціально призначені для цього місця в другому стовпчику [136].

5. Як називається відповідь

- вчення про фонему

- вчення про морфему

- ненаголошене слово, що знаходиться після ударного, до якого воно долучається

- письмове відтворення звуків мови засобами спеціального запису

III.2. Завдання з декількома словами.

III.2.a. Два слова. Підбір за принципом протилежності.

Доповніть.

6. За Л. Н. Гумільовим, етнос – явище _____, а не _____.

7. Стійкі словосполучення, що володіють цілісним переносним значенням і приводяться не до значення вхідних у них слів – це _____, а що приводяться – _____.

III.2.б. Два і більше слова. Підбір за принципом співвідносності.

Доповніть:

8. Функціями фонем є розрізнення _____ і _____ слова.

9. Основні опоненти Сократа в діалозі Платона «Федон» - _____ і _____.

10. Головними принципами античної драми були єдність _____ і _____.

Помилки. Найбільше зустрічаються помилки: (а) пропущено кілька слів, не зв'язаних логічно; (б) сформульоване дуже довге твердження; (в) є можливість підстановки декількох правильних відповідей; (г) використовується негативне твердження.

Оцінки. При оцінці правильності виконання-завдань відкритої форми звичайно використовується дихотомічна шкала (0,1). Однак у випадках, коли в одному завданні перевіряється більш одного елемента знань, припустимо використовувати і ширші шкали [134].

IV. Завдання на встановлення відповідності

Загальна характеристика. Завдання, де потрібно елементам однієї безкінечності поставити у відповідність елементи іншої безкінечності, називають завданнями на установлення відповідності. Вони ефективні при самоконтролі і поточному контролі знань, з їхньою допомогою перевіряються так звані асоціативні знання, тобто знання про зв'язок форми і змісту, сутності і

явища, про співвідношення між різними предметами, властивостями, законами. Випробуваний повинен зібрати відповідь з елементів списку лівого і відповідних їм елементів правого стовпчика. Інструкція до завдань цієї форми: «Встановіть відповідність:» Типи завдань відкритої форми. (NB!) Номер завдання ставиться поруч із заголовком першого стовпчика. Заголовки пишуться прописними буквами. Заголовок кожного стовпчика стосується всіх елементів відповідного числа. Назви безлічі класів у заголовку лівого стовпця й елементів цих класів у правому стовпчику не повинні бути довгими. Елементи повинні відповідати назвам стовпчиків і бути короткими. Елементи лівого стовпчика нумеруються числами, елементи правої — прописними буквами. Номер і буква відокремлюються від елементів стовпця круглою дужкою і пробілом. На кожен елемент ліворуч повинен бути знайдений, принаймні, один елемент праворуч, а кожному елементу праворуч повинен відповідати тільки один елемент ліворуч. Число елементів у правому стовпчику, як правило, більше числа елементів у лівому. Рядок відповідей розміщується посередині. Випробуваний пише відповіді буквами з правого стовпчика у відповідних пробілах поруч із номерами.

V. Завдання на встановлення правильної послідовності

Загальна характеристика. Завдання на встановлення правильної послідовності використовуються в тих випадках, коли потрібно перевірити знання формулювань, визначень, установити правильну послідовність дій, слів у визначеннях, правильний порядок членів у пропозиціях. Це складніший тип завдання в тестовій формі, у процесі виконання якого випробуваний конструює відповідь із запропонованої неупорядкованої послідовності слів.

Завдання на встановлення правильної послідовності використовуються для перевірки знань ходу процесу, ланцюжка подій, дій і операцій, а також визначень і понять. Вони допомагають формувати в учнів алгоритмічні мислення, необхідні знання й уміння. Завдання цієї форми корисні як засіб контролю знань, так і як засіб навчання. Інструкція до завдань відкритої форми мають вид: «Упорядкуйте:» чи «Встановіть правильну послідовність:» Типи завдань відкритої форми. (NB!) Основна частина завдання пишеться

прописними буквами, вона дає назву тому, знання чого повинний продемонструвати випробуваний, причому ключове слово в ньому повинно мати називний відмінок. У відведених для відповіді місцях (у наших прикладах це квадратики) тестований повинен вписати номери елементів у правильній послідовності. Елементи, які необхідно ранжувати, у завданні ставляться у довільному порядку. Щоб закінчення слів не були підказкою, всі слова пишуть у називному відмінку. Прийменники і сполучники з безлічі ранжованих елементів можуть виключатися [136].

Вірно зроблені тести є запорукою запобігання помилок, викликаних різночитанням завдань.

У процесі дослідження ми здійснили аналіз традиційної системи навчання і оцінювання, що дало змогу виявити ряд її недоліків у підготовці студентів факультетів фізичної культури. Серед них акцентуємо увагу на таких:

- недостатня ефективність керівництва виховним процесом з боку деканатів факультетів фізичної культури;
- неефективне використання індивідуальних здібностей студентів і їх активності у науковій та навчально-пізнавальній діяльності;
- типові недоліки об'єктивного планування виховного матеріалу та недооцінка ролі новітніх інформаційних технологій;
- поверхове читання лекційних курсів, недостатній зворотний зв'язок між викладачем і студентом, зумовлений взаємостосунками за типом "викладач – студент";
- мала ефективність традиційної контролюючої системи, оскільки контроль несистематичний, а п'ятибальна шкала оцінювання не сприяє зацікавленню в одержанні професійних знань.

Таких недоліків позбавлена виховна технологія навчання студентів факультетів фізичної культури.

У процесі констатувального експерименту ми виходили з того, що введення виховної технології на факультеті фізичної культури зорієнтовано на модель професійної підготовки вчителя фізичної культури, нові шкільні програми, підходи до структурування навчальних курсів.

Відповідно до цієї теорії ми розробили три модулі інформаційної підготовки вчителя фізичної культури, які спираються на:

- комп'ютерну грамотність та накопичення власного досвіду використання засобів НІТ у виховному процесі;
- методичну підготовку студентів до використання засобів НІТ у формуванні моральних цінностей;
- методичну підготовку студентів до формування основ інформаційної культури в учнів [22].

Здійснюючи науково-пошукову роботу, ми досліджували роль рефлексивно-інноваційних технологій у професійній підготовці вчителя фізичної культури. Встановили, що усі процедури рефлексивно-інноваційних технологій можна розбити на такі етапи:

- пошук нових ідей формування моральних цінностей;
- формування нововведення у реалізації засвоєння моральних знань;
- реалізація нововведення у навчально-виховному процесі;
- закріплення нововведення у підсумковій виховній роботі.

Етап пошуку нових ідей містить у собі формування інформаційного фону в курсі „Основи інноваційної педагогіки”, актуалізацію шкільних проблем і потреб, попередню роботу з формулювання цілей, ідей нововведення, створення образу майбутньої школи.

Етап формування нововведення складається з проектування в активних формах ходу і випробування відібраних нововведень, ухвалення рішення про введення нового в школі.

Етап реалізації нововведення передбачає створення умов для експериментальної роботи в школі, рефлексії ходу експерименту, корекції змісту і запровадження нововведення.

Таким чином, оволодіння моральними цінностями спирається на комп'ютерні програми та окремі аспекти рефлексії новітніх інформаційних технологій, які реалізуються у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

2.2. Обґрунтування реалізації педагогічних умов для сприйняття моральних знань студентами.

У процесі дослідження ми врахували, що вплив наявності різноманітних механізмів психологічного сприйняття інформаційних технологій, які забезпечують стійкість об'єктивної системи у формуванні моральних цінностей, що склалася відповідним чином, сприяють засвоєнню певного рівня інформаційної культури, а з іншого боку, розкривають можливості для реалізації виховної технології, яка підвищує ефективність професійної підготовки студентів факультету фізичної культури.

Одержані результати констатувального експерименту подаємо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати сприйняття інформації про рівні засвоєння моральних знань
(К – 181, у %)

Інформація про технологію виховання	Студенти фіз. виховання під час практики (м.Луцьк)	Студенти фіз. виховання під час практики (м. Рівне)	Студенти фіз. виховання під час практики (м. Тернопіль)
Свобода у виборі використання моральних ідей	86,1	83,7	83,6
Організація навчання на індивідуальній основі	76,2	80,3	72,9
Добровільність у виборі використання моральних ідей	76,2	76,5	82,4

Аналіз даних таблиці 2.1 дає змогу зробити узагальнення, що найвищий показник першого рівня (витіснення) був при першому зрізі м.Луцька – 86,1%, а в м.Рівному – 83,7%, м.Тернополі – 83,6%, що вказує на ефективність застосування методики використання виховних технологій у процесі засвоєння моральних цінностей.

Крім того ми використали комп'ютерну програму № 1.4 „Технологія формування морально-патріотичних знань особистості” [22].

Загальна характеристика морально-патріотичного виховання

Патріотизм (від патріот – грец. земляк, співвітчизна) – любов до Батьківщини, до свого народу, одне із найглибших почуттів, розвинутих і закріплених багатовіковими традиціями країни і народу [139].

Основою національно-патріотичного виховання учнів є формування патріотичних поглядів і переконань, які розвиваються та закріплюються у процесі їх навчально-пізнавальної та суспільно корисної діяльності.

Одним із важливих аспектів дослідження патріотизму особистості є врахування провідної ролі української етнопедагогіки. Самобутнім явищем української патріотичної педагогіки була козацька практична педагогічна наука, яка створювала можливість виховувати тогочасну українську молодь гідними синами і дочками Вітчизни, захисниками духовної культури українського народу [28].

Технологія формування морально-патріотичних рис учня передбачає виділення таких основних компонентів у процесі соціалізації особистості:

- 1) формування духовного світу особистості учня в умовах розбудови державності України;
- 2) врахування основних засад становлення та розвитку особистості, світогляду, переконань;
- 3) постійне збагачення пам'яті, розвиток громадянського мислення, вироблення національно-свідомого ставлення до навчання, самоосвіти;
- 4) розвиток позитивних емоцій та громадянської гідності;
- 5) формування творчої особистості як могутнього стимулу духовного життя громадянина незалежної країни.

Дальтон-план та його реалізація у педагогічній технології

Одним із важливих компонентів технології морально-патріотичного виховання учнів є Дальтон-план, який був використаний ще у 30-х роках ХХ ст. в школах України. Він дає можливість підвищити ефективність нової технології формування патріотичних рис учнів, а саме:

- Дальтон-план може використовуватися у школах, ліцєях, гімназіях за умови, що їх програми відображатимуть реальне життя, а методи морально-патріотичного виховання відповідатимуть засадам психології підлітка;

- найбільш яскраві особливості Дальтон-плану: виразність навчальних завдань, свобода (воля) учнів у виборі часу і засобів виховання;
- у Дальтон-плані яскраво виявляється співробітництво учнів, їх позитивна емоційність від участі у житті класу, школи, суспільства;
- кожен учень повинен оволодіти відповідними методами та оцінювати власні успіхи, зважаючи на чинники, які допомагають їм, або, навпаки, перешкоджають;
- через зацікавлення (мотивацію) учнів до програмного матеріалу, самостійного його опрацювання, привчання до доброзичливого й братнього ставлення один до одного в Дальтон-плані можна успішно вирішити питання свідомої дисципліни учнів.

Таким чином, використання сучасних підходів до технології формування патріотичних рис особистості передбачає пізнання учнями не тільки навколишнього середовища, але й себе, своєї свідомості. Дидактичні аспекти навчального процесу дають змогу формувати в учня необхідні риси майбутнього громадянина: творчість, активність, ініціативність, наполегливість [135].

Технологія формування морально-патріотичних рис в учнів передбачає визначення змісту освіти при вивченні навчальних дисциплін, враховуючи такі підходи до відбору навчального матеріалу та методів виховання:

1) проблемний підхід до змісту засвоєння патріотичних знань, що забезпечує розвиток морально-патріотичних рис, дослідницьких умінь учнів на основі їхньої пізнавально-пошукової діяльності;

2) формування практичних умінь, які дають змогу проводити пізнавально-пошукові дослідження з елементами історизму, національної культури, традицій;

3) систематичну активізацію пізнавальної діяльності учнів, гімназистів, ліцеїстів, спрямованої на формування патріотичних рис та самостійне здобування знань і вмінь;

4) зміцнення взаємозв'язку інформації на патріотичні теми, що проходить від телебачення, радіо, газет, журналів інших джерел.

Технологія формування морально-патріотичних рис учня дає можливість на основі об'єктивних відносин між викладанням і навчанням розв'язувати основні суперечності морально-патріотичного виховання, враховуючи провідну роль тих, хто навчає, і активну, свідому, творчу участь тих, хто навчається.

У процесі реалізації механізму технології формування патріотичних рис та якостей особистості варто звернути особливу увагу на відбір методів навчально-виховної діяльності, які стимулюють процес засвоєння патріотичних знань, вироблення волі в їх практичній діяльності. У практиці роботи вчителів сучасної школи знайшов і виправдав себе бінарний підхід, який включає:

1) методи організації навчально-пізнавальної діяльності (технологія навчання) ↔ методи формування свідомості особистості (технологія виховання);

2) методи навчально-пізнавальної діяльності (технологія навчання) ↔ методи організації діяльності учнів і формування досвіду поведінки (технологія виховання);

3) методи контролю та самоконтролю в навчальній діяльності ↔ методи стимулювання діяльності, поведінки учнів [136].

Морально-патріотичне виховання учня

Морально-патріотичне виховання учня – процес вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань та умінь відстоювати їх в умовах реальної дійсності.

Виходячи з основ технології формування патріотизму, вчитель фізичної культури у практичній діяльності має реалізувати такі завдання:

1) розкриття для кожної особистості поняття патріотизму, любові до свого народу, до рідної Батьківщини.

2) формування патріотичних переконань в учнів, обґрунтування необхідності їх постійного удосконалення в реальних умовах навчально-пізнавальної діяльності;

3) використання реальних соціально-педагогічних умов у процесі реалізації технології національно-патріотичного виховання особистості;

4) застосування нових наукових досягнень у практиці патріотичного виховання особистості, активізація шляхів підвищення ефективності морально-патріотичного виховання учнів у сучасній школі.

Технологія морально-патріотичного виховання учнів дає можливість формувати у майбутніх громадян патріотичне мислення, патріотичну свідомість, розвивати інтелект особистості для активної участі в навчально-пізнавальній діяльності, виробляти активну громадську позицію, реалізовувати її в практичній діяльності [133].

Проводячи дослідження, ми виявили, що у процесі професійної підготовки студентів факультету фізичної культури варто виділити три основних періоди становлення і розвитку ціннісних орієнтацій щодо оволодіння системою знань про нові інформаційні технології.

Ми виділили перший період (I-II курси), який характеризується формуванням високоінтегрованої системи моральних цінностей, структурноутворюючим компонентом якої є орієнтація на модель професійно і морально підготовленого вчителя фізичної культури.

Другий період (III курс), починається з різних деструктивних змін, які відбуваються у свідомості студентів фізичної культури внаслідок засвоєння знань про нові інформаційні технології та їх можливості у реальній педагогічній практиці, вироблення технічних навичок у користуванні комп'ютерними засобами навчання, що приводить до обрання нових ціннісних орієнтацій, а в кінці навчання на третьому курсі утворюється високоінтегрована модель майбутнього фахівця з інтелектуально-технічним блоком у центрі національної свідомості.

Відмінною рисою третього періоду (IV курс) є посилення зв'язків на оволодіння методикою практичного використання комп'ютерної техніки у сучасній школі, а аналіз показників окремих компонентів моральних цінностей студентів факультету фізичної культури зміщується до об'єктивної оцінки матеріальної бази сучасної школи.

Динаміка розвитку ціннісних орієнтацій при навчанні у вузі виявляється насамперед у зміні об'єктивного ціннісного ставлення до окремих навчальних предметів. Використовуючи виховну технологію у підготовці студентів факультету фізичної культури у процесі констатувального експерименту, ми виділяємо три етапи ціннісного ставлення до навчальних предметів, вирізняючи їх навчальну активність та успішність у засвоєнні нових інформаційних технологій.

Перший етап характеризувався високим рівнем показників професійних і навчальних цінностей, які переважали у функції мотивів, що впливали на засвоєння нової технічної інформації. Однак ціннісні відносини студентів у цьому випадку виявилися абстрактні та ідеалізовані. Вони обумовлені значною мірою розумінням дії нових ринкових відносин та суспільного значення професійних і навчальних цінностей і не утворюють цілісних ієрархічних систем мотивації [141, 307-318].

У результаті проведеного нами експерименту виявилось, що 47,3 % із 119 респондентів не мають зв'язку в оволодінні технічними знаннями зі ставленням до професії і навчання, а їх технічна обізнаність безпосередньо керується тільки середньою ланкою мотиваційної системи – пізнавальними мотивами.

На другому етапі знижувалась інтенсивність прояву всіх мотиваційно-ціннісних факторів, які впливали на зміну раніше складеної ієрархічної структури особистості педагога. Професійні і навчальні цінності перестали керувати навчальною працею студентів факультету фізичної культури, внаслідок чого знижувалась пізнавальна активність і успішність, посилювався рівень суб'єктивного переживання труднощів у засвоєнні наукової і технічної інформації. Таких студентів на другому етапі ми виявили 53,4 %.

Проводячи дослідження, ми здійснили аналіз традиційної системи навчання у вузі та оцінювання знань студентів і виявили ряд недоліків:

- недостатня ефективність керівництва навчальним процесом як з боку викладачів, так і з боку деканатів;
- неефективне використання індивідуальних здібностей студентів і їх активності у навчально-пізнавальній та науковій діяльності;

- типові недоліки у прогнозуванні та плануванні навчального матеріалу та у читанні лекцій;
- недостатній "зворотний зв'язок" між викладачем і студентом, що зумовлено стосунками за системою "суб'єкт – об'єкт". Цих недоліків позбавлена модульно-рейтингова технологія навчання.

Тому варіативний модульний варіант програми з курсу "Педагогічні технології" побудований так, що:

- навчальний матеріал сприяє накопиченню наукових понять, закономірностей, принципів на сучасному рівні, з врахуванням вимог, що залишають місце для застосування набутих умінь у практичній педагогічній діяльності;
- програма має логічну побудову, її модулі взаємозв'язані, між ними зберігається наступність і в той самий час вони існують як окремі одиниці програми;
- кожен модуль програми побудований за принципом поступового ускладнення, що дає можливість підвищувати ефективність технології навчання та удосконалювати методику сприйняття навчального матеріалу студентами факультету фізичної культури [136].

Наші дослідження показали, що проведення занять з курсу „Основи формування моральних цінностей” за модульним варіантом сприяє підвищенню якості рівня знань студентів, спонукає їх до більш тривалого оволодіння професійними якостями на основі опрацювання програмового матеріалу.

На основі досліджень були визначені переваги модульної технології навчання проти традиційної:

- взаємозв'язаність усіх понять, правил, теорій, що сприяє логічному структуруванню курсу, повторенню матеріалу і свідомому засвоєнню;
- використання міжпредметних зв'язків як із циклу філософсько-гуманітарних, так і педагогічно-психологічних дисциплін, що сприяє поєднанню загальноосвітньої та фахової підготовки студентів;
- системність контролю, прояв його основних функцій.

Під час систематичної навчально-пізнавальної діяльності, яка забезпечувалась введенням модульно-рейтингової технології навчання з поетапним контролем, більша кількість студентів факультету фізичної культури підвищувала свій рівень знань з основ педагогічної технології і переходила на наступний. У дослідженні ми умовно визначали чотири рівні знань, враховуючи їх поділ на підрівні, які позначали буквами А, Б, В, Г. Це полегшувало здійснення констатувального експерименту, який конкретизувався порядком переведення студентів з одного рівня на наступний, врахування ролі підрівнів А, Б, В, Г. Одержані результати подаємо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Аналіз засвоєння знань студентами з основ педагогічних технологій за модульно-рейтинговою системою (2006 н.р.)

Групи	IV рівень	III рівень	II рівень	I рівень
	А Б В Г	А Б В Г	А Б В Г	А Б В Г
Перший зріз	3 4 7 11	9 11 40 22	14 18 16 7	3 6 - -
Загальні відсотки	12,5	46	27,5	14
Другий зріз	7 10 19 15	21 36 26 21	14 8 9 15	- - - -
Загальні відсотки	25	52	23	-

Аналіз даних таблиці 2.2 дає змогу зробити узагальнення про те, що на основі одержаних результатів екзаменів при першому зрізі через великий проміжок часу (9 місяців) після основного екзамену на питання, що відповідають четвертому рівню засвоєння знань, дали відповідь 25 %, тоді як при другому зрізі – 12,5 %.

Під час роботи за модульним варіантом програми виникла необхідність переходу на оцінно-багатобальну шкалу, яка виключала помилковість визначення рівневої підготовки, створювала умови для зацікавленості студентів у одержанні педагогічних знань. Це сприяло введенню рейтингового обліку знань, який дає можливість врахувати всі види діяльності студентів: активність під час лекцій, виконання і захист курсових робіт, підготовку рефератів і наукових повідомлень, виступи на наукових конференціях, участь в олімпіадах та спортивних змаганнях [135].

У визначенні рейтингу студентів ми враховували три етапи: стартові можливості (вхідний рейтинг), оцінювання всіх видів роботи у процесі навчально-пізнавальної діяльності (поточний рейтинг), де створюється основна кількість балів, і підсумковий етап, де бали з двох попередніх етапів складаються з балами екзаменів (підсумковий рейтинг). Тому завдання студентів – набрати максимальну суму балів протягом семестру, що забезпечується тільки систематичною роботою, тобто підвищується роль технології навчально-пізнавальної діяльності.

У процесі дослідження ми зробили певні узагальнення, врахувавши, що ефективне функціонування рейтингового обліку знань забезпечується за рахунок:

- оцінювання знань студентів факультету фізичної культури за багатобальною шкалою;
- у підсумковій оцінці з предмету враховуються всі види робіт, які виконав студент протягом семестру;
- технології ранжування студентів за загальним рейтингом;
- можливість перерахування балів рейтингу у звичайну шкалу оцінок;
- орієнтація на особистість майбутнього фахівця за рахунок індивідуалізації і диференціації як технології навчання, так і удосконалення механізму контролю якості знань.

Аналізуючи результати досліджень, ми врахували позитивні моменти модульно-рейтингової технології навчання студентів факультету фізичної культури, яка:

- дає можливість більш ефективно розвивати навчально-пізнавальні можливості студентів, удосконалювати їх професійні можливості у процесі наукової діяльності, розвивати національну самосвідомість особистості;
- об'єктивно оцінювати загальноосвітні і професійні знання студентів завдяки багатобальній шкалі;
- враховувати усі види навчальної діяльності за рахунок різноманітних типів, видів, методів та засобів контролю, які утворюють єдиний механізм контролю знань студента-фізкультурника.

Особливості формування професійної та інформаційної мотивації студентів факультету фізичної культури Досліджувалися нами на рівні навчальної саморегуляції. Ми враховували дані Н.В.Комусової про те, що сформованість різних умінь у структурі навчальної саморегуляції корелює із задоволеністю у виборі професії. Л.Ф.Авдеева у своїх працях акцентувала увагу на взаємозалежності між типами спрямованості у засвоєнні інформаційних та професійних знань ("на себе", "на взаємодію", "на задачу") і успішністю науково-дослідної роботи студентів: у студентів з високою успішністю домінує спрямованість на себе, а у студентів із середньою успішністю – спрямованість на завдання [148; 149].

Досліджуючи вікову динаміку формування окремих рис особистості, деякі науковці прийшли до висновку про можливість їх розчленування за ступенем стійкості. Наприклад, В.Л.Марищук зазначає, що за відсутністю патологічних змін недаліки ряду психологічних, психомоторних, фізичних якостей можуть бути у відносно короткий час скориговані. Професійно-значущі якості, пов'язані із системою ціннісних орієнтацій, більш стабільні, мало кориговані порівняно з названими якостями. Це, на нашу думку, визначається тим, що в основі стійких установок лежать психофізіологічні механізми - домінанти, а виховуючі впливи директивно спрямовані на такі установки, тільки змінюють домінанту, яка посилюється при застосуванні модульно-рейтингової технології навчання.

Дослідження І.А.Трофимова вказують на взаємозв'язок між типом спрямованості й продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю: спрямованість особистості на себе або на групу є перепорою продуктивності, і навпаки, спрямованість на об'єкт, процес і, особливо, на результат діяльності сприяє продуктивності. Проведене нами дослідження дало змогу скласти характеристику структури самоорганізації студента факультету фізичної культури як особливого фактору регуляції навчально-пізнавальної діяльності. Вона містить п'ять елементів, кожний елемент включає дві підструктури, що відповідають ідеальній і реальній меті професійної підготовки .

На першому рівні розглядається мета діяльності, її операційний склад і спрямованість особистості. Другий рівень передбачає такий фактор, як стиль діяльності. Підсумовує структуру елемент третього рівня – результат діяльності. Проведені нами дослідження свідчать, що система ціннісних орієнтацій є досить рухомою, і в межах будь-якого виділеного для вивчення інтервалу можуть бути виявлені певні стадії, модулі, фази, які реально впливають на формування моральних знань особистості [133].

Рухливість динаміки системи ціннісних орієнтацій на сприйняття новітніх інформаційних технологій та професійних знань розглядається нами як інтрапсихічний фактор регуляції формування моральних цінностей особистості, що насамперед проявляється в перебудові традиційної системи навчання в модульно-рейтингову, яка дає змогу значно удосконалювати рівень професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

У нашому дослідженні для визначення ролі модульно-рейтингової технології навчання була передбачена модель підготовки вчителя фізичної культури, за якою види діяльності вчителя поділяються на такі:

- особливостями часу (самостійність у прийнятті рішень, здатність до використання новітніх інформаційних технологій, вміння бачити перспективи професійного зростання);
- суспільним ладом (вміння відстоювати свої погляди, національний патріотизм, високі морально-етичні якості, доброзичливість);
- особливостями професійної спрямованості (вміння конструювати робочу програму, використовувати досягнення науки під час викладання предметів).

Отже, модульно-рейтингова система підготовки майбутніх вчителів фізичної культури виступає важливим фактором у формуванні моральних цінностей особистості і є явищем цілком об'єктивним та необхідним, яке значно підвищує навчально-пізнавальну діяльність студентів. Професійна підготовка передбачає той аспект, що розвиток національних почуттів, повага до національних надбань українського народу, його традицій, спортивних досягнень займає провідне місце у житті кожного громадянина незалежної

держави, спонукає майбутніх фахівців до ефективного національного виховання учнів, формування їх моральної самосвідомості.

У багатьох дослідження підтверджено, що високий рівень інтелекту, спеціальні здібності, які проявляються ще в ранньому віці, є необхідними для майбутніх професійних досягнень. Та водночас виявилось, що рання обдарованість не завжди приводить до професійних здобутків, що пов'язано з особливостями розвитку особистості [154].

Систематичне вивчення умов, за яких здійснюється морально-патріотична підготовка, провели американські психологи. Перш за все їх цікавила роль інтелектуальних здібностей. У 282 осіб, результати діяльності яких отримали світове визнання, було ретроспективно оцінено коефіцієнт інтелекту, який виявився вище середнього рівня. Це дало можливість зробити висновок, що високорозвинені розумові здібності необхідні для продуктивних успіхів.

У другому дослідженні була відібрана група школярів із високими показниками інтелекту, і протягом п'ятдесяти років оцінювались їх успіхи. Виявилось, що більшість із них стали кваліфікованими спеціалістами, багато хто з них досягнув національного та світового визнання, а частина з них не мала продуктивних досягнень. Це означає, що самі лише розумові здібності не гарантують розвитку професіоналізму, який має більш складну структуру.

У різноманітних теоріях обдарованості до основних компонентів відносять інтелектуальні здібності, спеціальні здібності, базові характеристики особистості, які становлять мотиваційну сферу, самосвідомість, риси характеру.

Наприклад, у когнітивній психології запропоновано ряд моделей структури професійної готовності особистості. Одна з них включає шість основних якостей, три з яких характеризують мислення та увагу, а інші – особистісну сферу (орієнтація на естетичні цінності краси та гармонії, здатність до ризику та відсутність страху перед неуспіхом, внутрішня мотивація). Інша модель містить такі властивості: когнітивна обдарованість, ставлення до потенціально важливих проблем, незалежність у невизначених та складних

ситуаціях. Також пропонується структура особистості, до якої входить мотивація досягнення, специфічна Я-концепція, психічна стабільність.

Професійна готовність як форма активності може бути притаманна будь-якій діяльності людини як у професійній сфері, так і в повсякденному житті і характеризується постановкою нових проблем, багатством оригінальних ідей та методів вирішення цих проблем, відмовою від стандартних підходів та пошуком своєрідних шляхів [153; 155].

Виявляється, тим людям, які досягають певних успіхів, характерні спільні властивості, незалежно від конкретної сфери, в якій докладаються зусилля: чи то наукова діяльність, чи мистецтво, чи фізкультурна справа, чи будь-яка інша. Тому поряд з професійною діяльністю як стилем активності виділяють громадянську активність особистості із характерними проявами мотиваційної сфери, самосвідомості, рис характеру.

Ми передбачали, що будь-яка діяльність є полімотивованою, але деякі мотиви є головними в спонуканні до виховної роботи в школі. До них належать так звані внутрішні мотиви, тобто інтерес до самого процесу діяльності, до досягнення продуктивного, оригінального, нового результату.

Так, у ході опитування групи відомих вчених шведські психологи встановили, що до серйозної дослідницької роботи спонукають захопленість проблемою, інтерес до розв'язання складних завдань. Важливим також є бажання зробити свій внесок в науку, отримати високу оцінку колег. Якщо ж людина займається справою, яка безпосередньо її не цікавить, а лише необхідна для досягнення інших цілей, то частіше це перешкода для професійних успіхів [166].

Виявили, що суперечливі погляди існують на роль мотивації досягнення в структурі професійної готовності особистості. Як відомо, мотивація досягнення означає, що особистість спонукає до діяльності бажання мати соціальний успіх. Звичайно, кожному студенту притаманний цей мотив, але професійна готовність особистості передбачає, щоб соціальне визнання отримали її оригінальні ідеї, нові результати професійної діяльності.

У когнітивній психології основою професійної готовності особистості вважають наявність у мотиваційній сфері таких ціннісних орієнтацій, які дають можливість вибрати нову, оригінальну проблему, а отже, отримати творчий результат при її розв'язанні. Свої творчі зусилля науковець спрямовує в залежності не від рівня інтелектуальної обдарованості, а від тих установок, які сформувалися протягом попередніх років життя. Психоаналіз вважає, що найважливішим для появи таких спрямувань є період дитинства.

В екзистенціальній психології головним імпульсом професійної діяльності вчені вбачають потребу в самоактуалізації, тобто прагнення особистості робити те, до чого її спонукають здібності та нахили, до чого відчуває покликання і що сприяє її розвитку, розширенню можливостей.

У ході наукової роботи виявили, що самосвідомість особистості характеризується уявленнями про себе, або Я-концепцією, самооцінкою, рівнем домагань, ставленням до себе. Професійній діяльності особистості притаманна Я-концепція з такими рисами, як впевненість у своїх здібностях, у своїх майбутніх досягненнях. Самооцінка їх адекватно висока, вони ставляться до себе як до носія таланту, який треба реалізувати.

Встановили, що навіть ситуативне збільшення впевненості у своїх творчих можливостях приводить до того, коли студент вдається до вирішення завдань, які до цього він не міг розв'язати.

У той же час є суперечливі дані щодо наявності у професійній діяльності особистості таких рис, як, наприклад, незалежність, впевненість у собі. Тому вважають, що особливістю нестандартної особи є саме інтеграція, поєднання в її структурі протилежностей, таких якостей, як автономність та залежність, конформність та неконформність, серйозність та схильність до ігрової поведінки, ризикованість та обережність, впевненість у собі та сумнів щодо можливостей, типові чоловічі та жіночі риси [131; 141].

Результати досліджень психічної стабільності та соціальної адаптованості педагогічної діяльності студентів неоднозначні. У ряді робіт встановлено, що таким майбутнім фахівцям притаманні емоційна і соціальна зрілість, урівноваженість, оптимізм та розвинуті навички психосоціальної адаптації.

Сучасна психологія відстоює погляд, що професійна діяльність – це показник душевного здоров'я та внутрішньої цілісності особистості і її моральної переконаності.

У той же час є дані щодо психічної неврівноваженості і емоціональних порушень серед видатних учених і письменників, художників і архітекторів. Психоаналітичний підхід трактує творчу поведінку як сублимацію глибоких негативних переживань дитинства, як прояв нейротизму. Вважається, що емоціональні порушення, які змінюють звичне сприйняття світу, створюють передумови для принципово нового підходу до формування моральних цінностей.

У дослідженні виявили, що на даний час відомо декілька можливих причин таких суперечливих результатів щодо характеристик професійної діяльності особистості. Особи можуть мати різний рівень розвитку творчих здібностей: від невиражених до геніальних. Відповідно будуть відмінності у їхніх якостях. Творчі люди по-різному проявляють себе у тій сфері, де вони працюють, та у повсякденному житті. Крім того, відбуваються вікові зміни як у їх творчій активності, так і в моральних рисах особистості.

Необхідно створювати системні моделі професійної діяльності особистості, які передбачатимуть психічні, вікові, соціальні, процесуальні та інші зміни в її структурі.

Вивчаючи вплив морального середовища, що подаються у першому розділі, на формування моральних цінностей особистості вчителя фізичної культури, ми провели констатувальний експеримент, враховуючи рівень інтелектуальної підготовки майбутніх вчителів. Експеримент передбачав акцентування уваги студентів на таких видах мислення: Індуктивне мислення – це рух думки від одиничного до загального, від фактів до узагальнень, висновків як в науковому Дослідженні, так і під час одержання нових знань студентами; алгоритмічне мислення передбачає вміння чітко виконувати інструкцію, яка вказує на сувору послідовність у виконанні певних дій, що забезпечують одержання передбаченого результату. Ці інструкції (алгоритми) носять узагальнений характер, що охоплює широкий клас завдань, вирішення

яких значною мірою полегшується, коли твердо засвоєний алгоритм, що означає послідовність необхідних дій; репродуктивне мислення характеризує мислительну діяльність, зв'язану з актуалізацією засвоєних знань для вирішення завдань відомого типу або виконання цих дій у знайомих умовах [140].

Проводячи констатувальний експеримент, ми акцентували увагу на таких аспектах:

- перевірте своє мислення у розв'язанні кросвордів морального характеру;
- письмово проаналізуйте основні види мислення у процесі написання реферату "Гетьман Мазепа і запорізькі козаки";
- проведіть з однокурсниками гру-конкурс "Історія фізкультурної освіти Волині". Що вона дає для розвитку мислення особистості студента фізичного виховання?

Таблиця 2.3

Виявлення у респондентів III курсу факультетів фізичної культури

Респонденти	Інд. та дедукт. мислення		Алгор. і техн. мислення		Репрод. і прод. мислення		Не дали відповіді	
	поч. експ.	кінець експ.	поч. експ.	кінець експ.	поч. експ.	кінець експ.	поч. експ.	кінець експ.
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
Луцьк	37,3	57,8	41,6	69,4	41,7	41,4	1,3	0,4
Рівне	60,7	82,4	55,1	67,9	47,2	39,3	1,8	1,3
Тернопіль	61,4	84,7	47,3	74,6	49,6	43,7	2,0	1,5

Аналіз даних у таблиці 2.3 показує, що в респондентів повільно зростає продуктивне мислення. Індуктивне та дедуктивне мислення проявляється на більш високому рівні, але не завжди рівномірно. Таке мислення неадекватно впливає на формування морально-патріотичних рис особистості студента і тісно пов'язане не тільки з професійною майстерністю викладачів, але й з реальними побутовими умовами та матеріально-технічним забезпеченням вищих навчальних закладів.

Професійний компонент діяльності студента у навчально-виховному процесі тісно зв'язаний з спрямованою на засвоєння способів матеріальної діяльності частини професійної роботи майбутнього спеціаліста. Оскільки така діяльність в процесі проведення лабораторних занять в основному носить індивідуальний характер, то процес пізнання особливостей спеціальності відбувається через призму власної моральної свідомості [169].

Щоб оцінити процес пізнання студента кількісно, потрібно зробити ранжування за типами навчання, спираючись на теорію поетапного формування розумових дій, коли не виникає проблеми відриву знань від умінь та навичок, бо у такий спосіб знання формуються без попереднього повторення. Ми провели повторне визначення середніх показників якості педагогічних умінь.

Таблиця 2.4.

Середні показники якості педагогічних умінь у студентів (К – 119)

№	Перелік педагогічних знань	Перший зріз	Другий зріз
1.	Спортивні	4,11	4,57
2.	Пізнавальні	4,31	4,42
3.	Моральні	3,71	4,11
4.	Комунікативні	3,75	4,41
5.	Організаційні	3,82	4,51
6.	Методичні	3,84	4,27

Середній бал, що припадає на одного студента при першому зрізі, становить 3,92, а при другому – 4,38. Достовірність різниці за таблицею Стьюдента досить велика ($P < 0,05$). Варто відзначити, що професійне навчання досягло своєї мети – значно підвищило рівень професійної готовності студентів, що є показником доцільності формування моральних цінностей.

Як зазначалося, впровадження обговорюваної технології починається зі створення інноваційного фону й актуалізації шкільних проблем. Основою цього є курс інноваційної педагогіки, що знайомить студентів з головними розділами інноватики: неологією, аксіологією, праксіологією. Найважливіше завдання цього курсу – не тільки розкриття чинників, причин і бар'єрів інноваційної діяльності вчителя, а й формування психологічної готовності до прийняття

нового, розвиток сприйнятливості до педагогічних інновацій. Вивчення психологічних закономірностей творчої діяльності, механізму пошуку вибору вирішення здійснюється в умовах тренінгового навчання.

Стрижнем програми є принцип творчої самореалізації особистості, коли суб'єкт в актах своєї самодіяльності не тільки виявляється і проявляється, але і створюється, і визначається. Напрямом його діяльності можна визначати і формувати його самого.

Головні розділи програми основ інноваційної педагогіки орієнтовані на розкриття понять: „інновація”, „нововведення”, „інноваційні процеси в освіті”, „структура інноваційної діяльності вчителя”, „технологія запровадження нововведень”.

У даному курсі вивчаються найбільші типові моделі варіативної освіти, що відзначаються якісною своєрідністю, яскраво вираженим авторським підходом у трактуванні педагогічних ідей. Докладно розглядаються насамперед ті концепції й освітні проекти, що стали основою масових педагогічних прямувань, дали імпульси розвитку гуманістичної педагогіки. Студенти розглядають різноманітні типи альтернативних навчальних закладів у Росії і за рубежом, з їх цільовими установами, особливостями організаційної структури, становищем освіти і виховання, описом практичного досвіду їхньої роботи [124].

Особлива увага приділяється техніці розроблення і проведення педагогічного експерименту на рівні створення авторських програм, концепцій навчання і виховання. Практична діяльність студентів супроводжується вивченням концепцій, положень, нормативно-правових документів, альтернативних навчальних закладів, що реально існують. На етапі бакалаврату й особливо магістратури майбутні педагоги включаються у творчі колективи з розроблення таких концепцій.

Програма курсу розрахована на 70 годин, включає 10 теоретичних блоків і передбачає проведення лекційних, семінарських і лабораторних занять, а також організацію самостійної дослідницької роботи студентів. На лекційні заняття виносяться найзагальніші теоретичні питання, що забезпечують цілісне

розуміння ключових проблем інноваційної педагогіки, що закладають методологічні і наукові основи для подальшої самостійної роботи.

Найважливішим теоретичним блоком, що визначає подальше вивчення курсу, є розподіл, присвячений головним положенням інноватики. У чому сутність нововведень в освіті? Чим визначаються етапи інноваційних процесів? Як їх аналізувати? Які методи застосовувати? Чим характеризується інноваційне середовище? Як визначити готовність педагогічного співтовариства до організації нововведень? Чим визначаються соціокультурні передумови нововведень? Таким чином, на початку курсу розглядаються головні, концептуальні ідеї, положення інноватики, викладаються деякі методи аналізу інноваційних процесів і впливи на цей процес. Це дозволяє поставити задачу для наступних самостійних робіт. Семінарські заняття передбачають теоретичні дискусії, що сприяють осмисленню провідних ідей інноваційної педагогіки, формуванню аналітичних умінь і концептуальних підходів на основі вивчення різноманітних типів альтернативних моделей навчання і виховання дітей. На семінарських заняттях студенти дають аргументовану оцінку окремих моделей альтернативного утворення на основі аналізу різних концепцій [136].

Лабораторні заняття сприяють формуванню готовності студентів до роботи в інноваційних типах шкіл, ознайомленню з технологією розробки й освоєння нововведення, із методикою організації педагогічного експерименту, складання авторської програми. На лабораторних заняттях здійснюється соціально-психологічний тренінг по зняттю, розблокуванню бар'єрів творчої діяльності.

Практика в школі передбачає активне включення студентів у педагогічний процес і його організацію на принципах інноваційної педагогіки, виходячи з індивідуальних запитів і потреб студентів, надання їм свободи вибору змісту і форм навчання, найбільш адекватних інтересам і нахилам учнів й особливостям другого і третього етапів освіти у ВНЗ, розв'язання навчальних проблем на основі діалогу, що актуалізує, і позиційної дискусії, організація

груп комунікативного впливу на основі аналізу різноманітних варіантів педагогічних ситуацій.

Самостійна робота студентів на етапах бакалаврату і магістратури має свої особливості: на другому етапі вона більшою мірою пов'язана з осмисленням і самостійною інтерпретацією наявних освітніх проектів, на третьому етапі вона пов'язана зі створенням власного творчого продукту, із розробленням концепції альтернативної школи індивідуально або у творчому колективі.

Реалізація курсу „Основи інноваційної педагогіки” передбачає два варіанти залежно від умов, що існують у педагогічних ВНЗ. Перший варіант орієнтований на систематизоване прочитання курсу за головними тематичними блоками для усіх студентів і передбачає вибір тематики самостійної дослідницької роботи й індивідуальне консультування. Другий варіант передбачає проведення настановчих лекцій і семінарів з вузлових проблем інноваційної педагогіки. Вивчення окремих альтернативних моделей навчання та виховання і відповідних типів шкіл здійснюється на вибір студентів, виходячи з інтересів і нахилів. Перший варіант програми більш прийнятний для бакалаврату, другий – для магістратури. У цілому ж остаточний вибір варіанта залежить від бажання студента і викладача [131].

Таким чином, визначальним для нас було створення позитивного ставлення до нововведень і розвиток бажання розробити і запровадити свою авторську програму, оскільки оволодіння інноваційними технологіями стає значущим тільки тоді, коли студенти бачать і пізнають протиріччя й недоліки своєї діяльності. Тому раціонально включати вивчення курсу „Основи інноваційної педагогіки” паралельно з написанням курсових робіт. Таке навчання дасть можливість більш чітко визначити цілі нововведення, виявити реальні можливості формулювання проблеми та ін. Курс „Основи інноваційної педагогіки” має сенс за тієї умови, коли навчання і впровадження інтегровані. Якщо ж процес навчання неможливо побудувати на основі аналізу і розв'язання власних практичних проблем студентів, тоді можна лише створити передумови інноваційної діяльності.

2.3. Особливості формування професійних якостей і моральних рис студентів

У процесі морально-патріотичної підготовки активізується різноманітна діяльність особистості студента, спрямована на засвоєння гуманних цінностей українського народу, на особисту участь у конкретній навчально-виховній діяльності.

Досліджуючи формування стійкого інтересу до громадсько-політичного життя в Україні, ми запропонували студентам такі запитання: "Яку допоміжну літературу (посібники, журнали, газети) ви хотіли б використовувати на заняттях, щоб розкрити питання будівництва державності України?"; "Як би ви хотіли використати одержані на заняттях знання про людяність, доброту, гуманність: підготувати виступ для наукового повідомлення, виступити з рефератом перед студентами курсу, вузівському радіо, реально допомогти бібліотекарям впорядкувати підручники?" [170].

Анкетування, бесіди, тобто процес дослідження, здійснювали в трьох вузах міст Луцька, Рівне, Тернополя. Брався до уваги той факт, що достовірні дані можна одержати, коли охопити 10 % студентів від їх загальної кількості.

Ми намагалися виявити об'єктивне ставлення майбутніх фахівців до книжок, журналів, газет, а також хотіли дізнатись, як вони проявляють людяність, доброту, гуманність у практичній діяльності. Крім цього, в бесідах ми одержали дані про те, як впливає бюджет сім'ї на придбання книг, газет та журналів. Виявилось, що в сім'ях Тернопільського педуніверситету на придбання літератури витрачається 136 грн. на рік, Рівненського університету – 127 грн., у ВНУ – 113 грн. Більш узагальнені результати дослідження подано в таблиці 2.5.

Дані таблиці 2.5. показують, як студенти володіють загальнолюдськими вміннями та навичками та їх ставлення до реальних дій у побуті, наприклад, готові робити повідомлення -24,5 % студентів, писати реферати – 23,6 %, а брати участь у практичній діяльності – 21,5 %. Ці показники свідчать про те, що майбутні фахівці не завжди готові підготувати наукове повідомлення або реферат на задану морально-патріотичну тему. А це безпосередньо впливає на

формування їхнього інтелекту та розвиток власних професійних рис, який реалізується у надто повільному темпі [135].

Таблиця 2.5.

Динаміка розвитку інтересу студентів до літератури та морально-патріотичної діяльності (К - 463, у %)

Вуз	Рік									
	книжки		журнали		газети		повідомлення		реферати	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
Терноп.	18,9	23,7	7,6	12,5	74,5	14,7	24,5	18,4	23,6	66,9
Рівне	16,7	18,4	5,8	8,9	77,5	16,4	17,2	117,6	21,4	66,0
ВНУ	12,5	14,4	4,7	7,5	82,8	12,7	13,5	16,8	18,7	71,5

Ми досліджували також ставлення студентів до вивчення народних традицій, які, на нашу думку, безпосередньо впливають на почуття національної гордості та розвитку військово-патріотичних рис. З метою вивчення інтересів, захоплень та бажань у студентів I-II курсів запропонували невеличкий тест, який передбачав такі запитання:

1."Як ти ставишся до українських народних пісень?" (люблю, бажаю слухати, так собі, не знаю) – підкресліть.

2."Хотів би ти брати участь у проведенні традиційних у вузі свят: "Ода Вербі", "Урок Матері", "Хліб – найдорожче багатство!" (бажав би, зміг би надати допомогу в оформленні, музичному та художньому, це мене не цікавить, не знаю) -підкресліть.

3."Чи подобається тобі брати участь у роботі фольклорних колективів, слухати їх, наслідувати їх у власній творчості?" (бажаю, не думав над цим) – підкресліть.

4."Чи хотіли б ви займатися у гуртку народознавства, який відкрито у вузі?" (бажав би, не цікавлюсь, не знаю) -підкресліть.

Анкетування, бесіди, інтерв'ю за згаданим вище тестом, проведені у вузах міста Луцька, Тернополя, Вінниці показали, що більшість студентів – 65,7 % із 417 опитаних респондентів з цікавістю та палким інтересом ставляться до

народних традицій та художніх ремесел. Більш детальні дані наводимо у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Відомості про інтереси студентів та їх ставлення до народних

Місто	Ставлення до народознавства				
	народні пісні	народні свята	фольклорні колективи	школа народознавства	всього бажаючих
Луцьк	58,2	20,2	9,9	11,3	99,6
Тернопіль	54,4	3,8	19,3	8,7	99,8
Рівне	58,3	6,7	22,7	22,7	99,3

Як видно з таблиці 2.6, більшість майбутніх фахівців люблять українську народну пісню, у них позитивні наміри щодо заняття у позанавчальний час в гуртку народознавства, які працюють у вузах Луцька, Рівного, Тернополя. При цьому прослідковується педагогічна закономірність, що у вузах, де гуртки народознавства працюють на належному рівні, відповідно зростає кількість бажаючих вивчити народні традиції та ремесла. Так, 58,2 % студентів факультету фізичної культури ВНУ виявляють стійкий інтерес до участі у роботі фольклорного колективу та проведення традиційних народних свят, ініціатором яких є факультет україністики та Волинське телебачення.

Аналіз даних, згідно з проведеними тестуваннями, свідчить про те, що більшість студентів ґрунтовно осмислили ідею національного відродження України, виявили бажання брати участь у цьому творчому процесі, розкривати свої здібності у навчально-пізнавальній діяльності, набувати певного досвіду у військово-патріотичному вихованні учнів [186].

Проводячи дослідження, вивчаючи вплив народних традицій на розвиток військово-патріотичних рис у майбутніх спеціалістів, ми звернули увагу на такі основні аспекти: як впливає на розвиток пізнавальних інтересів швидкість та глибина сприйняття навчального матеріалу, який вид діяльності їх найбільше цікавить, як здійснюється організація навчально-пізнавальної діяльності на лекціях, семінарських заняттях, як здійснюється педагогічний контроль та самоконтроль.

У ході проведеного дослідження встановили: частина студентів віддає перевагу гурткам художньої самодіяльності та народної творчості, зокрема: народній вишивці – 17 % дівчат, випалюванню на дереві – 11 % хлопців; читанню військово-історичної літератури – 18 % хлопців і дівчат; заняття прикладними видами спорту -15%; образотворчому мистецтву – 13 %.

У ході здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів ми вивчили їхнє ставлення до виконання певних доручень, щоб виявити, як формуються позитивні загальнолюдські риси. Для цієї мети запропонували анкету такого змісту [135]:

1. Чи подобається вам виконувати доручення, одержані від своїх товаришів, батьків, викладачів?

2. Читанням якої літератури ви найбільше цікавитесь? (історичної, патріотичної, героїчної, фантастичної) – підкресліть.

3. Які доручення вам більше подобається виконувати - індивідуальні чи колективні?

4. Що ви більше любите читати – газети, книги, журнали?

5. У яких гуртках ви хотіли б займатися з більшим бажанням – мови та літератури, історії, математики, народознавства?

Перше дослідження за цією програмою проводили серед студентів I-II курсів у експериментальних групах вузів міст Луцька, Рівного, Тернополя 7-8 вересня, друге – 10-12 грудня, третє – 2-4 березня, четверте – 3-5 травня (2006-2008 рр.).

Анкетування, особисті бесіди зі студентами, викладачами, керівниками гуртків, власні спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців протягом 2006-2008 рр. дали нам змогу за результатами дослідження умовно визначити шість груп студентів.

Перша група – правильні і впевнені відповіді на всі питання дослідження; друга – частина відповідей впевнених, частина невпевнених; третя – більша частина відповідей впевнених; четверта – менша частина відповідей впевнених; п'ята група – невпевнені відповіді протягом року; шоста група - респонденти не дали відповідей.

За всієї умовності поданої вище класифікації поділу респондентів на шість груп вона, проте, дає можливість встановити певну тенденцію формування військово-патріотичних рис майбутніх спеціалістів, виявити їх бажання і інтереси у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Одержану і оброблену інформацію подаємо у таблиці 2.7.

Узагальнення даних досліджень переконує в тому, що в експериментальних групах 33,4 % студентів проявляють стійкі переконання у гуманістичному ставленні до однолітків і старших у виконанні конкретних доручень для виявлення професійних рис, але певна кількість майбутніх фахівців (19,8%), що умовно віднесені нами до V і VI групи, не проявляють себе з цієї сторони і є резервом для підвищення ефективності виховної роботи. Це насторожує і тому, що у контрольних групах кількість студентів, віднесених до груп V і VI, становить 28,6 %, що свідчить про значні недоліки у формуванні особистості студента факультету фізичної культури.

Таблиця 2.7.

Результати дослідження формування професійних рис, інтересів і бажань студентів I-II курсів (К – 348, у %)

Група	I	II	III	IV	V	VI
Експеримент.	33,4	18,6	16,3	11,9	10,3	9,5
Контрольні	11,8	21,3	20,7	17,6	15,2	13,4

Формування професійних рис майбутніх спеціалістів має на меті засвоєння ними тієї частини основ людської діяльності, яка тісно пов'язана із розв'язанням проблем благодійності, людяності, доброти, чесності, які потрібні кожній особистості, незалежно від обраної професії. В світлі сучасних дидактичних досліджень змісту освіти, який повинен забезпечувати засвоєння студентами основ соціальної позитивної поведінки, в тому числі і набуття військово-патріотичних знань, навчальна діяльність педагога й ініціатива студентів повинні спиратись на такі аспекти: перше – знання про природу, суспільство, техніку, людину та ефективні засоби діяльності; друге – набуття досвіду, використання відомих способів діяльності, які забезпечують

формування військово-патріотичних навичок; третє - нагромаджувати у майбутніх фахівців досвід творчого підходу до будь-якого виду діяльності; четвертий – збагачувати досвід студентів про емоційне ставлення до людей та їх діяльності, тобто формування позитивних рис у спеціаліста має спиратися на предметно життєву, важливу для кожної особистості реальну основу професійних відносин [186].

Для виявлення теоретичних знань про миролюбні відносини ми в окремих групах факультету фізичної культури на заняттях з основ педагогічної технології застосовували систему творчих робіт. Вона включає в себе такі етапи: підготовчий, основний та підсумковий. На підготовчому етапі пропонувалося студентам обрати тему для творчої роботи на морально-патріотичну тематику, яка враховувала певним чином інтереси особистості, рівень їх інтелектуальної підготовки, розвиток професійних задатків.

На цьому етапі в окремих групах проводились: а) екскурсії в краєзнавчі музеї, перегляд та обговорення кінофільмів, які відображають національні традиції народу України та її справжньої історії; б) ознайомлення студентів із творами мистецтва та виробами умільців з морально-патріотичної тематики.

На основному етапі здійснювалось виконання творчих робіт студентами у двох варіантах: а) написання твору в домашніх умовах на основі власного вибору літератури; б) написання творчої роботи в аудиторії з обмеженням часу.

На заключному етапі підбивалися підсумки, аналізувалася власна думка кожного майбутнього фахівця, його розуміння військово-патріотичних знань. Експериментальну роботу проводили протягом трьох років у вузах міст Луцька, Вінниці, Тернополя, пропонували студентам три теми:

1. Які морально-патріотичні риси ви найбільше цінуєте в людині?
2. Які риси характеру сучасної особистості вам найбільше подобаються?
3. Які справи дають підставу виявити рівень морально-патріотичної підготовки?

Проводячи творчі роботи в окремих групах певного курсу, ми одночасно вели спостереження за їх громадською поведінкою, аналізували конкретні дії та

вчинки. На основі проведеного дослідження у процесі написання творчих робіт одержали такі конкретні результати, які подаємо у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Результати виявлення теоретичних морально-патріотичних знань у студентів та одержані оцінки ним за творчі роботи (К-477, у %)

Група	Рік професійної підготовки							
	2006				2008			
	5	4	3	2	5	4	3	2
Перший зріз	4,4	6,1	7,8	3,1	5,1	45,8	8,2	4,3
Другий зріз	0,8	7,2	9,1	6,2	2,1	19,4	8,3	6,7

*враховано, що не всі респонденти дали відповіді на запитання.

Аналіз даних таблиці 2.8. дає підставу зробити висновок, що, крім засвоєння теоретичних знань про людяність і доброту, зверталась увага на механізм їх формування у процесі життєдіяльності та професійне ставлення викладачів до засвоєння знань студентами на морально-патріотичну тематику, бо в середньому 6,5 % студентів виявляють незадовільні знання у вивченні гуманітарних предметів [198].

Морально-патріотична підготовка є ланкою професійної підготовки особистості вчителя фізичної культури і передбачає процес формування у майбутніх фахівців не тільки патріотичних, морально-психологічних, інтелектуальних рис, але й розвитку біологічної субстанції (фізичні якості, рухові навички, функції органів і систем). Цей процес може здійснюватися не лише на основі праці, природної еволюції і фізичної культури. Всі ці напрямки детерміновані соціальними, морально-психологічними та педагогічними умовами і мають специфічні особливості. Своєрідною особливістю морально-патріотичної підготовки є те, що її завдання засоби і методи одночасно зорієнтовані як на морально-патріотичну сферу діяльності студентів, так і на розвиток біологічної субстанції.

Морально-патріотична підготовка студентів, забезпечуючи оптимальне функціонування вчителя як суб'єкта праці, сприяючи підвищенню рівня

професійної підготовки особистості, здатності її до здійснення ефективного виховання учнів в школі, зміцненню їх здоров'я, стає важливим фактором у реалізації конкретної навчально-пізнавальної діяльності студентів [196; 199].

У процесі здійснення констатувальний експерименту виявилось, що важливим показником формування стійкого інтересу до книги можуть служити мотиви звернення до читання (аналіз читацьких формулярів у бібліотеці). До них відносяться такі: інформаційно-пізнавальні, морально-світоглядні, емоційно-естетичні. Відсутність хоча б одного мотиву, а також заміна його менш цінним (розважальним, ситуаційним, утилітарним) свідчить, що стійка потреба в читанні високохудожньої літератури ще не сформована і знижує рівень морально-патріотичної вихованості.

Якісним показником формування морально-патріотичних рис студентів є також використання різноманітних форм організації професійної діяльності, зокрема:

- 1) участь в організації змагань з спортивно-прикладних видів спорту;
- 2) участь в конкурсах, олімпіадах, ранках і вечорах на морально-патріотичну тематику;
- 3) відвідування патріотичних клубів та проведення національних рухливих ігор з учнями;
- 4) обговорення радіотелепередач з питань народознавства та морально-патріотичної тематики.

У ході констатувального експерименту ми встановили, що потреба в одержанні новітньої інформації на 78 % зв'язана з формуванням морально-патріотичних рис майбутніх спеціалістів, з розвитком їх як особистостей, який спирається на адекватне сприйняття інформації.

Посилити формування морально-патріотичних рис у процесі викладання гуманітарних предметів – це значить виробити певну систему впливу на особистість, щоб студент яскраво уявляв собі неповторність, своєрідність особистостей О.С.Пушкіна, І.Я.Франка, Т.Г.Шевченка, Л.Українки. Адже вони по-різному любили народ, по-різному передбачали майбутнє Батьківщини, у

кожного було своє розуміння справедливості, добра, волі, краси, свій соціальний і духовний досвід.

Саме тому важливо, щоб майбутні спеціалісти ясно, конкретно і творчо уявляли собі зв'язок світогляду письменника з його часом, з умовами виховання, з суспільно-політичним життям. З цією метою в окремих групах ми включали в план самостійного та обов'язкового читання творів, які б знайомили студентів з розвитком політичних, соціальних, історичних проблем на терені України, з характерними для народу України творами музики, живопису, з особливостями побуту та традицій [19; 30; 36].

У процесі дослідження вдалося встановити, що якість роботи педагога залежить не тільки від використання певної кількості наукової інформації, а й від творчої діяльності студентів та можливостей її засвоєння, емоцій викладача, його вміння систематично вчити працювати фахівців, засвоїти знання і вміння не тільки на заняттях, але й у процесі самостійної праці.

Головна спрямованість педагогічної технології у вузі – це формування і розвиток особистості кожного фахівця. Основною ланкою у цьому процесі є розуміння ієрархічної моделі розвитку особистості: інтелект, воля, почуття, мораль, поведінка, в якій чітко виділяється структурна організація та елементи системи навчально-виховної роботи. Це дає змогу конструктивно визначити напрями і темпи розвитку особистості, а також розробити ефективні методики педагогічного впливу.

Особистість студента розглядається не ізольовано, а як складова частина Всесвіту. На цій основі формуються основні принципи організації педагогічної взаємодії та забезпечується їх реалізація в навчальних планах, програмах, методах навчання та виховання. На основі нових підходів, нових знань щодо можливостей людини, її психології виникла нова наука - трансперсональна психологія.

На базі цієї науки в США створюється особлива трансперсональна політика, розвивається і вдосконалюється мислення. Саме воно дозволяє особистості відчувати себе органічно частиною космосу. Відомий американський учений Станіслав Гроф вважає, що коли б людство оволоділо

таким мисленням, воно б не допустило Чорнобильської біди, бо це сталося через те, що людям притаманне досить вузьке мислення [124].

Морально-патріотична підготовка особистості залежить від самовиховання студентами якостей, необхідних для майбутньої практичної діяльності. Мотивами самовиховання є ідеали, інтереси, усвідомлення значення для досягнення успіху в спілкуванні з учнями спеціально розвинутих особистих якостей, необхідних для морально-патріотичної виховної роботи.

Таким чином, морально-патріотична підготовка майбутніх вчителів фізичної культури, на нашу думку, здійснюється поетапно:

- перший етап – прогнозування можливості розвитку морально-патріотичних рис студентів. На цьому етапі виявляються і створюються умови, які б стимулювали подальше формування педагогічних здібностей, зміцнювали позитивне ставлення до майбутньої професії вчителя, сприяли покращенню реалізації цілей і завдань морально-патріотичного виховання учнів;

- другий етап – активне формування морально-патріотичних рис особистості. Цей етап характеризується подальшим прагненням застосовувати педагогічні знання і розвивати здібності вихователя удосконалювати творчі задатки особистості, осмисленням ролі морально-патріотичної підготовки;

- третій етап характеризується існуванням стійкого мотиваційного ядра, здатністю витримати інформаційне й емоційне навантаження і відповідні зміни у накопиченні досвіду морально-патріотичної підготовки, вмінням переорієнтуватися, знаходити підхід до розв'язання складних морально-патріотичних завдань. На цьому етапі оцінюється суспільна значимість морально-патріотичного виховання, а саме – його творчий характер.

Аналіз результатів таблиці 2.9. свідчить, що респонденти (студенти факультету фізичної культури ВНУ) проявляють позитивні мотиви у професійно-освітній сфері – 37,3 % та у домаганні зайняти провідне місце у професійній діяльності - 31,3 %, у набутті певного досвіду для здійснення морально-патріотичного виховання учнів в загальноосвітній школі.

Результати формувального експерименту з прояву мотивів формування знань морально-патріотичної спрямованості студентів фізичної культури подаємо у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Прояви мотивів морально-патріотичної спрямованості студентів факультетів фізичної культури (К-122, у %, 2008 р.)

№	Мотиви	Кількість респондентів	%
1.	Домагання	22	18,0
2.	Пізнавальні	38	37,3
3.	Інтуїтивно-чуттєві	25	31,3
4.	Професійно-освітні	15	12,3
5.	Мотиваційно-логічні	12	9,8
6.	Системно-структурні	10	8,3

Аналіз та узагальнення позитивного педагогічного досвіду, який відтворює новітні підходи щодо удосконалення цього процесу, свідчить про доцільність застосування педагогічного краєзнавства як фактору професійної підготовки майбутніх учителів до морально-патріотичного виховання учнів.

У зв'язку з цим ми розглядаємо педагогічне краєзнавство як самостійну галузь педагогічних знань про:

- 1) творчі лабораторії місцевих майстрів педагогічної праці;
- 2) особливості роботи навчально-виховних закладів краю;
- 3) місцеві предмети та явища, що складають педагогічну цінність у зв'язку з гуманітаризацією та морально-патріотичною підготовкою особистості учня.

Видатний педагог В.О.Сухомлинський велику увагу приділяв вивченню внутрішнього світу своїх учнів. У книзі "Серце віддаю дітям" він писав про те, що без знання дитини, її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, задатків, нахилів – нема виховання. Ми надавали важливого значення краєзнавчо-туристичній роботі в експериментальних групах,

виходили з того, що у центр навчально-виховного процесу народна педагогіка ставить особистість – її складний і різноманітний світ думок і почуттів, мрій, надій [179, 317-340].

Особливості краєзнавчо-туристичної роботи у процесі наукового пошуку досліджувалися за такими напрямками:

- аналіз термінів, необхідних для планування і проведення краєзнавчо-туристичної роботи, спрямованої на вироблення певних методичних навичок для здійснення морально-патріотичного виховання учнів;
- формування організаційних вмінь для проведення краєзнавчо-туристичної роботи в школі;
- використання топографічних навичок у складанні маршруту студентами, врахування наявності національних пам'яток, військових об'єктів у туристичній маршрутній схемі.

Особливої актуальності краєзнавчо-туристична робота набуває на сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах національно-культурного відродження України, стаючи визначальною в усій діяльності, пов'язаній із підготовкою студентів у процесі позанавчальної роботи як важливого елементу фізичної культури.

Окремі аспекти народознавства досліджувала Л.А.Дерев'яненко (1993), яка вивчала особливості оволодіння особистістю професійної культури [131, 79-92].

Проводячи дослідження, ми запропонували вчителям фізичної культури, студентам-практикантам факультету фізичної культури, класним керівникам, керівникам шкіл дати відповіді на такі запитання:

- які форми краєзнавчо-туристичної роботи допомагають пізнати духовність українського народу?
- чи дає змогу краєзнавчо-туристична робота вивчати національні цінності системи освіти?
- які складові елементи передбачає національна система виховання особистості учня?

Проводячи дослідження, ми виявили, що національна система виховання передбачає систематичне, цілеспрямоване формування у підростаючих поколінь цілого ряду важливих якостей, що є складниками народної духовності. Це, зокрема такі:

Національна психологія.

Більшість респондентів вказували, що самобутність психології зумовлена культурно-історичними обставинами, матеріальними чинниками (уклад життя, економіка, природа тощо), природними особливостями українців. Психічні процеси (мислення, воля, почуття, мовлення тощо) українців, росіян, білорусів мають як спільні, так і відмінні риси, на що треба зважати педагогу в процесі навчання й виховання учнів.

Національний характер.

Вічне правдошукання, щедрість душі і гостинність, ласкавість і доброзичливість, пісенність і музикальність, ніжність і глибокий ліризм, працьовитість і талановитість – ось лише деякі типові позитивні якості відомого в усьому світі українського характеру.

Національна свідомість і самосвідомість формуються всіма засобами рідної мови, історії, культури, національними традиціями і звичками. Надійний фундамент - історична пам'ять, яка зберігає кожную сторінку життя, праці, різноманітної діяльності і боротьби рідного народу за соціальні, політичні і національні права на всіх етапах його розвитку. Одночасно виховується ставлення до інших народів, до інших культур [131].

Таким чином, проводячи краєзнавчо-туристичну роботу, ми виявили, що респонденти першого зрізу недостатньо звертаючи увагу на рівень національної психології, національної свідомості та самосвідомості. Такий підхід знижує ефективність виховної роботи в позаурочний час і, зокрема, дає підставу вважати, що студенти-практиканти і вчителі фізичної культури мало втручаються у формування позитивних загальнолюдських рис особистості учня. Про це свідчать дані першого зрізу, де низький рівень становить від 11,6 % до 16,2 % респондентів. У процесі вияву даних другого зрізу рівень свідомості значно зростає – 24,7 %. Отже, краєзнавчо-туристична робота дає

можливість росту педагогічної майстерності як студентів-практикантів, так і вчителів фізичної культури.

Таблиця 2.10.

Рівні вияву у ставленні студентів до національної культури

(К – 237, у %)

Рівень		Перший зріз		Другий зріз	
		студен. - практик.	вчителі	студен.- практик.	вчителі
Низький	констатувальний	12,4	16,2	12,8	11,6
	формувальний			24,3	24,7
Середній	констатувальний	26,3	27,2	26,3	27,2
	формувальний			40,1	41,3
Високий	констатувальний	28,3	19,6	21,3	22,1
	формувальний			35,6	34,0

Продовжуючи вивчати особливості народної педагогіки, її традицій, ми звернули увагу на такі аспекти морально-патріотичної підготовки:

Національний спосіб мислення.

Національна психологія, характер, свідомість і самосвідомість, як і інші складники духовності народу, трансформуючись у мислення юнаків та дівчат, визначають їх самобутність, оригінальність. Таким чином, забезпечується оригінальний спосіб мислення, завдяки якому творче бачення світу одним народом багато в чому відмінне від творчого бачення його іншим народом.

Національний світогляд.

Це – історично зумовлена система поглядів, переконань, ідеалів, які складають основу народної духовності і відображені в ідейно-моральній спадщині, культурно-історичних традиціях української нації. Народний світогляд найяскравіше відображений у міфології, фольклорі, прикметах, віруваннях, у пам'яті про історичні події і здобутки культури нашого народу, що їх засвоює учень у процесі навчання і виховання. Лише на основі народного світогляду може успішно формуватися науковий світогляд [131].

Національна система виховання.

Забезпечує глибоке осмислення і засвоєння кожним студентом у процесі праці моральних та етичних ідей, принципів, поглядів, переконань, додержання у побуті народних традицій, звичаїв та обрядів. Народна мораль проймає всі сфери життя, вона є його сутністю. Народ прагнув будувати життя, культуру, побут, дозвілля за законами краси. Будівництво і влаштування життя, садиби українців мають традиційний етнічний колорит. Народна естетика пробуджує у студентів внутрішні сили, наповнює оптимізмом, надихає на добрі справи, вселяє любов, віру і надію.

Народна філософія.

Зародилася на національному ґрунті і тому якнайточніше і якнайповніше передає споконвічні прагнення, принципи, ідеали народу. В студента як об'єкта і суб'єкта національного виховання формується філософське осмислення життя, утверджується народне розуміння правди, добра і дружби між народами. Ідеї народної філософії, світогляду, моралі лежать в основі духовного багатства народу, тобто народної ідеології.

Проводячи констатувальний експеримент, ми досліджували роль морально-патріотичного мислення, військово-спортивних ігор, відвідування історичних місць (Берестечко, Крути), їх вплив на формування морально-патріотичних знань майбутніх вчителів фізичної культури. Такий підхід дав нам змогу акцентувати увагу викладачів на розумінні таких рис студентів:

- моральні якості (інтереси до подій в Україні та за її межами, готовність допомогти батькам та престарілим громадянам, почуття відповідальності, правдивості, чесності, принциповості, гуманне ставлення до однокурсників);

- вольові риси характеру (ініціативність, самостійність, сміливість, витривалість, самоконтроль, впевненість у собі, дисциплінованість, самооцінка дій).

Особливості темпераменту студента і його психологічних процесів (врівноваженість, рухливість нервових аспектів, тобто швидкість чи повільність реагування, виявлення процесів збудження чи гальмування, вміння з однієї справи переключатись на іншу, мова, увага, пам'ять, емоції) [131, 93-98].

Використання теоретичних основ формування моральних цінностей у процесі краєзнавчо-туристичної роботи повинно забезпечити формування у студентів морального мислення, яке дозволить їм успішно здійснювати виховний процес у різних типах навчальних закладів і за різних конкретних педагогічних умов. В нинішніх умовах роботи вищої школи до недавнього часу переважала фронтальна форма впливу на особистість студента фізичної культури, яка не вимагала знання особливостей формування моральних цінностей. При такому підході фактично ігнорувалася активність студента, тобто діяла основна закономірність виховної роботи, згідно якою у виховному процесі можна досягти успіху тільки тоді, коли майбутній фахівець є суб'єктом у такій професійній підготовці.

Узагальнивши результати дослідження, одержані дані подаємо у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

Особливості формування рис та якостей особистості студента (К-149, у %)

Показник	Рівень	Перший зріз		Другий зріз	
		дівчата I-II курс	юнаки I-II курс	дівчата I-II курс	юнаки I-II курс
1. Самосвідомість	низький	47,0	49,0	28,0	27,0
	середній	36,0	38,0	47,0	49,0
	високий	17,0	13,0	25,0	24,0
2. Моральні якості	низький	38,0	41,0	27,0	29,0
	середній	42,0	48,0	43,0	46,0
	високий	20,0	11,0	30,0	25,0
3. Вольові риси	низький	35,0	38,0	25,0	27,0
	середній	48,0	46,0	45,0	46,0
	високий	17,0	16,0	30,0	27,0
4. Особливості темпераменту	низький	17,0	27,0	15,0	18,0
	середній	56,0	50,0	45,0	49,0
	високий	27,0	23,0	40,0	37,0

Таким чином, аналіз даних у таблиці 2.11. показує, що при першому і другому зрізах майже на середньому рівні залишається формування особистості студента. Це добре досліджувати в процесі одноденних та багатоденних походів, коли студенти вирішують групові та одноразові доручення.

Отже, констатувальний експеримент, який базувався на довірі до майбутнього вчителя, на виконанні індивідуальних завдань з врахуванням

динамічності психологічних процесів переконав нас у тому, що краєзнавчо-туристична діяльність позитивно впливає на формування моральних цінностей особистості.

Проводячи дослідження, ми розробили основні шляхи і засоби реалізації системи краєзнавчо-туристичної роботи. Серед них на перше місце поставили спілкування (тобто використання рідної мови на рівні літературних вимог у процесі проведення рухливих ігор та спортивних змагань). Ми виходили з того, що рідна мова – найперша, найголовніша умова реалізації краєзнавчо-туристичної роботи. Засобами рідної мови студент мислить, прилучається до духовності свого народу, завдяки їй стає власне людиною, оволодіває морально-патріотичними знаннями.

Другою складовою краєзнавчо-туристичної роботи є фольклор. Це поняття – джерело оригінального світосприйняття, самобутнього тлумачення явищ природи та людського життя. У думах, піснях, приказках, скоромовках та інших фольклорних перлинах у високо поетичній і глибоко ліричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецький шлях народу. Окрема його частина – народна міфологія, в якій – коріння нашої духовності, незамулене пізнішими нашаруваннями та політичними вміннями джерело, вічна скарбниця знань про найбільш ранні етапи розвитку народу. Прилучаючись до фольклорних джерел, студенти сповнюються глибокою любов'ю до життя, повагою до праці, теплотою серця, творчими дерзаннями, прагненням утверджувати в житті добро, правду, красу [142].

Важливим аспектом у вивченні курсу є усвідомлення соціокультурних проблем нововведень майбутніми педагогами, що дає можливість передбачати бар'єри на шляху розроблення і впровадження нововведення, прогнозувати динаміку взаємовідносин і мотивації колег й адміністрації школи, а також „ланцюгову” реакцію інших змін. Формування зазначених якостей вчителя-інноватора передбачає усвідомлення таких ключових питань:

1. Які чинники ефективності інноваційної діяльності?
2. Як зрозуміти інноваційну програму?
3. Як застосовувати методи генерування нових ідей?

4. Як діяти під час реалізації інноваційної програми?
5. Як сприймуть нововведення колеги, батьки, учні, адміністрація школи?

Розгляд інноваційного потенціалу як чинника ефективності нововведення, узгодження різних ролей учасників цього процесу, вивчення можливостей цілеспрямованого впливу на поведінку учасників залежать від правильного розуміння механізму виникнення їхніх рольових позицій: ініціативи, сприяння, протидії або бездіяльності. Як відомо, ці питання в курсах педагогічних дисциплін не розглядаються спеціально, що створює у студентів враження про інноваційний процес як процес, що відбувається у вакуумі, „без боротьби і протиріч”.

Етап формування нововведення здійснювався нами в рефлексивно-інноваційному практикумі. Рефлексія в загальному плані – це переосмислення. Створення рефлексивного середовища дозволяє моделювати особливі, унікальні, стосовно вчителя умови, в яких його особистісний і інтелектуальний досвід не тільки виявляється недостатнім, а й служить своєрідною перешкодою (а не тільки засобом) до досягнення мети. При цьому проблемність розкривається як інтелектуальне протиріччя, що актуалізується як зіткнення певних знань, умінь із тими особливими умовами інноваційної ситуації, у яких педагог використовує доступні йому способи дії. Водночас, при розв’язанні виявляється і її властивість, що створює конфлікт, тобто протиріччя особистісного характеру між сформованими формами поведінки вчителя як особистості і тими реальними вимогами, що пред’являє до нього конкретна ситуація.

Таким чином, суть проблеми, полягає в тому, що в процесі її розв’язання виникає протиріччя між ресурсами „Я” (тобто інтелектуальними і особистісними стереотипами) і унікальністю дій та вимог самого новозапроваджуваного процесу. Самостійне подолання цього протиріччя й виступає в результаті як відкриття нововведення й одночасно як особистісний та інтелектуальний розвиток, що виражається в активній самоперебудові особистості, реорганізації мислення.

2.4. Висновки до другого розділу

Проводячи дослідження, ми врахували, що у систему освіти вищої школи проникають нові педагогічні інновації та технології інформаційної культури, які ще не обґрунтовані теоретично у сучасній організації навчально-виховного процесу вузу. Зокрема у процесі констатувального експерименту ми виявили, що до таких інновацій відносяться: гнучкі виховні технології, проблемно-пошукові та ігрові методи навчання, ціннісні орієнтації особистості, рейтинговий контроль знань. Ці аспекти знайшли певне обґрунтування з правової точки зору у навчальному посібнику Я.Я.Болюбаша "Організація навчального процесу у вищих закладах освіти", в якому акцентується увага на формах організації навчання, навчальному часі студента, науково-методичному забезпеченні виховного процесу.

У процесі пошукової роботи, ми врахували, що вплив наявності різноманітних механізмів психологічного сприйняття інформаційних технологій, які забезпечують стійкість об'єктивної системи у формуванні моральних цінностей, що склалася відповідним чином, сприяють засвоєнню певного рівня інформаційної культури, а з іншого боку, розкривають можливості для реалізації виховної технології, яка підвищує ефективність професійної підготовки студентів факультету фізичної культури.

Ми встановили, що морально-патріотична підготовка активізується, коли реалізується різноманітна діяльність особистості студента, спрямована на засвоєння гуманних цінностей українського народу, на особисту участь у конкретній навчально-виховній діяльності.

Досліджуючи формування стійкого інтересу до громадсько-політичного життя в Україні, ми запропонували студентам такі запитання: "Яку допоміжну літературу (посібники, журнали, газети) ви хотіли б використовувати на заняттях, щоб розкрити питання будівництва державності України?"; "Як би ви хотіли використати одержані на заняттях знання про людяність, доброту, гуманність: підготувати виступ для наукового повідомлення, виступити з рефератом перед студентами курсу, вузівському радіо, реально допомогти бібліотекарям впорядкувати підручники?". Це дало змогу виявити реальну

моральну підготовку студентів факультетів фізичної культури, які конкретними діями сприяють оволодінню професійними знаннями.

Здійснюючи науково-пошукову роботу, ми досліджували роль рефлексивно-інноваційних технологій у професійній підготовці вчителя фізичної культури. Встановили, що усі процедури рефлексивно-інноваційних технологій можна розбити на такі етапи:

- пошук нових ідей формування моральних цінностей;
- формування нововведення у реалізації засвоєння моральних знань;
- реалізація нововведення у навчально-виховному процесі;
- закріплення нововведення у підсумковій виховній роботі.

Етап пошуку нових ідей містить у собі формування інформаційного фону в курсі „Основи інноваційної педагогіки”, актуалізацію шкільних проблем і потреб, попередню роботу з формулювання цілей, ідей нововведення, створення образу майбутньої школи.

Етап формування нововведення складається з проектування в активних формах ходу і випробування відібраних нововведень, ухвалення рішення про введення нового в школі.

Етап реалізації нововведення передбачає створення умов для експериментальної роботи в школі, рефлексії ходу експерименту, корекції змісту і запровадження нововведення.

Етап закріплення нововведення являє собою закріплення образу оновленої школи у свідомості вчителів, психокорекційна і методична робота з удосконалювання інноваційної поведінки педагога. Лейтмотивом усіх чотирьох фаз – розвиток сприйнятливості до нового і суб’єктивного ставлення до освоюваного нововведення про рефлексію моральних цінностей.

Таким чином, на етапі узагальнення професійних знань виявили, що їх основні компоненти передбачають використання комп’ютерних програм; врахування творчих здібностей студентів; формування мотивів, засвоєння моральних знань у процесі реалізації засвоєння моральних цінностей майбутніми вчителями фізичної культури.

РОЗДІЛ III

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Організація та аналіз результатів проведення формувального експерименту

У процесі проведення формувального експерименту, ми вивчали першоджерела (І.К.Матюша "Гуманізація виховання і навчання в загальноосвітній школі", 1995; І.В.Мартинюк "Національне виховання: теорія і методологія", 1995; В.П.Бенедь, Н.М.Ковальчук, В.І.Завацький "Цілеспрямовані дії фізичних вправ на розумову працездатність людини", 1996; В.Винниченко "Заповіт борцям за визволення", 1991 та ін.), в яких розвивається сутність та структура морального виховання майбутнього вчителя в процесі оволодіння студентами педагогічною технікою, обґрунтовуються способи та умови формування моральних цінностей особистості. Проводячи дослідження, ми за допомогою анкетування, самооцінок, зрізів, тестів, контрольних робіт одержали дані про якість засвоєння моральних знань студентами, сутності та компонентів морального виховання, способи формування професійних надбань, які подаємо у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Якість моральних знань студентів, які впливають на формування самосвідомості (К –122, у %)

Курс	Одержано відповідей					
	правильних повних		правильних неповних		неправильних	
	експеримент		експеримент		експеримент	
	констант.	форм.	констант.	форм.	констант.	форм.
I	–	31,2	21,6	34,7	78,4	34,1
II	29,4	45,7	33,9	39,2	41,2	15,1
III	42,8	48,1	44,4	50,2	12,8	1,7

Якісний аналіз результатів проведеного дослідження показав, що студенти володіють педагогічною термінологією, теоретично вірно обґрунтовують залежність між рівнем сформованості морального виховання і формуванням моральної самосвідомості та їх впливом на результативність

навчально-виховного процесу. Позитивно можна оцінити серйозне ставлення студентів до проблеми формування моральних цінностей, про що свідчить майже повна відсутність неправильних відповідей у третьокурсників після проведеної експериментальної роботи.

За результатами формуючого експерименту 37,3 % студентів відзначили в себе високий рівень сформованості гуманістичних знань, а за оцінками викладачів таких студентів було 6,7 %, однокурсники визначили 18,4 %. Отже, експертні оцінки нижчі за самооцінку.

Однак самооцінки студентів значно ближче до оцінки однокурсників, ніж викладачів. Це природно, оскільки викладачі більш реально і професійно оцінюють ступінь сформованості гуманістичних знань майбутніх вчителів. Врахування результатів дослідження Л.Д.Гурмана "Педагогічні умови підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласників у процесі позакласної роботи", 1997; О.Т.Винничука "Педагогічна діяльність січових товариств на західноукраїнських землях (1899-1939 рр.), 1997, допомогло нам підвищити ефективність проведення власного дослідно-експериментального дослідження.

Грунтовне дослідження проведено А.Я.Вольчинським "Педагогічні умови застосування українських народних рухливих ігор у фізичному вихованні дітей 5-6 років", 1998, у Волинському державному університеті ім. Лесі Українки, в якому вивчалася система диференційованих навчальних завдань і спеціальних дисциплін, які впливали на формування професійних якостей майбутнього вчителя фізичної культури. Основний зміст у процесі диференціації навчання автор спрямував на оволодіння професійними вміннями і навичками за допомогою системи пізнавальних завдань.

Проводячи формувальний експеримент, для студентів експериментальної групи ми застосовували систему теоретичних і практичних завдань, необхідних у розвитку національної самосвідомості особистості. Контрольна група продовжувала навчання без змін на традиційних умовах. Важливо відзначити, що в процесі формуючого експерименту ми виходили з того, що диференційований підхід до виховання буде ефективний лише за умови

оптимального інтегрування його з іншими способами роботи. Протиставлення диференційованого підходу іншим формам організації навчання та виховання недоцільне. Експеримент проходив з таких дисциплін: теорія і методика фізичного виховання, гімнастика, спортивні ігри та легка атлетика. Ми одержали середні показники якості сформованих виховних умінь, які студенти могли використовувати в процесі формування моральних цінностей. Подаємо їх у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Середні показники якості виховних умінь студентів контрольної та експериментальної груп (К – 122)

№	Перелік виховних умінь	Контрольн група	Експериментальна група
1.	Спортивні	4,53	4,69
2.	Організаційні	4,36	4,56
3.	Пізнавальні	4,2	4,48
4.	Конструктивні	4,13	4,4
5.	Комунікативні	4,1	4,42
6.	Методичні	3,97	4,38

Показники, за якими проводився експеримент, відображають оцінки, які в експериментальній групі вищі, ніж у контрольній. Середній бал, що припадає на одного студента експериментальної групи, становить 4,48, а контрольної – 4,21. Достовірність різниці за таблицею Стьюдента досить велика ($P < 0,05$). Варто відзначити, що експериментальна професійна підготовка досягла своєї мети – значно підвищило рівень професійної готовності студентів, що є показником доцільності запропонованої системи виховання у вузі. Диференційний підхід до виховної роботи – один із важливих аспектів формування моральної самосвідомості особистості, який потребує системного дослідження на нинішньому етапі перебудови діяльності вищої школи.

Для підвищення професійної підготовки студентів факультетів фізичної культури варто врахувати те, що зміст морального виховання передбачає пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності. Особистості студентів-фізкультурників формуються під впливом суспільно-економічних процесів, у котрих як пряму, так і

опосередковану участь беруть майбутні фахівці фізичної культури, а вони, ці процеси, не завжди позитивно впливають на формування моральної самосвідомості майбутніх спеціалістів.

На основі проведеного нами дослідження вдалося встановити певні факти, які гальмують формування моральної самосвідомості студентів у навчальній діяльності. Ми запропонували викладачам вузів міста Луцька, Тернополя, Рівного (К – 122) запитання: "Що, на Вашу думку, гальмує розвиток моральної самосвідомості майбутніх фахівців у процесі навчально-пізнавальної діяльності?". Анкетування, бесіди, інтерв'ю, тести проводили протягом 2006-2008 років.

Таблиця 3.3

Фактори, що гальмують розвиток моральної самосвідомості студентів (К – 122,у %)

№	Коротка характеристика факторів	Відповіді респондентів		
		2006	2007	2008
1	Застарілі авторитарні методи у навчальному процесі	27,0	26,1	28,3
2	Психолого-педагогічна невідповідність викладача до морального виховання	21,2	20,4	18,7
3	Перевантаження викладачів непрямыми професійними обов'язками	27,5	25,2	26,4
4	Відсутність нових підручників та посібників	18,1	16,4	20,5
5	Інші фактори	3,2	11,9	6,1

Зафіксовані в таблиці 3.3 дані свідчать, що в реальній психолого-педагогічній діяльності викладачів є ряд негативних факторів, які знижують ефективність формування моральної самосвідомості майбутніх фахівців. Крім того, за нашими спостереженнями, значна частина викладачів не прагне розвивати такі риси, як чесність, людяність, правдивість, доброту на заняттях, мотивуючи таке ставлення перевантаженням навчальної програми та конкретними пізнавальними завданнями фахових чи загальних дисциплін.

Це дало можливість передбачити власний план здійснення формуючого експерименту з питань формування моральної самосвідомості студентів вищої школи.

Раціональна, ефективна організація навчальної діяльності передбачає, що студенти III-IV курсів не тільки мають оволодіти знаннями, уміннями та навичками професійної праці, а й навчитись із багатьох способів діяльності вибрати найбільш ефективні для певної ситуації. Важливо, щоб, розвиваючи темп логічного мислення, четвертокурсники навчились вибрати такий ритм засвоєння навчально-пізнавальної інформації, щоб при цьому не знижувався рівень усвідомлення засвоєного матеріалу.

Здійснюючи формувальний експеримент, ми виявили, що не всі студенти факультетів фізичної культури володіють багатьма особливо важливими загально-науковими уміннями та навичками, не завжди готові вибрати найбільш реальні для конкретної ситуації способи виховної діяльності, що впливає на якість формування професійних та моральних рис.

На IV курсі у студентів факультетів фізичної культури до навчальних умінь додається нове уміння складати комплексний план проведення власного уроку і його письмовий аналіз, давати рецензію на спортивну статтю, підготувати доповідь або реферат на спортивну тему. Нові програми на перехідний період чітко визначають загальнонаукові уміння і навички, які необхідно сформувати у студентів з кожного предмету, які впливають на формування моральної самосвідомості особистості.

Результати попереднього дослідження показали, що у майбутніх фахівців виникає інтерес до пізнання законів розвитку суспільства та природи; позитивних моральних якостей певної системи позитивних рис, які подаються через вивчення життя і діяльності національних героїв України, певні традиції, твори літератури та мистецтва.

У цьому процесі активізується різноманітна діяльність особистості студента, спрямована на засвоєння моральних цінностей українського народу, на особисту участь у конкретній навчально-виховній діяльності.

Досліджуючи формування стійкого інтересу до громадсько-політичного життя в Україні, ми запропонували студентам такі питання: "Яку допоміжну літературу (посібники, журнали, газети) ви хотіли б використовувати на заняттях, щоб розкрити питання будівництва державності України?"; "Як би ви

хотіли використати одержані на заняттях знання про людяність, доброту, гуманність: підготувати виступ для наукового повідомлення; виступити з рефератом перед студентами курсу, по вузівському радіо, реально допомогти бібліотекарям впорядкувати підручники?".

Анкетування, бесіди, тобто процес дослідження здійснювали в трьох вузах міст Луцька, Тернополя, Рівного. Брався до уваги той факт, що достовірні дані можна одержати, коли охопити 10% студентів від їх загальної кількості.

Ми намагалися виявити об'єктивне ставлення майбутніх фахівців до книжок, журналів, газет, а також хотіли дізнатись, як вони використовують людяність, доброту, гуманність у практичній діяльності. Крім цього, в бесідах ми одержали дані про те, як впливає бюджет сім'ї на придбання книг, газет та журналів. Виявилось, що в сім'ях Рівненського університету на придбання літератури витрачається 360 грн. на рік, Тернопільському педуніверситеті – 270 грн., у ВНУ – 230 грн. Більш узагальнені результати дослідження подано в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Динаміка розвитку інтересу студентів до літератури
та моральних знань (К – 122, у %)

Факультети фізичної культури	Рік									
	книжки		журнали		газети		повідомлення		реферати	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
Рівне	8,9	3,7	7,6	12,5	74,5	64,1	14,7	24,5	18,4	23,6
Тернопіль	6,7	8,4	5,8	8,9	77,5	72,7	16,4	17,2	17,6	21,4
Луцьк	2,5	4,4	4,7	7,5	82,8	79,1	12,7	13,5	16,8	18,7

Дані таблиці 3.4 показують, як студенти володіють загальнолюдськими вміннями та навичками та їх ставлення до реальних дій у побуті, наприклад, готові робити повідомлення 24,5 % студентів, реферати – 23,6 %, а практично допомогти – 21,5 %. Ці показники свідчать про те, що майбутні фахівці фізичної культури не завжди готові підготувати наукове повідомлення або реферат на задану тему. А це безпосередньо впливає на формування їх інтелекту та розвиток власних гуманістичних рис, який здійснюється у надто повільному темпі, що впливає на формування національної самосвідомості особистості.

Ми досліджували також ставлення студентів до вивчення народних традицій, які, на нашу думку, безпосередньо впливають на почуття національної гордості та формування моральної самосвідомості особистості. З метою вивчення інтересів, захоплень та бажань у студентів I-II курсів запропонували невеличкий тест, який передбачав такі запитання:

1. "Як ти сприймаєш українські народні пісні?" (люблю, бажаю слухати, так собі, не знаю) – підкресліть.

2."Хотів би ти брати участь у проведенні традиційних у вузі свят: "Ода Вербі", "Урок Матері", "Хліб – найдорожче багатство!" (бажав би, зміг би надати допомогу в оформленні, музичному та художньому, це мене не цікавить, не знаю) - підкресліть.

3."Чи подобається тобі брати участь у роботі фольклорних колективів, слухати їх, наслідувати їх у власній творчості?" (бажаю, не думав над цим) – підкресліть.

4."Чи хотіли б ви займатися у гуртку народознавства, який відкрито у вузі?" (бажав би, не цікавлюсь, не знаю) -підкресліть.

Анкетування, бесіди, інтерв'ю за згаданим вище тестом проведені у вузах міст Луцька, Рівне, Тернополя показали, що більшість студентів факультетів фізичної культури – 65,7 % із 211 опитаних з цікавістю та палким інтересом ставляться до народних традицій та художніх ремесел. Більш детальні дані наводимо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Відомості про інтереси студентів та їх ставлення
ставлення до народознавства

Місто	Ставлення до народознавства				
	народні пісні	народні свята	фольклорні колективи	школа народозн.	всього бажаючих
Луцьк	68,2	10,2	9,9	11,3	98,7
Рівне	64,4	6,8	9,3	18,7	99,2
Тернопіль	68,3	6,7	12,7	12,3	95,0

Як видно з таблиці 3.5, більшість майбутніх "фахівців люблять українську народну пісню, у них позитивні наміри щодо заняття у позанавчальний час в гуртку народознавства, які працюють у вузах Луцька, Тернополя, Рівне. При цьому прослідковується педагогічна закономірність, що у вузах, де гуртки народознавства працюють на належному рівні, відповідно зростає кількість бажаючих вивчити народні традиції та ремесло. Так, 58,2 % студентів на факультеті фізичної культури ВНУ виявляють стійкий інтерес до участі у роботі фольклорного колективу та проведення традиційних народних свят, ініціатором яких був декан, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, в.о.професора О.І.Бичук.

Аналіз даних таблиці 3.5, згідно з проведеним тестуванням, свідчить про те, що більшість студентів факультетів фізичної культури ґрунтовно осмислили ідею морального відродження України, виявили бажання брати участь в цьому творчому процесі, розкривати свої здібності у навчально-виховній діяльності, що впливає на ефективне формування моральної самосвідомості.

Проводячи дослідження, вивчаючи вплив народних традицій на розвиток моральної самосвідомості у майбутніх спеціалістів, ми звернули увагу на такі основні аспекти: як впливає на розвиток пізнавальних інтересів швидкість та глибина сприйняття навчального матеріалу, який вид діяльності їх найбільше цікавить, як здійснюється організація навчально-виховної діяльності на лекціях, семінарських заняттях, як здійснюється педагогічний контроль та самоконтроль. У ході проведеного дослідження встановили: частина студентів віддають перевагу секціям ритмічної гімнастики та народного танцю, зокрема: народним рухливим іграм – 27 % студентів, туристичній роботі з питань вивчення історії рідного краю – 48% хлопців і дівчат; народним спортивним змаганням – 15 %; іншим видам спортивної діяльності – 10 %.

У ході здійснення навчально-виховної діяльності студентів ми вивчили їхнє ставлення до виконання певних доручень, щоб виявити як формуються позитивні загальнолюдські риси. Для цього запропонували анкету такого змісту:

1. Чи подобається вам виконувати доручення, одержані від своїх товаришів, батьків, викладачів?
2. Читанням якої літератури ви найбільше цікавитесь (історичної, патріотичної, героїчної, фантастичної)? підкресліть.
3. Які доручення вам більше подобається виконувати: індивідуальні чи колективні?
4. Що ви більше любите читати – газети, книги, журнали?
5. В яких секціях спортивного та народного характеру ви хотіли б займатися з більшим бажанням?

Перше дослідження за цією програмою проводили серед студентів II-III курсів у експериментальних групах вузів міст Луцька, Тернополя, Рівного 7-8 вересня, друге – 10-12 грудня, третє – 2-4 березня, четверте – 3-5 травня.

Анкетування, особисті бесіди зі студентами, викладачами, керівниками гуртків, власні спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців фізичної культури протягом 2006-2008 рр. дали нам змогу за результатами дослідження умовно визначити шість груп студентів.

Перша група – правильні і впевнені відповіді на всі запитання дослідження; друга – частина відповідей впевнених, частина невпевнених; третя – більша частина відповідей впевнених; четверта – менша частина відповідей впевнених; п'ята – невпевнені відповіді протягом року; шоста група – респонденти не дали відповідей.

Узагальнення досліджень свідчать, що в експериментальних групах 33,4% студентів проявляють стійкі переконання у формуванні моральної самосвідомості та гуманістичному ставленні до однолітків і старших у виконанні конкретних доручень для проявів позитивних рис, але певна кількість майбутніх фахівців (19,8 %), що умовно віднесені нами до V і VI груп, не проявляють себе з цієї сторони і є резервом Для підвищення ефективності виховної роботи. Це насторожує і тому, що у контрольних групах кількість учнів, віднесених до V і VI груп становить 28,6 %, що свідчить про значні недоліки.

За всієї умовності поданої вище класифікації поділу респондентів на шість груп вона, проте дає можливість встановити певну тенденцію формування моральних рис майбутніх спеціалістів фізичної культури, виявлень їхніх бажань та інтересів у процесі навчально-виховної діяльності. Одержану і оброблену інформацію подаємо у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Результати дослідження формування позитивних рис, інтересів і бажань студентів II-III курсів (К – 122, у %)

Групи	I	II	III	IV	V	VI
Експериментальні	33,4	18,6	16,3	11,9	10,3	9,5
Контрольні	11,8	21,3	20,7	17,6	15,2	13,4

Формування моральної самосвідомості майбутніх спеціалістів фізичної культури має на меті засвоєння ними тієї частини основ людської діяльності, котра тісно пов'язана із розв'язанням проблем благодійності, людяності, доброти, чесності, які потрібні кожній особистості незалежно від обраної професії. За сучасними дидактичними дослідженнями змісту освіти, який повинен забезпечувати засвоєння студентами основ соціальної позитивної поведінки, в тому числі і набуття позитивних моральних рис, навчальна діяльність педагога й ініціатива студентів фізичної культури повинні спиратись на такі аспекти: перше – знання про природу, суспільство, техніку, людину та ефективні засоби діяльності; друге – набуття досвіду, використання відомих способів діяльності, які забезпечують формування моральних навичок; третє – нагромаджувати у майбутніх фахівців досвід творчого підходу до будь-якого виду діяльності; четвертий – збагачувати досвід студентів про емоційне ставлення до людей та їх діяльності, тобто формування позитивних рис у спеціаліста має спиратись на предметно-життєву, важливу для кожної особистості, реальну основу формування моральних цінностей.

Дослідження формування моральних цінностей повинно включати не лише якісний аналіз явищ, що вивчаються, а й кількісний вимір отриманих результат, який підвищує ступінь вірогідності та об'єктивності їх оцінки.

Виховні процеси завжди мають імовірний характер, бо зв'язки між причиною і наслідками не є однозначними, а залежать від численних факторів, котрі не можна передбачити і повністю врахувати. Наприклад, результат навчально-виховного впливу на одного студента буде позитивним, а на іншого – негативним або нейтральним, що не дасть змоги характеризувати якість виховної роботи в цілому і її прогнозувати. Тому проведення виховних заходів потребує використання методів математичної статистики.

Для практичного здійснення розрахунків необхідно:

- чітко визначити складові виховного процесу, які можуть бути зафіксовані у певних одиницях вимірювання (балах, кількості відповідей, виконаних завдань, витраченого часу, подій, що відбулися тощо);
- розробити експериментальну методику, яка стимулює відповідні дії досліджуваних (тести, опитувальні аркуші);
- отримати результати експерименту і надати їм зручного для обчислення вигляду (таблиці, графіки);
- обрати доцільний для певного виховного явища спосіб розрахунків (відсотки, середнє значення характеристик, межі відхилень від середніх значень, дисперсія та ін.);
- подати кількісні результати у формі, що забезпечує можливість їх професійно-виховної інтерпретації, тобто єдності якісної та кількісної оцінок.

Отже, вже на початку дослідження ми визначали, які параметри професійно-виховного об'єкта будуть вивчатися, методику їх актуалізації, засоби збору та фіксації спостережень, техніку обчислення. Інакше кажучи, розробку експериментальної методики ми розпочинали з передбачення кінцевого результату, якому мають підпорядковуватися всі попередні процеси.

Породження самого нововведення у творчому процесі опосередковано виникненням відповідних особистісних новоутворень, що виражаються в зміні вчителем уявлень про себе. Рефлексія, переосмислення особистісних стереотипів являє собою спосіб здійснення „Я”. При такому способі вирішення проблемно-конфліктної ситуації переживання конфліктності не придушується, не ігнорується і не служить поштовхом до „відходу”, а, навпаки, загострюється,

оскільки педагогу доводиться шукати вирішення всупереч очевидної його неможливості. У силу цього прагнення розв'язати проблему виражається в осмисленні ситуації як життєво важливої, від розв'язання якої залежить особистісна самооцінка як здатного або нездатного до творчої діяльності. Таким чином, при прогресивному способі відбувається мобілізація ресурсів „Я” для досягнення мети. Це служить передумовою для прогнозування і створення нововведення, загального продуктивного способу дії, що здійснюється у виді інтелектуальної рефлексії варіантів вирішення, що висувалися раніше, із тим, щоб відкинути або прийняти їх [22].

Рефлексивно-інноваційний практикум спрямований на розвиток творчого потенціалу вчителя, під котрим розуміється не тільки спроможність до створення нововведень у педагогічній науці, а й своєрідна спроможність творчо ставитися до себе, до своєї праці, до дітей, розв'язання найрізноманітніших проблемних ситуацій і взагалі до життя в цілому.

Особливе значення це має для вчителя, адже динамізм і складність сучасної ситуації вимагають від нього розкріпачення, звільнення від звичних стереотипів фахової діяльності. При цьому відмітною рисою інноваційної діяльності учителя виступає спроможність бути максимально вільним від сформованої ситуації і самому визначати процес запровадження нововведень.

Процес розвитку інноваційної поведінки на цьому етапі уявляється таким чином: „розхитування” (переструктурування) стереотипів, що перешкоджають створенню і запровадженню нововведень. Власне розхитування стереотипів є не знищення їх, бо вони легко замінюються новими, а використання конструктивної частини для їхнього переструктурування, переосмислення з метою створення нововведення.

До методів формування інноваційної поведінки на цьому етапі можна віднести: полілог, дискусію, рефлексивну інверсію, інтерв'ю. На думку С.Н. Маслової, творчості неможливо навчити, не можна сформувати творчу здібність як будь-яку навичку або суму знань і умінь. Досвідченість у творчості припускає необхідність спокуси творчістю, приваблювання творчістю, культивування творчих здібностей [26; 28].

Ця ідея була покладена нами в основу рефлексивно-інноваційного практикуму зі студентами-старшокурсниками. Методологічною і методичною площиною реалізація практикуму спирається на ідею рефлексивного середовища культивування співтворчості. Суть методів рефлексивного культивування полягає в їх принциповій інноваційній відкритості стосовно кожної педагогічної задачі не в споживчому, а творчому сенсі. Одним з головних завдань тому було створення сприятливого інноваційного середовища. Учасники рефлексивно-інноваційного практикуму завдяки інтенсивному розвитку педагогічної реальності у короткий період долали старі стереотипи.

Рефлексивно-інноваційний практикум дозволяє актуалізувати старий досвід, переосмислити його, виявити нові відносини і проблеми школи майбутнього. Одна з головних задач – направити процес переосмислення себе і своєї діяльності у творення нововведень.

Потреба в переосмисленні з'являється під час зіткнення з проблемно-конфліктною ситуацією, коли старий досвід в умовах, що якісно змінилися, нездатний забезпечити позитивні результати у фаховій галузі. Таку ситуацію можна охарактеризувати як творчу кризу, в якій є і позитивні, і негативні моменти. Позитивне полягає в тому, що стан кризи сприяє пошуку нового, однак, якщо досягти цього не вдається, то подальший розвиток ситуації може зумовити до саморуйнування. У результаті створення особливого творчого середовища відбувається не лише обмін інформацією, досвідом з цієї проблеми, але також, завдяки створенню особливої атмосфери співтворчості, об'єктивувати новий сенс, що надалі і буде покладено в основу інноваційної діяльності [136].

Таким чином, здійснення рефлексивно-інноваційного практикуму забезпечує вирішення таких завдань:

- 1) розвиток діалогу, а не конфронтація культур;
- 2) адаптацію вчителя до швидкоплинних умов;
- 3) прогнозування нововведення.

Найбільшу ефективність, з погляду культивування гнучких систем фахових знань і здібностей, що само розвиваються, можуть мати інтенсивно-інноваційні методи, які створюються на основі рефлексивно-гуманістичної педагогіки і психології співтворчості. Одним із головних аксіологічних досягнень рефлексивно-гуманістичного підходу є, на нашу думку, практичний доказ можливості культивування неруйнуючих способів. Так, для того щоб створити нову концепцію, генерувати якесь нововведення, зовсім не обов'язково що-небудь руйнувати зі спадщини минулого. Головний гуманістичний принцип співтворчості полягає в забезпеченні повноти (цілісності), що постійно розвивається, і збільшенні різноманіття (поліфонії) внутрішнього і зовнішнього життя кожного учасника практикуму.

Розглянемо найбільш докладно апробовані методи, що дають змогу реалізувати інноваційну поведінку вчителя. До них, насамперед, належить проблемно-рефлексивний полілог, що розвивається. Мета методу: актуалізувати і розвинути в учителя творчі можливості до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності і до прийняття інноваційних рішень. Такий метод складається з таких етапів:

1. Етап напрацювання шкільних проблем, де кожний учасник, не повторюючи попереднього, структурує проблеми.
2. Етап висунування ідей з розв'язання цих проблем.
3. Колективне обговорення.

Виконавчий зміст організації полілога по „круговій” структурі полягає в тому, щоб, по-перше, забезпечити ефект, що „розвиває” не тільки найбільше „просунутих” у постановці і розв'язанні проблем учителів, але й менше інформованих і творчих. За допомогою „заборон” на повторення кожним учасником досягається ефект максимального осмислення альтернативних вирішень.

Наступним методом розвитку інноваційної поведінки є позиційна дискусія, яка дає можливість не тільки сформулювати банк даних про різноманітні педагогічні нововведення, а й забезпечити процес їхнього критичного аналізу. Механізм такої дискусії передбачає розподіл групи на три частини [18].

Перша група зосереджує свою увагу на виробленні проекту майбутнього суспільства, своє бачення й обґрунтування його. У процесі такої діяльності припускається критика висунутих рішень, тому що наприкінці дискусії групі необхідно представити на спільне обговорення тільки один із напрацьованих варіантів. Після того як група викладе свій проект нововведення, в обговорення включається друга група, перед якою стоїть завдання з'ясувати усі альтернативні варіанти щодо запропонованого нововведення і, базуючись на цьому, спростувати твердження першої групи. Відхиливши висунуті пропозиції, друга група приступає до розроблення свого вирішення, потім вона також викладає програму дій. Обов'язок третьої групи визначається аналізом і пошуком конструктивного у викладених проектах, бо вона здійснює синтез і віднаходить компромісні шляхи вирішення. Далі групи обмінюються ролями за колом, й весь цикл повторюється знову, до проходження повного циклу.

Усе позитивне, що напрацьовано в процесі діяльності груп, на кожному етапі фіксується.

Проте на практиці виникають ситуації, коли пропонуються відразу декілька проектів, кожний із яких містить конструктивні пропозиції. У цьому випадку проводиться „аукціон рішень”. Суть його полягає у надалі поглибленому аналізі запропонованих проектів на загальному пленумі. У результаті кожний проект рішення проходить аналітичну експертизу. Здійснюється це за допомогою механізму „продажу” розроблених проектів, „грошима” виступають наслідки від їхнього впровадження [36].

Таким чином, вибудовується цілісне уявлення тих процесів і явищ, що можуть виникнути в результаті запровадження нововведення. Механізми ж проживання, розгортання подій висвітлюють ті негативні моменти, що були непомітні при розробленні самого нововведення. Така процедура класифікує запропоновані нововведення в міру їхньої прийнятності для впровадження. У підсумку ті з них, що набрали найбільшу кількість негативних наслідків, виключаються зі списку.

Таким чином, „аукціон проектів” дає можливість глибоко і детально проаналізувати розвиток наслідків від впровадження нововведення залежно від різноманітних протиріч і конфліктів. Будування цілісної концептуальної моделі розгортання подій і визначення ролі і позицій групи, включеної в інноваційний процес, дає змогу проробити різноманітні варіанти наслідків. У результаті рішення приймаються не методом проб і помилок, а згідно з аналітичною експертизою.

Програма рефлексивно-інноваційного практикуму починається зі знайомства й представлення учасників. Емоційна рефлексія сприяє атмосфері відкритості і доброзичливості. У практикум вводяться вправи на розвиток творчого мислення.

Наступний етап – проживання співтворчості (назвати улюблені казки, героїв, а потім ввести їх у шкільне життя, передати характер героїв, вигадати сюжет і розіграти його). Потім виголошується монолог від імені того чи іншого персонажа, здійснюється аналіз характеру героїв. Після цього називаються шкільні проблеми. Необхідно поставити "+" там, де, на думку студентів, найважливіші з них. Головні ж вправи моделюють структурні компоненти інноваційної діяльності вчителя. Вводяться такі вправи: асоціативне коло, педагогічний консиліум, творчі дебати, відкриті уроки. У програму практикуму включені завдання, що виводять студентів на рівень метарефлексії, аналізу й оцінки свого рефлексивного мислення. Цій меті служать спеціальні вправи з опорними схемами самоаналізу, програмами самозвіту [47].

Робоча програма практикуму:

1. Творче мислення вчителя. Психолого-педагогічний аналіз вирішення педагогічних задач.
2. Інноваційна діяльність учителя: структура і технологія здійснення (позитивна дискусія).
3. Психологічні бар'єри сприйняття нововведень (тренінгу безконфліктної поведінки).

4. Методи розвитку інноваційної поведінки: евристичні методи вирішення творчих задач, "мозкова атака", метод евристичних питань, ОДІ, інноваційні ігри та ін.

5. Рефлексія у фаховій діяльності вчителя (тренінг рефлексивних здібностей).

Як підкреслювалося вище, інноваційна поведінка і креативність учителя повинні формуватися під впливом середовища, що розвиває. Базуючись на дослідженнях Д.Б. Богоявленської і А.М. Матюшкіна, згідно з якими творчість можна визначити як певний вихід за межі наявної ситуації або наявних знань, можна стверджувати: креативність як глибинна властивість виражається в оригінальній постановці проблеми, наповненої особистісним змістом. Тому ми прагнули здійснити непрямий формувальний вплив через мікросередовище.

Середовище, в якому вчитель може актуалізуватися, повинне мати високу міру невизначеності і потенційну багатоваріантність (багатство можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Крім того, середовище повинно містити зразки креативної поведінки та її результати. У процесі нашого дослідження ми припустили, що поєднання деяких параметрів мікросередовища, у якому існує вчитель, – низький ступінь регламентації поведінки, інформаційна збагаченість і репрезентованість зразків рекреативної поведінки – робить визначальний вплив на інноваційну поведінку педагога. Це може виражатися і на технологічному рівні [48].

Дослідження було проведено за участю 149 студентів факультету педагогіки і методики початкового навчання Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. У цю групу входили студенти загальної педагогіки і випускники педагогічного коледжу, дві групи по 23 особи для зіставлення з експериментальними групами. Вимірювалися такі параметри.

А. Рівень креативності студентів. Враховувалися три показники: продуктивність, мотиваційна спрямованість на творчість і рефлексивність. Діагностика креативності виконувалася в процесі і результаті усіх видів інноваційних завдань практикуму.

Креативна цінність розроблених нововведень визначалася віднесенням їх до одного з таких типів:

1. Постановка проблеми, що припускає множинність розв'язань, що дає поштовх подальшому розвитку школи.
2. Розв'язання несподіване, оригінальне, не має аналогів.
3. Розв'язання передбачає „варіацію на тему”, продовження відомої концепції або педагогічного підходу.

Мотиваційно-особистісний компонент оцінювався за допомогою урахування висловлень студентів, їхніх інтересів, бажань продовжити роботу, активності.

Рефлексивний компонент був оцінений в міру усвідомленості запропонованого вирішення і себе як учителя-інноватора.

Б. Характеристика середовища здійснювалася за такими показниками: інформаційна збагаченість, наявність зразків креативної поведінки, міра регламентованості інноваційної поведінки.

Рівень інформаційної збагаченості вимірювався шляхом ранжирування розмаїтості запропонованих вирішень, ступеня легкості їх генерування. Формувальний експеримент полягав у тому, що в процесі інноваційного практикуму були створені умови нерегламентованості поведінки, інформаційної збагаченості, репрезентованості креативних зразків. По закінченні експерименту контрольні й експериментальні групи зрівнювалися за даними підсумкового тестування. На початку, середині і в кінці експерименту оцінювався рівень креативності й інноваційної поведінки студентів [59].

Оцінка результатів експерименту виявляла суттєві розходження в усіх трьох досліджуваних параметрах. На першому етапі зростав рівень мотиваційно-особистісного показника, на другому – продуктивного і мотиваційно-особистісного, на третьому – продуктивного і рефлексивного. При цьому суттєве зростання мотиваційно-особистісного показника інноваційної діяльності говорить про зміни на більш глибокому особистісному рівні, як-от: зростає емоційна включеність у процес пошуку, постановку й осмислення шкільних проблем, з'являється постійне бажання продовжити заняття в

практикумі. Можна припустити, що за підтримки досягнутого рівня мотивації зростає і продуктивний рівень діяльності.

Процес розвитку інноваційної діяльності починається саме з мотиваційно-особистісного рівня. На продуктивному рівні ми маємо справу з більш складним утворенням – поєднанням творчого потенціалу особистості і рефлексивності. Настає на інноваційну поведінку передбачає постійну постановку проблем і різноманітне їх розв'язання. До всього, що відбувається, виробляється специфічне ставлення: пошук змісту, спроба введення прихованого, вартісного і того, що безпосередньо сприймається.

Дані експерименту свідчать, що студенти з високим вихідним рівнем креативної поведінки переважно досягають нового стійкого високого рівня, вони відзначаються високою продуктивністю і рефлексивністю; із середнім рівнем креативності в більшості випадків показують деяку динаміку, хоча тяжіють до розв'язків типу „варіації на тему”.

Низькокреативні студенти рідко досягають нового рівня, вони не виявляють динаміки, часто повертаються до початкових розв'язків.

Слід звернути увагу на таку обставину. Підвищення креативності, обумовлене відповідним впливом середовища, не є спрямованим. Спільна тенденція зміни інноваційної поведінки має такий характер: після значного підвищення всіх показників спостерігається їх певне зниження, що пов'язано деякою мірою з емоційним спадом і дискомфортом.

Середовище повинно містити в собі способи і функції інноваційної поведінки. Студенти мусять володіти методологією, способами віднайдення невідомих рішень [81].

Етап реалізації нововведень здійснювався в дослідницькій роботі студентів на експериментальному етапі „Школи раннього розвитку”, створеної при лабораторії „Педагогічні технології Волинського державного університету ім. Лесі Українки”. Підхід до інноваційної діяльності як до творчої потребує прищеплення вчителями методики наукового дослідження. Дослідницька робота студентів на експериментальному етапі може бути названа

„дослідженням у дійсності”, що контрастує з традиційним підходом, а акцент робиться більше на знання, ніж на засвоєння технології інноваційної діяльності.

Головна мета роботи на експериментальному етапі – включення студентів в інноваційний процес, в якому вони разом з учителем-майстром і викладачем вищої школи випробовують свою авторську програму, визначають способи впровадження нововведення, оцінюють ефективність упровадження. Створення дослідницької студентської групи передбачає своєрідну гуманістичну альтернативу тій моделі, що розглядає студентів як об'єктів навчання. Цінність цієї форми роботи полягає в тому, що майбутні вчителі розглядаються як активні та безпосередні учасники експерименту, їх вчать критично мислити, вміти зробити вибір, здійснити альтернативну технологію, відстежити за результатами. При цьому весь педагогічний колектив працює в атмосфері творчого співробітництва. Синтез методу наукового дослідження і групової роботи створює колективну дослідницьку роботу, що є основою технології організації студентів на експериментальному етапі [89; 90].

Одночасно з колективною роботою ведеться індивідуальна робота з учителем-майстром.

Особливість колективної роботи полягає в тому, що заняття проводяться у формі семінару-дискусії. Кожен студент, будучи членом науково-дослідної групи, займається своєю проблемою. Були випробувані і такі варіанти: 2-3 студенти розробляють одну проблему, але з різних точок зору, в різних вікових групах. Зустрічаючись один раз на місяць, студенти повідомляють про результати своїх досліджень під час дискусії і живого обміну думками з досліджуваної проблеми.

3.2. Формування моральних рис та якостей у студентів у процесі експериментального дослідження

Проводячи дослідження, вивчаючи формування професійних рис особистості студента, ми використовували різноманітні методи. Спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкета, вивчення результатів спортивної діяльності, експеримент, ділова гра – необхідні методи для узагальнення інформації про майбутніх учителів, важливі інструменти педагогічної діагностики. Важливо правильно вибрати та уміло, ефективно використати їх, оскільки від цього залежить обсяг та правдивість інформації, якою буде володіти педагог у процесі своєї діяльності.

Аналіз набутого нами вузівського досвіду переконує, що одним із найбільш поширених методів є педагогічне спостереження. Воно використовується систематично певною мірою цілеспрямоване в кожен момент спілкування зі студентами. Спостереження варто записувати в педагогічний щоденник, бо без цього втрачається значна частина отриманої інформації про формування поглядів, мислення, моральної культури майбутнього вчителя фізичного виховання.

У професійній підготовці важливе місце належить індивідуальним бесідам зі студентами. Вони дають результати, які дають змогу скласти певне враження про моральні погляди студентів. Викладачеві важливо пам'ятати, що студенти бувають відверті тоді, коли бесіда ведеться тактовно, забезпечується відвертість розмови. Таким чином, можна визначити думку студентів про їхнє ставлення до навчально-виховної діяльності, систематичних спортивних тренувань. Щоб бесіда дала позитивний результат, слід насамперед її продумати, враховуючи особливості характеру та розвиток інтелекту студента, його інтереси, вміння спілкуватися.

Колективна бесіда, яка проходила у формі диспуту, дала можливість визначити спортивне загартування студентів, їх вміння визначити коефіцієнт спортивної участі кожного, врахувати поважні причини, почуття відповідальності за доручену справу. В кожному ділі потрібна організація. Починається вона з визначення конкретного завдання, обговорення плану його

виконання, підбору то об'єднання студентів у групи на добровільних засадах. Це має велике значення для виховання поваги в новоствореному колективі, розуміння принципу демократизму, відстоювання свого "Я". Колективне обговорення питань є засобом виховання рівності, взаємної поваги, відповідальності, що важливо враховувати під час здійснення моральної підготовки майбутніх спеціалістів фізичної культури.

Одним із методів вивчення особистості студентів є інтерв'ю. Це різновид бесіди. Викладачі контрольних та експериментальних груп, проводячи бесіду "Як стати відомим спортсменом?", склали до неї запитання, на основі яких і виникає дискусія. Цей метод дає змогу виявляти окремі факти, думки студентів про гуманістичні проблеми, їхні плани на майбутнє. Розширення обсягу інформації про гуманізм, поглиблення світоглядної спрямованості, залучення студентів до участі в практичних справах факультету фізичної культури, вузу — важлива умова підвищення ефективності формування національної самосвідомості особистості.

Результати проведених нами педагогічних спостережень, індивідуальних та колективних бесід, інтерв'ю зі студентами, наведені в таблиці 3.7, дали змогу зробити висновки про динаміку гуманістичної вихованості студентів.

Таблиця 3.7

Динаміка розвитку моральної вихованості студентів факультету фізичної культури (К – 122, у %)

Група	Курс, рік					
	II		III		IV	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008
Експериментальна	64,0	67,1	69,7	73,4	78,9	79,9
Контрольна	35,1	33,2	33,9	24,3	21,3	20,0

Аналіз даних таблиці 3.7 свідчить про ефективність проведеної нами роботи в експериментальних групах. Адже рівень моральної вихованості в експериментальній групі зростає від другого до четвертого курсів на 14,9 % в 2006 році та на 12,8 % в 2008 році, тоді як в контрольній групі на 13,8 % та на 13,2 % відповідно.

У практиці роботи вузу важливим джерелом отримання інформації про підготовку майбутнього фахівця, зокрема моральну, є анкета. Вона мало чим відрізняється від інтерв'ю. Різниця лише в тому, що відповіді на поставлені запитання (часто однозначні: так, ні – підкресліть) студенти дають у письмовому вигляді, їхні думки фіксуються на опитувальних аркушах. Оскільки відповіді носять суб'єктивний характер, до них потрібно ставитися критично. Анкетування допомагає виявити тенденції явища, котре вивчається. Наприклад, встановити кількість студентів, які бажають працювати за певну платню, їх ставлення до створення студентського малого гурту або спортивної команди та вибору її керівників тощо.

Педагогічний експеримент – цілеспрямована, свідома зміна процесу морального вивчення тих чи інших проблем формування особистості під впливом педагогічних факторів у суспільному середовищі при особистій участі кожного студента в суспільно корисній роботі. Експеримент дає можливість отримати конкретні дані, з допомогою яких складаються кількісні та якісні характеристики гуманістичної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Дуже ефективними для вивчення стану моральної вихованості студентів є різні ігрові методики. Наприклад, в ході експерименту ми опрацювали методику, яку назвали "Портрет сучасного вчителя фізичної культури".

Мета методики – створення словесного образу сучасного спеціаліста, вивчення уявлення майбутніх вчителів про те, якими якостями вони повинні володіти, закріплення навичок колективної роботи, самооцінки та самоаналізу.

I етап (колективна робота). Здійснюється у формі вільного обговорення та встановлення короткого переліку якостей особистості, які необхідні майбутньому вчителю фізичної культури. Студентам пропонуємо – самим аргументовано довести необхідність цієї якості або вміння. Після обговорення шляхом відкритого голосування складаємо список якостей, що характеризують сучасного спеціаліста-вчителя в порядку, відповідному кількості набраних голосів.

II етап (індивідуальна робота). Студентам факультету фізичної культури пропонується проаналізувати отриманий список і висловити своє ставлення до нього. При цьому оцінюються всі записані якості за десятибальною шкалою. Отримані результати оброблялись, проводилось ранжування якостей за середнім балом та якісний аналіз отриманих даних, які подані в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Якості сучасного вчителя фізичної культури (К – 122, у %)

Якості особистості	Контрольна	Експериментальна
	середній бал	середній бал
1. Інтелектуальність	32,6	43,1
2. Ініціативність	30,4	34,6
3. Творчість	28,3	32,1
4. Людяність	41,6	51,3

III етап (самоаналіз). Студенти здійснюють самооцінку кожної якості і співставляють свої дані з результатами, наведеними в таблиці 3.8. Така робота дає серйозний матеріал для самоаналізу кожному студенту.

При підбитті підсумків ми звертали увагу студентів на гуманістично значимі якості особистості, яке місце вони посідають у формуванні моральної самосвідомості особистості.

Процес пізнання студентом елементів майбутньої професії передбачає відображення у свідомості об'єктивної дійсності у вигляді ідеального образу, якому передують матеріальна взаємодія з реальними об'єктами.

Кожна особистість засвоює конкретно-історичні форми і способи пізнання світу і формує тим самим індивідуальну, неповторну особистість у культурному змісті, сформованому її власним життєвим досвідом і способами пізнання.

Сам по собі процес формування особистості, утворення певних якостей (у нашому випадку їх педагогічна спрямованість) залежить не лише від соціального середовища. Формування особистості майбутнього вчителя залежить не лише від соціального досвіду, а й від психофізіологічних властивостей. Таким чином, розуміння особистості майбутнього вчителя як

складного комплексу умов і станів його розвитку, педагогічні нахили, ідеали, цінність орієнтації пов'язан зі ставленням особистості до педагогічної діяльності, формуванням моральної самосвідомості.

Умови роботи сучасної школи визначаються раннім залученням молоді, яка навчається, в систему різноманітних спортивних відносин. Виконуючи специфічну соціальну функцію суспільства, середня загальноосвітня, спеціальна та школи покликані виконувати й відповідні його замовлення. Завдання педагогічної орієнтації виникають на межі соціальних потреб у формуванні особистості вчителя нового типу та комплексу реальних можливостей суспільства, школи для реалізації цього замовлення.

У процесі виконання практичних, лабораторних робіт у студентів I-II курсів факультетів фізичної культури специфічно проявляється мотиваційний компонент. Основи його складають пізнавальна потреба як стан особистості, що виражає прагнення до нових знань, та професійна необхідність виробляти вміння та навички. В мотиваційні аспекти ми включаємо межу і результати розумової та спортивної діяльності як елементи навчальної технології. В емоційному плані, у бажанні оволодівати професійними вміннями як важливий фактор виступає навчальний алгоритм, конкретне професійне завдання, яке спонукає до творчої діяльності студентів. Звісно, що мотивація навчально-виховної діяльності формується з допомогою методичних прийомів, які відповідають конкретним предметам у вузі.

Для кількісної оцінки процесу пізнання студентів факультету фізичної культури потрібно зробити ранжування за типами навчання, спираючись на теорію поетапного формування розумових дій, на основі якої не виникає проблеми відриву знань від умінь та навичок, бо у такий спосіб знання формуються без попереднього повторення, а в самому процесі її реалізації. Одиницею змісту навчання тут виступають не знання, а розумові та спортивні дії.

У професійній підготовці ми виділяємо три етапи навчання, які реалізуються в дидактичному процесі. В першому – студентам надається повноцінна інформація у готовому вигляді на репродуктивному рівні з

врахуванням норм алгоритму спортивної діяльності. В другому – студентам у готовому вигляді пропонується тільки частина зразків -орієнтирів, а інші дії вони виконують за заданим спортивним алгоритмом. Це тісно пов'язано з тим, що частина розумових дій після міцного засвоєння згортається і виконується на рівні навичок. Третій тип навчання відрізняється тим, що орієнтовна основа в технологічному компоненті має повний склад, а орієнтири подаються в узагальненому стані. Це відповідає повній самостійній спортивній діяльності студентів у підготовці до обраної майбутньої професії.

У ході формуючого експерименту ми використовували об'єктивні резерви для ефективної підготовки вчителя фізичної культури до гуманістичної освіти учнів, який був виявлений у результаті проведення констатувального експерименту. Ми проводили індивідуальну роботу зі студентами, які недооцінювали своїх здібностей, а також з тими, які їх переоцінювали.

Підсумовуючи отримані результати, ми помітили закономірність до вирівнювання таких оцінок. Про це свідчать дані таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Оцінка та самооцінка професійних здібностей майбутніх учителів з питань морального виховання учнів (К-122, у %)

Співвідношення самооцінки та оцінки ззовні	Недооцінка		Переоцінка		Адекватність	
	контр.	експ.	контр.	експ.	контр.	експ.
Самооцінка – оцінка товаришів	32,1	18,1	19,8	12,7	57,1	69,2
Самооцінка – оцінка вчителів	5,7	5,2	69,1	48,8	25,2	45,8
Самооцінка — оцінка викладачів	21,2	14,9	21,9	13,2	56,9	71,9

Аналіз даних таблиці 3.9 свідчить про ефективність виховної діяльності педагогічного та студентського колективів.

Якщо в процесі констатувального експерименту недооцінка в порівнянні з оцінкою товаришів та викладачів становила 27,3 і 24,6 % відповідно, а переоцінка – 23,6 та 25,1 %, то результати формуючого експерименту показують: в експериментальній групі недооцінка зменшилась до 18,1 та 14,9 %

відповідно, а переоцінка – до 12,7 та 13,2 %, у той час, як в контрольній групі недооцінка становила – 23,1 і 21,2, а переоцінка – 19,8 і 21,9 % відповідно.

Нова доба вимагає нових ідей і концепцій, нових гуманістичних засобів і нової стратегії. Гуманізм, визначений в законі "Про освіту", як один із основних принципів освіти, з його ідеалами добра, справедливості і поруч – ринок, з його безжальною невблаганністю і "владною грошей"... Чи допустима можливість їх співіснування? Таким чином, з'явилися ускладнення і протиріччя в освіті, які вимагають певних зусиль для їх розв'язання.

У ході дослідження ми помітили певні протиріччя, що відбуваються у вищій та загальноосвітній школах щодо роботи вчителя та його підготовки, крізь призму ринкових відносин. Вони відкривають явну невідповідність між величезними затратами викладацьких сил на формування спеціаліста і скромними його результатами, між потребою суспільства, що знаходиться в глибокій кризі, в сильних, активних, самостійних фахівцях і гострою їх нестачею, між настійно декларованим намаганням "дійти до кожного" в процесі фахової підготовки – і практичною неможливістю, між тим фахівцем, який потрібний суспільству, і тим, якого реально формує навчальний заклад.

Перехід до ринку ставить освіту і практику суспільного життя перед жорсткою альтернативою – або їх протистояння збережеться, що продовжить свою руйнівну роботу однієї стосовно іншої, або вони повернуться одна до одної на основі зацікавленості, на базі взаємного довір'я і поваги. Нинішня "продукція" освітніх закладів не влаштовує соціального замовника. Головна причина цього браку – їх взаємна відчуженість, незалежне існування одного від другого, розмова на різних мовах. Новий "Перелік напрямків базової вищої освіти та відповідних кваліфікаційних рівнів" стає добротною основою Для уникнення такого протистояння, тому що максимально враховує орієнтацію на суспільне замовлення перехідного періоду від командно-адміністративних до ринкових відносин. З цією метою створюється багаторівнева система організації вищої освіти.

Створюється гнучка в гуманістичному і педагогічному відношенні система, де післясередня освіта розбивається на декілька відносно самостійних

циклів, кожен з яких закінчується отриманням відповідного диплома. Така система зменшить витрати здібної молоді, оскільки при широкому прийомі на перший курс відбір, який проводиться в процесі навчання, не носить випадкового характеру. Вона дасть змогу коректувати напрямок навчання і на основі планомірної профорієнтаційної роботи повніше враховувати здібності та нахили студентів.

Крім того, запропонована рівнева система дає ще такі переваги:

- відбувається диференціація функцій різних ступенів після середньої освіти, її типів середніх та вищих навчальних закладів при їх одночасній наступності;

- замість традиційних спеціальних факультетів і багатопредметних кафедр у вузі створюються поліпредметні учбово-наукові підрозділи для вивчення різних галузей знань на міжпредметній основі;

- стає можливою організаційна і структурна адаптація вищої школи для підготовки і перепідготовки спеціалістів не лише вищої, але й середньої ланки;

- забезпечуються рівні можливості для всіх студентів фізичної культури пройти всі ступені освіти і стати магістром освіти; разом з тим уникаємо зрівнялівки, виникає атмосфера здорової конкуренції в студентському середовищі;

- повніше задовольняються потреби загальноосвітніх і середніх спеціальних учбових закладів у потрібних і достатньо кваліфікованих спеціалістах;

- з'являються умови раціональної побудови навчально-виховного процесу, коли оптимально поєднуються фундаментальний і прикладний рівень студентів залежно від конкретних завдань підготовки спеціалістів;

- запропонована система більш ефективна в порівнянні з діючою.

Однак запропонований перелік не може претендувати на вичерпність. Така система, як і будь-яка, може успішно функціонувати лише за наявності відповідно підготовлених і на достатньо професійному рівні працюючих кадрів. Введення інституту соціальних педагогів – історичний крок у розв'язанні цього завдання. Уважне вивчення діяльності соціальних педагогів, їх підготовка в

США, Німеччині та ряді інших держав показує, що між соціальним педагогом і соціальним працівником існує принципова відмінність.

Сьогодні необхідний тип соціального педагога-політика, який повинен стати центральною фігурою в управлінні системою суспільного виховання. Подібний аналог існує в світовому досвіді. В нашій країні підготовка спеціалістів такого типу поки що не запланована, але ясно, що вона повинна бути серйозною.

Нині вища школа повільно, але цілеспрямовано йде до реконструкції в інститут громадського суспільства, в якому державним органам віддається лише керівна функція. Отже, формування національної самосвідомості є важливим аспектом у гуманістичному вихованні особистості, яка здатна бути високим професіоналом.

Протягом усього експерименту майбутні вчителі співпрацюють із керівником (педагогом), який працює в класі. Одним із завдань нашої роботи було засвоєння інноваційного досвіду відповідно до особистісних потреб студентів. Уся експериментальна робота передбачала три етапи: перший – діагностичний – був орієнтований на визначення труднощів педагогів і дітей у впровадженні концепції „Школи раннього розвитку”. Другий етап – навчальний – був присвячений виробітку умінь і навичок науково-дослідної роботи. На кількох перших заняттях передбачали: робота з науковою літературою з проблеми раннього розвитку дітей, аналіз різноманітних концепцій дошкільного виховання і розвитку дітей у початковій школі, установлення наступності і системостворюючих зв'язків складання анотацій та інтерпретацій авторських і своїх позицій.

Третій етап пов'язаний із проведенням досліджень в класах під керівництвом учителя і наукового керівника. Мета цього етапу – перевірка слушності головних проектних рішень і опрацювання технології навчання з урахуванням програми. З метою ознайомлення з результатами кожного студента випускався спеціальний бюлетень із дидактичними посібниками, що використовувались на уроках.

Подальші заняття навчального типу були спрямовані на оволодіння методами інноваційної роботи в школі: упорядкування карти спостережень, уточнення авторських концепцій, прогнозування перебігу та результатів упровадження, труднощів і т. д. Кінцева мета полягала в побудові цілісної авторської концепції, чому передувало обговорення в малих групах. З метою стимулювання науково-дослідної роботи студентів учителі-новатори ділилися досвідом упровадження нововведень. Заключний етап полягав у письмовому оформленні авторської концепції. На семінарі розглядалися такі проблеми, як структура роботи, організація етапів упровадження нововведень [100].

Зупинимось на деяких проблемах розробки авторських концепцій майбутніми вчителями, на формулюванні спільних концептуальних ідей майбутньої роботи. „Концепція” у перекладі з латинської – означає: розуміння, система поглядів; певний спосіб трактування якогось предмета, явища, процесу; основна точка зору на предмет або явище, провідна ідея їх систематичного висвітлення. Термін „концепція” вживається також для позначення провідного задуму, конструктивного принципу в науковій, художній, технологічній, політичній та інших видах діяльності. Концептуальні ідеї часто формуються у вигляді принципів.

Як відомо, вибір загального напрямку перетворення школи може здійснюватися двома різними шляхами. Перший – це рух „зверху” – від свідомого вибору в психолого-педагогічній культурі теоретичної концепції і втілення її на практиці з метою зміни останньої. Другий шлях – рух „знизу” – від практичних знахідок, прийомів і методів роботи до їх концептуалізації. У першому випадку важливим є перехід від прийняття і розуміння концепції до практичного втілення її принципів, у другому – організація способів рефлексії стосовно практики, знаходження категоріальної мови для опису інтуїтивно знайдених методів і прийомів. Для студентів педагогічних вузів більш прийнятним виявився перший спосіб вибору педагогічної концепції. Проте реалізація концепцій на практиці, їх теоретичне узагальнення викликають певні суб’єктивні й об’єктивні труднощі у студентів.

Відзначимо деякі з них. У психолого-педагогічній науці відома досить велика розмаїтість концепцій освіти в цілому або в окремих концепціях навчання і виховання дітей. Їх текстові положення мають риси логічної цілісності, системності, організованості та культурності. Проте процес перетворення їх на інструмент розвитку живої педагогічної діяльності далеко не простий. Теоретичні знання, не переведені в статус практико-методичних рекомендацій, трактуються майбутніми вчителями як певні загальні положення. Рекомендації, що виходять із достатньо стрункої та цілісної концепції, при зіткненні з умовами шкільної практики набувають іноді у свідомості педагога рис переліку пропозицій, частина з яких розцінюється як очевидні, банальні для нього, а інші – як практично нереалізовані, оскільки їх важко включити в живий потік актуальної діяльності педагога. До того ж, на думку психологів, студентський вік характеризується очікуванням майбутньої самореалізації, відомим соціальним інфантізмом. У цьому віці може розвинутиися рефлексія, що призводить або до надмірного самоконтролю, „самокопання”, або до скептицизму як форми захисту, критики чужих досягнень через відсутність своїх [126].

Наступна група труднощів пов'язана з умінням узагальнювати й описувати прийоми, винайдені самим педагогом. Формулювання тез виглядає схематично і не охоплює самої суті новації. Вони постають у вигляді переліку методичних вимог і умов, іноді – тематики занять на півріччя, які педагог вважає найбільше суттєвими для інноваційної діяльності. До цього переліку входить далеко не все, що він реально враховує й усвідомлює. Частина умов, само собою зрозумілих, припускається, особливо не відокремлюються у свідомості педагога з контексту процедури педагогічної. Тому передача прийомів і знахідок, їхня інтерпретація і розуміння можливі в усій повноті лише при демонстрації живої діяльності, у контексті якої проступає вираженість і психологічні тонкощі того, що втрачається в описі майбутніх учителів. Несуворий і несистематизований опис не дасть змоги студенту піднятися до свідомості концепції й осмислено організувати педагогічну практику. Перетворення задуму на реально прийнятну модель, а потім у

практично здійснювану програму – тривалий і складний процес. Він передбачає поглиблену спільну роботу студентів, наукових керівників над проектом і системою перетворень, що стосуються двох найважливіших аспектів [105].

Перший з них пов'язаний із виокремленням пріоритетних освітніх цінностей, ідеалів у вигляді чітко позначених стратегічних і практичних досягнень, системи критеріїв таких досягнень.

Другим важливим аспектом є розробка засобів і способів, що відповідають означеним цінностям і досягненням, які можуть бути пов'язані зі зміною одного або кількох компонентів освітньої системи: навчального змісту, форм його засвоєння, характеру й змісту навчально-виховного процесу.

Уміння співвідносити точно сформульовані цілі й ідеали з технологіями, способами взаємодій і змістом навчання є найважливішим критерієм інноваційної культури вчителя. Перетворення задуму, проекту на реально прийнятну програму, що розвивається, потребує колективних зусиль для аналізу, корекції, виявлення суперечностей між усіма компонентами програми.

При організації роботи на експериментальному етапі ми знайомили студентів з головними концептуальними засадами школи раннього розвитку, статутом і колом проблем, які їм треба буде розв'язати. Модель експериментальної школи почала впроваджуватися 1992 року. Ця школа – тип навчального закладу, що його можна визначити як школа-комплекс – "Дитячий сад – початкова школа".

Основні завдання експериментальної школи полягають у такому:

- організаторська взаємодія початкового щабля школи з дошкільною ланкою з метою поступового переносу на дошкільний період визначених етапів навчання з одночасним насиченням дошкільного щабля заняттями естетичного характеру (музика, образотворче мистецтво і художня праця, розповіді та драматизація, хореографія і ритміка й ін.);
- послідовне і поглиблене вивчення національної культури;
- розвиток творчих здібностей у дітей.

Головна функція навчання малят у школі раннього розвитку полягає в забезпеченні загального розвитку. Добір предметів і включення їх в освітню ланку базисного навчального плану здійснено з урахуванням можливостей дітей і сензитивних періодів розвитку психіки. З цією метою в 1 – 3 класах (6 – 8 років) введені інтегровані курси: світ і людина, образотворча і художня праця, математика і конструювання, розповіді і драматизація. На цьому щаблі навчання велика увага приділяється предметам естетичного циклу: ритміка, хореографія, фольклор, музика, народні промисли та ін [108, 117-121].

Залучення студентів до процесу розробки програм, тематичного планування, деталізації спільних концептуальних ідей у конкретних предметах, добір необхідного змісту і форм проведення занять створювали передумови для плідного співробітництва педагогів-практиків, викладачів вузу і студентів. Вчителі-практики, які іноді поступалися студентам у теоретичній підготовці, ділилися мистецтвом викладання; майбутні педагоги займалися більше підбором тем для тих чи інших курсів, таких, наприклад, як фольклор, конструювання і моделювання, етикет і культура спілкування, народні промисли. Потім цей матеріал структурувався, відстежувалась логіка і динаміка розвитку концептуальних ідей, учитель-практик оцінював ступінь доступності цього матеріалу дітям, разом обговорювалися способи його введення в навчальний процес.

Слід зазначити, що знаннями студент може оволодіти самостійно, а опанувати фахову поведінку – тільки в спільній роботі з творчим педагогом. Останній є не тільки носієм педагогічної інформації, а й майстром своєї фахової справи, автором і творцем тих або інших нововведень у школі. При цьому істотно змінюється освітнє середовище. Воно не тільки розвиває, а й розвивається само, тобто гнучко міняється залежно від конкретних цілей навчання, тих фахових особливостей, що у ньому формуються.

Як відомо, введення інновацій у шкільне життя потребує попередньої підготовки всіх учасників педагогічного колективу, створення інноваційного клімату, коли прихід студентів у школу не буде розглядатися як „катастрофа”. Організація спільної групової роботи, де всі однаковою мірою можуть показати

свої творчі здібності й інноваційні вміння, допомагає зближенню позицій вчителів-практиків і студентів. До того ж одному педагогу, навіть якщо він має певні успіхи в інноваційній діяльності, непросто домогтися розуміння через консервативність деяких шкільних працівників, особливо керівництва школи. Експериментальна робота у творчому колективі однодумців завжди дає помітніші результати [137].

Заключна стадія – визначення спільної ефективності інноваційної діяльності. Творчі групи готують підсумковий звіт, що обговорюється на загальному пленумі. Як показує досвід організації такої діяльності, студенти набувають упевненості у своїх силах, зростає їхня свідомість і творча активність. У підсумку усе це й формує інноваційну поведінку вчителя, створює умови для творчості (положення про експериментальну школу раннього розвитку, розроблене в процесі колективної роботи всього творчого колективу викладачів і студентів).

Дослідно-експериментальна робота підтвердила ефективність використання особистісно - орієнтованої технології в підготовці студентів до інноваційної діяльності. У нашому досвіді використовувалися рефлексивно-інноваційні методи розвитку студентів: організаційно-дієві ігри, інноваційний практикум, дослідницька робота на експериментальному етапі й ін. Головним результатом даних методів є оволодіння узагальненими способами розв'язання інноваційних проблем, розвиток фахової рефлексії. Дії учасників з моделювання інноваційної діяльності, що народжується в процесі спільного пошуку проблем, засвоюються студентами і стають власним засобом розв'язання фахових проблем [142].

„Діагностика готовності” вчителя до інноваційної діяльності фіксувалася до проведення і після завершення експериментальної роботи. Як критерії, що дають можливість виділити готовність до інноваційної діяльності, були визначені такі показники:

1. Усвідомлення необхідності в інноваційній діяльності.
2. Готовність до творчої діяльності щодо нововведень у школі.

3. Впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення в школі, принесуть результат.
4. Узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю.
5. Готовність до подолання творчих невдач.
6. Органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної культури.
7. Рівень технологічної готовності до інноваційної діяльності.
8. Позитивне сприйняття свого минулого досвіду у світлі інноваційної діяльності.
9. Вплив інноваційної діяльності на фахову самостійність.
10. Здатність до фахової рефлексії.

Для розвитку креативності необхідне нерегламентоване середовище з демократичними стосунками та наслідування творчої особистості. Розвиток креативності вчителя, можливо, відбувається під впливом мікросередовища й наслідування через формування системи мотивів і особистісних рис (нонконформізм, незалежність, мотивація самоактуалізації). Проте під час педагогічної практики встановлюються часто суперечливі стосунки між студентами та педагогічним співтовариством. По-перше, майбутні вчителі відчувають тиск через орієнтацію на середнього учня, уніфікацію програм і жорстку регламентації педагогічної діяльності. Опір же студентів репродуктивним видам робіт, їхня велика чутливість до проблем розцінюється часто як упертість. Іноді талановиті студенти стають об'єктом критики вчителів-наставників через відмову копіювати їхні методичні прийоми.

Для фахового становлення учителя велике значення має фаховий зразок – особистість професіонала, на яку орієнтуються студенти. Мабуть, для розвитку креативності необхідний певний рівень опору середовищу і заохочення таланту.

Якісний аналіз сформованості рефлексивних компонентів інноваційної діяльності показав, що під час фахової підготовки у студентів виробляється система знань про загальний спосіб аналізу інноваційних процесів. Майбутні вчителі успішно виділяють склад і структуру інноваційної діяльності, вносять окремі корективи в концепцію або технологію навчання і виховання дітей.

Освітня практика у вищій школі і далі застосовує складне і суперечливе різноманіття методів, методик, технік і технологій навчання. Проте методологічно неправильно і практично неможливо брати їх на озброєння. Зберігає свою актуальність висловлена К.Д. Ушинським думка: „...Передача готових порад, через те, що не залежать від конкретних умов навчання і виховання, неможлива, адже передається ідея, виведена з досвіду, а не самий досвід” [184].

Надійну основу для переконливого відтворення і творчого запозичення передового досвіду, для пошуку, знаходження і прийняття інноваційних вирішень створює професійно-педагогічна культура викладача вищої школи.

Технологія педагогічної діяльності викладача вищої школи як компонент професійно-педагогічної культури реалізується в процесі вирішення бінарних груп педагогічних задач: аналітико-рефлексивні – задачі аналізу і рефлексії цілісного педагогічного процесу і його елементів, суб’єкт-суб’єктивних відносин, утруднень, що виникають і ін.; конструктивно-прогностичні – задачі побудови цілісного педагогічного процесу відповідно до спільної мети професійно-педагогічної діяльності, вироблення й ухвалення рішення, прогнозування результатів і наслідків прийнятих рішень; організаційно-діяльнісні задачі реалізації оптимальних варіантів педагогічного процесу, сполучення різноманітних видів педагогічної діяльності; оціночно-інформаційні – задачі збору, опрацювання і збереження інформації про стан і перспективи розвитку педагогічної системи, її об’єктивної оцінки; корекційно-регулюючі – задачі корекції проходження, змісту і методів педагогічного процесу, установлення необхідних комунікативних зв’язків, їхньої регуляції і підтримки [186].

Головне в динаміці професійно-педагогічної культури викладача вищої школи – наявність і використання свого особистісного потенціалу як системоутворюючого чинника авторської педагогічної системи, сходження від окремих педагогічних функцій (дій, ситуацій) до їхньої системи, від типових технологій до особистісно-креативних. Як суб’єкт професійно-педагогічної культури, вузівський викладач має такі критеріальні й рівневі характеристики:

1. Діапазон фахового педагогічного мислення, його категоріально-понятійний і концептуальний апарат.

2. Орієнтування в сфері предмета науки, що викладається, рівень володіння ним; здатність до трансформації його змісту в діяльнісно-комунікативну форму.

3. Мотиваційна і практична готовність до різноманітних педагогічних функцій, обсяг і повнота їх реального забезпечування.

4. Виконання сучасними технологіями різноманітних педагогічних функцій – інтелектуально-розвиваючої, особистісно-формуючої, функціями педагогічного аналізу, проектування, експертизи.

5. Дослідницький потенціал викладача.

6. Активність педагога, що саморозвивається.

Формування і функціонування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи в галузі технології навчання забезпечуються за допомогою такої сукупності психолого-педагогічних умов: становлення особистісно-творчої концепції педагогічної діяльності та її змісту; формування цілісності педагогічної діяльності (єдності навчання, виховання і розвитку); розвиток суб'єктивної і рефлексивної позиції викладача в професійно-педагогічній культурі і діяльності; орієнтація викладачів на інноваційну діяльність; на прогресивний варіант особистісно-творчої самореалізації; диференціація й індивідуалізація в процесі внутрівузівського підвищення науково-педагогічної класифікації; упровадження варіативних форм підвищення професійно-педагогічної культури викладачів [201].

Таким чином, аналіз досвіду і дослідницького матеріалу дає можливість дійти висновку, що зі зміною освітніх парадигм у вищій школі закономірно здійснюється перехід до нових технологій навчання, орієнтованих не на пріоритет знання і виконання, а на варіативність, суб'єктивність, індивідуально-творчі, особистісно-центровані форми і методи підготовки фахівців.

Як прикладна дидактика вищої школи, технологія навчання розкриває операційний склад педагогічної діяльності, забезпечує її перехід на якісно новий щабель ефективності, оптимальності, наукоємності, інструментальності порівняно з традиційною „методикою”.

Гуманізація педагогічного процесу об'єктивно потребує розроблення і реалізації особистісно-орієнтованих технологій навчання, що забезпечують

пріоритет суб'єктно-сміслового навчання порівняно з інформаційним, діагностику особистісного розвитку студентів, ситуаційне проектування, ігрове моделювання, смислопошуковий діалог, включення навчальних задач у контекст життєвих проблем.

В основу подальшого розвитку освітніх технологій повинно бути покладене проектування високоефективної навчальної діяльності студентів і управлінської діяльності викладачів. Логіку такого проектування в найзагальнішому вигляді можна подати таким чином:

1. Опис у характеристиках вимірюваних параметрів очікуваного результату навчання (міра володіння поняттями, способами діяльності, характеристика інтелектуального розвитку і т.п.).

2. Визначення природи, складу, прояв психічних процесів (орієнтованих, логічних, креативних, емоційних, смислотворчих та ін.), які повинні бути актуалізовані у свідомості студентів так, щоби наслідком цього стала поява тих новоутворень, що спроектовані метою навчального процесу.

3. Обґрунтування змісту тієї предметної діяльності, на основі якої можуть бути актуалізовані спроектовані психічні процеси, розроблення тих ситуацій спілкування, що приведуть студентів до набуття потрібного пізнавального і фахового досвіду.

4. Розроблення змістової і процесуальної сторін нової технології: представлення досвіду для засвоєння у вигляді системи пізнавальних або практичних задач, пошук спеціальних дидактичних процедур його засвоєння (організація індивідуальної і колективної навчальної діяльності, імітаційних моделей досліджуваних процесів, навчально-ділових ігор).

5. Визначення логіки предмета, розвиток навчальних ситуацій з метою перенесення освоюваного досвіду на нові сфери діяльності.

6. Розроблення процедур контролю, діагностики, виміру якості засвоєння, способів індивідуальної корекції навчальної діяльності.

3.3. Педагогічні умови реалізації моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури

У процесі проведеного нами дослідження з'ясовано педагогічні особливості професійної підготовки особистості, виявлено дієвість інтелектуально-творчих завдань для розуміння історичного і логічного у навчально-виховному процесі, способи оцінки і корекції формування філософських та логічних знань і їхній вплив на розвиток морально-патріотичної підготовки студентів.

Здійснено порівняльний аналіз даних констатувального експерименту в засвоєнні педагогічних знань, логічних міркувань, активності студентів експериментальних і контрольних груп на початку і в кінці курсу.

Одержані дані підтверджують ефективність застосування гнучких технологій виховання як способу аналізу засвоєних певних морально-патріотичних знань майбутніми фахівцями, як методу формування морально-патріотичної спрямованості студентів. Зокрема, у таблицях 3.10, 3.11, 3.12 зафіксовано динаміку зростання рівнів сформованості педагогічних знань, емоційно-інтелектуальних (оцінних) логічних умінь, якості морально-патріотичного спрямування обстежуваних студентів.

Сучасні дослідники розглядають єдність морального і теоретичного у педагогічній літературі як особливу якість педагогічної діяльності у процесуальному та результативному аспектах формування педагогічної майстерності.

Таблиця 3.10

Оцінка знань морально-патріотичної спрямованості студентів експериментальних і контрольних груп факультетів фізичної культури (К-117)

Зміст інформації	Оцінка знань (середня загальних балів)					
	початок курсу		кінець курсу		зіставл. результ.	
	експер.	контр.	експер.	контр.	експер.	контр.
Визнач. понять і категор.	1,4	1,7	6,5	2,2	+5,1	+0,5
Знання законів логіки	1,9	2,1	6,3	2,7	+4,4	+0,7
Знання законом. та принц.	1,6	1,7	6,6	2,2	+5,0	+0,5

Примітка: середня загальних балів обчислювалася на основі оцінок знань з педагогіки та історії України студентами за 10-бальною шкалою.

Методологія педагогічної технології спирається на дослідження І.А.Зязюна, Н.В.Кухарєва, Н.М.Тарасевича (філософсько-педагогічний аспект); О.А.Абдулліної, Н.В.Кузьміної, Н.Г.Кушакова, В.О.Моляко, В.О.Сластьоніна, Р.І.Хмельюк (методологія формування і розвитку професійних умінь); Л.Ф.Спіріна, М.М.Барахтяна (методологія педагогічної етики); І.А.Синиці, В.М.Чернокозової, І.І.Чернокозова (методологія культури спілкування), які дають змогу обґрунтовувати формування морально-патріотичних знань особистості з позицій застосування реалізації системи морально-патріотичної підготовки.

Проводячи дослідження, ми проаналізували виявлення рівнів морально-патріотичних знань, вмінь на основі одержаних об'єктивних показників та аргументованості у обґрунтуванні морально-патріотичної інформації студентами під час вивчення гуманітарних дисциплін. Результати подаємо у таблиці 3.11.

У процесі дослідження ми виявили, що істотно відрізняються дані стосовно формування морально-патріотичного мислення студентів факультетів фізичної культури експериментальних і контрольних груп, одержаних на основі результатів опитування студентів щодо набуття ними вмінь у розв'язанні морально-патріотичних завдань теоретичного і практичного характеру.

Встановлено ефективність логічного аналізу у вирішенні дидактичних завдань як способу інтелектуального розвитку всіх категорій обстежуваних студентів. Водночас за допомогою опитувальних бесід, проведеного анкетування і спостереження були виявлені певні особливості в механізмах впливу на процеси наукового пізнання та розвитку морально-патріотичного мислення, зумовлені різними рівнями попередньої підготовки студентів.

Так, для студентів I курсу факультету фізичної культури проявом впливу диференційованого аналізу виявилися актуалізація і систематизація морально-патріотичних знань. Для студентів II курсу факультетів фізичної культури найбільш значущим було застосування історичних фактів і аналогій у

формуванні морально-патріотичних поглядів і переконань, що сприяло розвитку їхніх професійних якостей. А сфера морально-патріотичного мислення краще впливала на розвиток професійних якостей студентів III курсу факультетів фізичної культури, бо можливості використання гуманітарних дисциплін сприяли розвитку професійного інтелекту.

Таблиця 3.11

Показники ставлення студентів до розв'язання морально-патріотичних завдань (К – 117, у %)

Виховні вправи та завдання	Початок виховної роботи		Закінчення виховної роботи	
	експеримент. групи	контрольні групи	експеримент. групи	контрольні групи
Виховні завдання історичного характеру	2,4	2,6	16,9	7,2
Виховні завдання патріотичного характ.	31,2	33,8	70,8	58,5
Виховні завдання морального характеру	46,5	43,5	12,2	34,3

Перед вищою школою стоїть завдання, пов'язане з підготовкою висококваліфікованих спеціалістів фізичної культури, які володіють методикою морально-патріотичного виховання учнів.

Курс рухливих ігор на факультеті фізичної культури ВНУ ім. Лесі Українки передбачає навчання студентів теорії та методиці проведення рухливих ігор, оволодіння необхідними прийомами, навичками роботи з учнями, уміннями використовувати рухливі ігри в навчально-пізнавальній діяльності для здійснення морально-патріотичної підготовки.

Практичні заняття у проведенні формуючого експерименту мали на меті ознайомити студентів зі змістом та методикою проведення рухливих ігор з врахуванням особливостей морально-патріотичної підготовки, виробити у них необхідні уміння та навички в організації їх проведення. Під час дослідження в експериментальних групах звертали увагу студентів на те, що рухливі ігри були і залишаються для учнів найдоступнішим масовим і улюбленим засобом фізичного виховання, особливу увагу робили на впровадження їх як в урочну, так і в позакласну й позашкільну форму роботи з учнями різного віку.

Одержані навички студенти вдосконалювали у період самостійного проведення ігор із включенням завдань морально-патріотичного спрямування. Крім того, студенти експериментальної групи одержали завдання додому законспектувати та вивчити ігри з елементами народного морально-патріотичного виховання. Це дало змогу під час ігор добитися свідомого, творчого, вдумливого їх проведення.

Наступне завдання полягало у самостійному формуванні студентами змісту сюжетних ігор на мотиви із життя, діяльності та "військових операцій" козаків, вояків УПА.

У педагогічній практиці студентів експериментальних груп проведення рухливих ігор морально-патріотичного спрямування фіксувалось як окреме завдання.

Для вдосконалення навчально-виховного процесу ми розробили програму для студентів першого курсу з рухливих ігор. Основна увага в якій зверталася на морально-патріотичну підготовку студентів експериментальних груп. Це дало їм змогу оволодіти не лише різноманітними формами, засобами і методами організації ігрової діяльності, а й виробити уміння правильно визначати вид гри, впроваджувати гру морально-патріотичного спрямування в ту чи іншу частину уроку, враховуючи при цьому вік учнів, їхню здатність згідно зі змістом гри робити аналіз морально-патріотичної діяльності: яка саме використана гра, яка гра конкретно впливає на розвиток морально-патріотичних почуттів.

У процесі науково-пошукової роботи виявили, що саме такий підхід дає можливість вміло добирати та використовувати морально-патріотичний матеріал протягом навчального року. Враховуючи дані проведеного дослідження, власний багаторічний досвід роботи зі студентами факультетів фізичної культури, аналізуючи підготовку студентів до проведення морально-патріотичного виховання у школі, ми прийшли до висновку, що студентам у процесі викладання рухливих ігор необхідно навчитися:

- на практичних заняттях аналізувати зміст, правила, засоби та методи проведення рухливих ігор з врахуванням елементів морально-патріотичного спрямування;

- за рекомендацією викладача користуватися спеціальною літературою та конспектувати її на предмет визначення ігор морально-патріотичного спрямування, схеми, правил та методичних рекомендацій;

- готуватись до проведення гри з елементами морально-патріотичного спрямування (робоче місце, інвентар, конспект);

- коротко, логічно, образно розповісти про гру з елементами морально-патріотичного спрямування, розділити учнів на команди або вибрати ведучих;

- керувати поведінкою учнів, слідкувати за засвоєнням правил та ролей у грі, виконанням рухливих дій морально-спортивного характеру;

- бачити власні помилки та помилки своїх однокурсників, тобто виробити вміння у них аналізувати проведену гру з елементами морально-патріотичного спрямування;

- формувати зміст рухливих спортивно-патріотичних ігор;

- на навчальній та педагогічних практиках провести згідно з програмою рухливі ігри на уроках, організувати та судити всі види змагань з рухливих ігор морально-патріотичного спрямування.

Враховуючи науковий потенціал сучасних педагогічних досліджень авторів А.Я.Вольчинського, В.І.Левківа, О.І.Бичука, ми передбачили, що систему морально-патріотичної підготовки студентів варто розглядати у вигляді трьох взаємозв'язаних аспектів:

- мотивація виховання;

- виховна діяльність студента;

- управління виховною діяльністю студентів.

Проводячи формувальний експеримент, ми врахували, що вища фізкультурна освіта підпорядковується принципам природовідповідності та інтенсивності. Перший означає те, що побудова навчально-виховного процесу у вузі найбільшою мірою відповідає природним механізмам засвоєння досвіду студентами та забезпечує розвиток їхніх інтелектуальних сил.

У відповідності з принципом інтенсивності швидкість засвоєння шляхів діяльності для майбутньої професії тісно зв'язана з наперед заданими показниками, які дають змогу ґрунтовно засвоїти морально-патріотичні знання, уміння та навички. Такий підхід дає можливість зрозуміти зміст професійної фізкультурної освіти у вузі на дидактичному рівні. Розуміння респондентами (викладачами вузу та студентами-практикантами) ми вивчали за допомогою таких запитань, запропонованих в анкеті:

1. На що орієнтує особистість морально-патріотична підготовка?
2. Які складові елементи системи морально-патріотичної підготовки?
3. Які основні принципи визначають зміст морально-патріотичної підготовки?

Після проведення анкетування, тестування, бесід, інтерв'ю, узагальнення результатів дослідження ми виробили власне бачення основних рівнів знань, які виявили студенти у процесі систематичної морально-патріотичної підготовки, їх подаємо у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Узагальнення рівнів діяльності студентів у процесі морально-патріотичної підготовки (К-122, у %)

№	Рівень	Викладачі		Студенти	
		на початку експерименту		після експерименту	
		форм.	конст.	форм.	конст.
1	Творчо-виконавський	3,9	4,4	3,9	6,2
2	Діяльно-творчий	5,5	7,8	9,3	10,4
3	Об'єктивно-нормативний	28,2	40,2	31,4	50,1
4	Інтуїтивно-чуттєвий	17,9	21,3	23,3	12,1
5	Інтуїтивно-пасивний	19,5	26,3	11,1	21,2

Аналіз даних таблиці 3.12 показує, що в процесі формувального експерименту рівні морально-патріотичної освіти зростають. Серед них найбільшого значення набуває об'єктивно-нормативний рівень, який забезпечує оволодіння знаннями морально-патріотичного спрямування як студентів

І курсу, так і студентів-практикантів та дає змогу значно підвищити якість морально-патріотичних знань, умінь і навичок особистості, що займається навчально-пізнавальною діяльністю.

Професійна підготовка – сукупність соціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань та вмінь.

У ході проведення науково-пошукової роботи ми переконались, що процес морально-патріотичної підготовки здійснюється в три етапи: засвоєння морально-патріотичних знань, перетворення їх у переконання, набуття вмінь реалізовувати знання в професійній діяльності. Ефективність морально-патріотичної підготовки залежить від раціонального здійснення кожного етапу зокрема.

Дослідження проводилося кількома етапами протягом 2006-2008 років. На першому етапі вивчалася теорія і планувалася методика дослідження, формувалась гіпотеза і завдання дослідження, проводився констатувальний експеримент, розроблялась програма формуючого експерименту.

На другому етапі був здійснений констатувальний експеримент, у процесі якого апробовувались шляхи і засоби підвищення ефективності морально-патріотичної підготовки студентів до здійснення виховної роботи в школі.

На третьому етапі здійснювався формувальний експеримент, аналізувались та узагальнювались експериментальні матеріали, формувались висновки, розроблялись, перевірялись, коректувались і втілювались у педагогічну практику рекомендації з питань підготовки фахівців фізичної культури для реалізації набутих морально-патріотичних знань у педагогічній практиці.

У процесі формувального експерименту ми виявляли рівні розвитку інтересу до засвоєння та поповнення морально-патріотичних знань, здатність до оцінки різних видів джерел морально-патріотичної освіти, формування навичок та вмінь у майбутніх учителів фізичної культури. Одержані результати подано в таблиці 3.13.

Формування інтересу до поповнення та засвоєння морально-патріотичних знань (К – 122, у %)

Рівень	Групи	Рік		
		2006	2007	2008
Високий	Експериментальні	14,9	18,1	20,5
	Контрольні	7,9	7,9	9,1
Середній	Експериментальні	46,7	47,2	47,4
	Контрольні	28,6	32,8	37,7
Низький	Експериментальні	38,4	34,7	32,1
	Контрольні	35,1	36,2	36,9

Аналіз даних таблиці 3.13 дає підставу для розгляду морально-патріотичної освіти з точки зору практичної майбутньої діяльності студентів і переконує в тому, що найбільший інтерес до засвоєння та поповнення морально-патріотичних знань знаходиться на середньому рівні і в експериментальних групах становить в середньому 47 %.

Отже, практична діяльність, що включає виконання завдань підвищення професійної майстерності з обраного виду спорту, теоретичних практикумів з елементами морально-патріотичної освіти, має свої особливості. Так, наприклад, мотиваційна сфера у майбутніх спеціалістів фізичної культури - це внутрішня рушійна сила дій і вчинків, яка визначає різноманітні види предметно-пізнавальної діяльності студентів (від розв'язання завдань організаційного характеру до індивідуальної спортивної діяльності). Визначальний компонент такої діяльності – професійно-практичний, зв'язаний із засвоєнням педагогічного досвіду.

Морально-патріотична освіта, її зміст, складений варіативно, має свою внутрішню структуру, яка залежить від специфіки предметів, професійної та пізнавальної діяльності студента вузу. Процес пізнання студентом елементів майбутньої професії передбачає відображення у свідомості об'єктивної дійсності у вигляді ідеального образу, якому передують матеріальна взаємодія з реальними об'єктами. Так, наприклад, в таблиці 3.14 низький рівень формування інтересу до морально-патріотичних знань як в експериментальних, так і контрольних групах становить 38,4 % та 35,1 % відповідно. Це свідчить

про те, що процедура діяльності, її склад, зміст визначаються конкретними педагогічними умовами. При цьому основним компонентом навчально-пізнавальної діяльності в процесі оволодіння майбутньою професією студентами є мотиваційний компонент, який тісно зв'язаний з пізнавальною діяльністю студентів та управлінням пізнавальною діяльністю викладачами вузу.

Дослідження засвоєння конкретних морально-патріотичних знань, умінь, навичок студентів факультетів фізичної культури в ході формуючого експерименту ми розпочали з аналізу оцінок засвоєння курсу основ педагогічної технології. Це дало можливість передбачити, що випускники університету можуть здійснювати морально-патріотичну підготовку учнів загальноосвітніх шкіл.

У процесі проведення формувального експерименту виявили, що при вивченні спецкурсу основ педагогічної технології студенти оволодівають знаннями трьох рівнів: методологічними, теоретичними, прикладними. Ці знання є складовою частиною професійної підготовки вчителів фізичної культури для здійснення морально-патріотичної освіти учнів, що підтверджується тестуванням та анкетуванням. Зокрема виділяються: загальнонаукові морально-патріотичні знання (знання історичних аспектів морально-патріотичного виховання, розуміння сучасних аспектів морально-патріотичної підготовки учнів); професійні знання (сума загальноосвітніх та спеціальних знань і вмінь, необхідних для успішного ведення навчально-виховного процесу в школі, в тому числі і морально-патріотичної підготовки учнів); галузеві знання (специфічні прояви гуманітарних законів у суспільному житті тощо).

У ході педагогічного експерименту при дослідженні думки молодих вчителів фізичної культури виявили не лише наявність у них вказаних рівнів, але й проаналізували співвідношення між рівнями, залежність того чи іншого рівня морально-патріотичних знань від ряду факторів, які впливають на необхідність покращення методичної підготовки їх до здійснення ефективної виховної роботи в школі.

Формувальний експеримент проводили з урахуванням результатів, отриманих у процесі констатувального експерименту.

На основі аналізу результатів подаємо дані, зведені в таблицю 3.14, де А – початок навчального року, В – кінець.

Аналіз результатів, поданих у таблиці 3.14, дає можливість уточнити розуміння компонентів структури морально-патріотичних знань та вмінь у контрольних групах та виявити рівень сформованості їх в експериментальних.

Так, з 2006 р. до 2008 р. спостерігалось зростання морально-патріотичних компонентів гуманітарної освіти як в контрольних групах – від 14,9 до 18,1 відсотків, так і в експериментальній – від 26,9 до 33,0 відсотків відповідно. В той же час відзначаємо незначне зростання організаційних та контрольньо-оціночних компонентів і зниження систематичності планування виховної роботи.

Наведені експериментальні дані в таблиці 3.14 дають змогу зробити узагальнення про те, що у системі морально-патріотичної підготовки варто враховувати наші методичні поради, які передбачають не тільки теоретичні основи підготовки, але й уміле використання спеціальної підготовки у процесі підвищення майстерності під час заняття гандболом, що сприяє розвитку таких якостей, як чесність, колективізм, повага до суперника, відчуття гордості за свій колектив, патріотизм, витривалість, волю до перемоги. А це впливає на наукове обґрунтування змісту морально-патріотичної підготовки особистості.

Дані таблиці 3.14 показують, що на організаційному рівні на початку експерименту 15,2 % студентів виявляли свої можливості, тоді як у контрольній групі їх було – 13,4 %. На завершальній стадії експерименту таких студентів факультету фізичної культури було відповідно 35,8 % та 24,4%

Педагогічно-практичні можливості розподілились так: на початку експерименту студентів було в експериментальній групі 16,9 % та в контрольній 14,9 %, тоді як на завершальній стадії їх виявилось 33,0 % та 18,1 % відповідно.

Структурні компоненти морально-патріотичних знань та вмінь

(К -122, у %)

Компоненти морально-патріотичної підготовки	Групи	Рік					
		2006		2007		2008	
		А	В	А	В	А	В
Організаційні	експерим.	15,2	35,3	35,4	35,6	35,6	35,8
	контрол.	13,4	23,9	24,0	24,1	24,3	24,4
Планування роботи	контрол.	16,7	25,6	24,2	23,3	20,5	18,9
	експерим.	18,5	38,0	36,4	35,3	34,0	33,3
Контрольно-оцінні	контрол.	11,2	11,4	11,5	12,1	12,1	12,3
	експерим.	13,9	23,6	23,7	23,8	24,0	24,1-
Педагогічно-практичні	експерим.	16,9	27,7	27,9	29,0	31,8	33,0
	контрол.	14,9	14,7	15,9	16,8	17,7	18,1

Проводячи формувальний експеримент, ми намагались встановити ефективність впливу індивідуальної діяльності студентів на формування їх морально-патріотичних рис, враховуючи, що морально-патріотична підготовка є складовою частиною професійного становлення, необхідною умовою педагогічної діяльності майбутніх спеціалістів фізичної культури.

Одержані дані подаємо у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Динаміка розвитку рівнів моральних знань

(К- 122, у %, А – початок навчального року, В – кінець)

Рівні вияву моральних знань	Групи	Рік					
		2006		2007		2008	
		А	В	А	В	А	В
І	експерим.	17,0	17,4	18,1	18,3	19,7	20,9
	контрол.	8,1	8,3	11,5	12,0	12,5	12,7
ІІ	експерим.	31,9	32,4	37,1	37,9	40,9	41,4
	контрол.	21,3	21,4	23,3	23,5	24,3	24,6
ІІІ	контрол.	33,6	33,3	32,7	30,8	29,6	28,3
	експерим.	37,2	37,0	39,1	39,8	40,2	40,9
ІV	контрол.	17,7	16,9	12,1	12,0	9,8	9,4
	експерим.	34,4	33,3	25,7	24,7	23,0	21,8

Досліджуючи роль індивідуальної діяльності студентів у морально-патріотичній підготовці особистості, ми вивчали вплив інформативності на навчально-пізнавальну діяльність кожного студента та формування його професійних рис.

Формувальний експеримент проводився кількома етапами. На першому – діагностико-орієнтувальному – і завдання полягало в тому, щоб визначити рівні початкової готовності студентів молодших курсів до здійснення морально-патріотичного виховання та освіти учнів.

Другий етап – активно-практичний – мав на меті запропонувати студентам пасивну педагогічну практику для того, щоб забезпечити їхню готовність у проведенні морально-патріотичної підготовки в школі, формуючи позитивне ставлення до цієї діяльності та прагнення займатися нею, переборюючи внутрішні суперечності між досягнутим та необхідним рівнями професійних знань, умінь і навичок.

Головною метою третього етапу – оцінно-корегуючого – був аналіз отриманих результатів з наступною корекцією початкових рівнів готовності та досягнутих, які співставлялися з заданою метою. Цей етап визначав можливість покращення процесу формування готовності майбутніх вчителів до виховної діяльності у загальноосвітній школі.

Запропоновані етапи розглядаються нами, з одного боку, як елементи у структурі професійної підготовки, а з другого – як умова підвищення рівня морально-патріотичної підготовки в школі.

Дуже важливо з перших днів перебування студентів у вузі навчити їх використовувати методи раціоналізації та оптимізації самостійної роботи, економії часу та матеріальних цінностей. Спостереження показують, що причини неуспішності слід шукати не в середніх здібностях студентів, а частіше – у невмінні та небажанні серйозно вчитися, причому, часто-густо, в звичайних лінощах. Не всі вони достатньо усвідомлюють потребу в успішному навчанні, вимоги, які ставляться до вчителів сучасної української школи зокрема при вирішенні питань з морально-патріотичної підготовки та гуманістичного виховання учнів в умовах нових ринкових відносин.

Морально-патріотичне виховання – це педагогічна категорія, тому його мета, зміст, завдання і засоби визначаються характером гуманістичного розвитку суспільства.

На першому етапі проведення формуючого експерименту під час занять з основ педагогічної технології в експериментальних групах здійснювали дослідження за такою методикою:

1.Визначення теми заняття, при проведенні якого реалізуються можливості підготовки студентів до морально-патріотичного виховання учнів.

2. Здійснення підбору завдань, розв'язання яких вимагає елементарних морально-патріотичних знань, формує гуманітарне мислення.

3.Розробка методики проведення уроку фізичної культури (чи спортивного заходу) з використанням таких задач.

У ході формуючого експерименту студенти III курсу факультету фізичної культури Волинського національного університету під час проходження педагогічної практики навчались правильно використовувати заняття фізичною культурою за індивідуальним планом та привчали до цього учнів.

Студенти-практиканти факультету фізичної культури під час практики у СШ №3 м.Луцька використали два уроки в експериментальних класах (7-А, 7-Б) на те, щоб навчити учнів працювати з індивідуальними засобами, необхідними для виконання рухливих ігор морально-патріотичного спрямування. Після цього вони провели практичне заняття, спираючись на елементи морально-патріотичної гри, які учні запропонували після виконання домашнього завдання за індивідуальним планом. На завершальному етапі навчання було проведено складання контрольних нормативів, на основі індивідуальних завдань, що задавались додому. Отримані результати подаємо в таблиці 3.16.

Як видно з даних таблиці 3.16, такі методичні прийоми допомогли навчити учнів раціонально використовувати елементи морально-патріотичної гри при підготовці до уроків. Якщо вироблені навички не повторювати, результативність знижується, учні забувають і перестають працювати раціонально за індивідуальним планом.

Таблиця 3.16

Результати складання контрольних нормативів (К – 90)

Класи		Кількість учнів	Оцінка			
контрольні	експериментальні		„5”	„4”	„3”	„2”
	7-А	32	8	14	9	1
7-Б		30	3	7	16	4
	7-В	28	9	15	4	–

Про це свідчать результати формуючого експерименту. В другому півріччі студентами-практикантами було проведено повторне практичне заняття з підготовки домашнього завдання в одному з експериментальних класів – 7-А, а в другому (7-В) – не проводили. Результати другого складання контрольних нормативів такі:

7-А клас – 11 п'ятірок, 14 четвірок, 7 трійок;

7-Б клас – 3 п'ятірки, 5 четвірок, 19 трійок, 3 двійки;

7-В клас – 7 п'ятірок, 14 четвірок, 6 трійок, 1 двійка.

Ці дані зведено в кореляційну таблицю 3.17, яка допомагає нам науково-математичними методами дослідження встановити залежність між успішністю та кількістю проведених практичних індивідуальних занять.

Таблиця 3.17

Кореляційна таблиця результатів другого складання

Кількість практичних занять	Оцінка				
	„2”	„3”	„4”	„5”	Всього
Три заняття	-	7	14	11	32
Два заняття	3	19	5	3	30
Одне заняття	1	6	14	7	28
Всього	4	32	33	21	90

Результати таблиць 3.16 та 3.17 дають змогу встановити типи залежностей. Як бачимо, вони є лінійними, і тому можемо стверджувати, що із

збільшенням числа проведених практичних індивідуальних занять успішність зростає.

За допомогою статистичних методів складаємо таблиці 3.18 та 3.19.

Статистична таблиця 3.18

X	2	1	0
У	4,125	3,96	3,27

Статистична таблиця 3.19

У	2	3	4	5
X	0,25	0,63	1,27	1,38

де X – кількість практичних занять, У – оцінка; X, У – умовні середні.

У процесі проведення формуючого експерименту студенти експериментальних груп показали значно вищий рівень підготовки до морально-патріотичного виховання та освіти учнів.

Результати опрацьовано і подано в таблиці 3.20.

Таблиця 3.20

Рівень готовності студентів III курсів до морально-патріотичного виховання учнів (К – 122, у %)

Рік	2006		2007		2008	
Курс	I	II	I	II	I	II
Експериментальні групи	21,5	21,6	25,4	25,9	26,8	27,1
Контрольні групи	11,3	11,7	12,2	12,5	12,9	13,4

Аналіз даних таблиці 3.20 дає змогу зробити висновок про те, що рівень підготовки студентів до морально-патріотичного виховання та освіти учнів ще низький, але спостерігається тенденція до підвищення. Це пояснюється новою методикою формування морально-патріотичного мислення, усвідомлення майбутнім вчителем рис професіоналізму.

На другому етапі формувального експерименту студентів залучали до активної морально-патріотичної діяльності. Студенти вже систематично проводили підготовлені нами уроки в спортивному залі та на стадіоні під час проведення з індивідуальної підготовки, яка впливала на розвиток морально-патріотичних рис.

Курс теорії та методики фізичного виховання призначений для підготовки студентів – майбутніх вчителів, здатних ефективно здійснювати морально-патріотичне виховання учнів у загальноосвітній і професійній школі. В процесі оволодіння цим курсом у студентів розвивається творчий підхід до розв'язання проблем морально-патріотичного виховання особистості.

У процесі формувального експерименту в майбутніх вчителів формувались індивідуальні мотиви і стимули для поповнення певного професійного досвіду в період навчання у вузі. Опрацьовані дані зведені в таблиці 3.21.

Таблиця 3.21

Дидактичний процес засвоєння морально-патріотичних знань
(К-122, у %)

	Групи	2006	2007	2008
Процес навчання	Експериментальні	34,7	34,6	35,3
	Контрольні	19,4	19,3	20,2
Процес виховання	Контрольні	11,2	11,3	11,7
	Експериментальні	22,7	22,3	22,2
Колективні бесіди	Експериментальні	32,8	33,1	32,3
	Контрольні	10,7	10,9	10,5
Індивідуальні бесіди	Контрольні	12,7	12,1	12,4
	Експериментальні	29,3	29,7	29,5
Самовиховання	Контрольні	8,6	8,9	8,3
	Експериментальні	17,9	18,1	17,6

Як видно з таблиці 3.21, студенти експериментальних груп віддають перевагу набуттю морально-патріотичних знань у навчальному процесі, а контрольних – самовихованню.

Під час проведення педагогічного експерименту на основі даних таблиці 3.21 встановили, що майбутні вчителі на перше місце в процесі оволодіння та передачі морально-патріотичних знань ставлять науково-виховну діяльність, а потім колективні та індивідуальні бесіди. Зростає роль самовиховання,

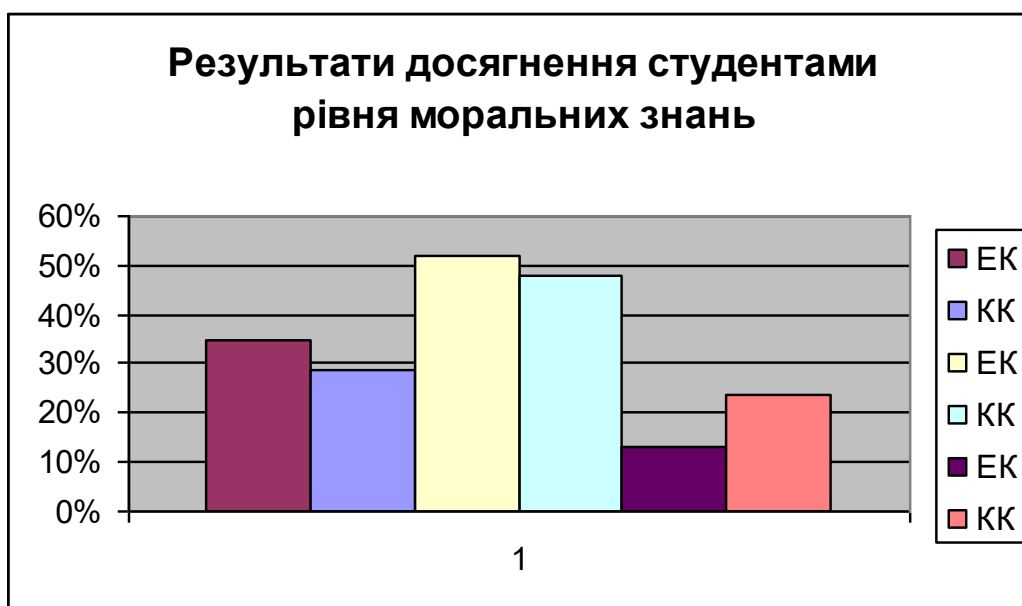
виховної роботи, клубів спортивної та туристичної роботи, індивідуальної підготовки особистості.

Тому в процесі формувального експерименту ми намагались розвивати творчу індивідуальну ініціативу студентів, необхідну для їх підготовки до здійснення морально-патріотичного виховання учнів у процесі проведення виховних заходів під час проходження педагогічної практики, а також виховних спортивних заходів у вузі, що впливають на формування моральних цінностей майбутнього вчителя фізичної культури.

Проводячи формувальний експеримент, врахували, що діяльність викладачів у процесі формування моральних знань у студентів факультетів фізичної культури здійснювалась через різноманітність форм, методів, засобів і прийомів змісту виховного процесу. Отримані дані подаємо у таблиці 3.22.

Таблиця 3.22.

Результати досягнення студентами рівня моральних знань							
Високий		Достатній		Середній		Низький	
ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
35%	28,50%	52%	48%	13%	23,50%	-	-
Кількість студентів, що досягли відповідного рівня моральних знань							
14	7	10	5	6	18	0	0
10-12 балів		8-9 балів		6-7 балів		1-5 балів	

3.4. Висновки до третього розділу

У процесі реалізації формувального експерименту встановили, що студенти володіють педагогічною термінологією, теоретично вірно обґрунтовують залежність між рівнем сформованості морального виховання і формуванням моральної самосвідомості та їх впливом на результативність навчально-виховного процесу. Позитивно можна оцінити серйозне ставлення студентів до проблеми формування моральних цінностей, про що свідчить майже повна відсутність неправильних відповідей у третьокурсників після проведеної експериментальної роботи.

За результатами формувального експерименту 37,3 % студентів відзначили в себе високий рівень сформованості моральних знань, а за оцінками викладачів таких студентів було 26,7 %, однокурсники визначили 28,4 %. Отже, експертні оцінки нижчі за самооцінку.

Проводячи дослідження, вивчаючи формування професійних рис особистості студента, ми використовували різноманітні методи. Спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкета, тести, вивчення результатів спортивної діяльності, експеримент, ділова гра – необхідні методи для узагальнення інформації про майбутніх учителів, важливі інструменти педагогічної діагностики. Важливо правильно вибрати та уміло, ефективно використати їх, оскільки від цього залежить обсяг та правдивість інформації, якою буде володіти педагог у процесі своєї діяльності.

Результати формувального експерименту переконують, що одним із найбільш поширених методів є педагогічне спостереження. Воно використовується систематично певною мірою цілеспрямоване в кожен момент спілкування зі студентами. Спостереження варто записувати в педагогічний щоденник, бо без цього втрачається значна частина отриманої інформації про формування поглядів, мислення, моральної культури майбутнього вчителя фізичного виховання.

У професійній підготовці важливе місце належить індивідуальним бесідам зі студентами. Вони дають результати, які дають змогу скласти певне враження про моральні погляди студентів. Викладачеві важливо пам'ятати, що

студенти бувають відверті тоді, коли бесіда ведеться тактовно, забезпечується відвертість розмови. Таким чином, можна визначити думку студентів про їхнє ставлення до навчально-виховної діяльності, систематичних спортивних тренувань. Щоб бесіда дала позитивний результат, слід насамперед її продумати, враховуючи особливості характеру та розвиток інтелекту студента, його інтереси, вміння спілкуватися.

У процесі проведеного нами дослідження з'ясовано педагогічні особливості професійної підготовки особистості, виявлено дієвість інтелектуально-творчих завдань для розуміння морального і теоретичного у навчально-виховному процесі, способи оцінки і корекції формування педагогічних та професійних знань і їхній вплив на розвиток морально-патріотичної підготовки студентів.

Здійснено порівняльний аналіз даних констатувального та формувального експериментів в засвоєнні педагогічних знань, моральних міркувань, активності студентів експериментальних і контрольних груп на початку і в кінці курсу. Одержані дані підтверджують ефективність застосування гнучких технологій виховання як способу аналізу засвоєних певних морально-патріотичних знань майбутніми вчителями, як методу формування моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури.

Висновки

1. Встановлено, що в процесі аналізу науково-методичної та психолого-педагогічної літератури виникла реальна суперечність, яка визначає актуальність цієї проблеми для формування моральних цінностей майбутнього вчителя фізичної культури та викликає неузгодженість між законодавчими гарантіями та науковим забезпеченням інноваційного рівня у розв'язанні проблем професійної підготовки студентів для здійснення пізнавального процесу у сучасних вищих навчальних закладах. З'ясовано, що існуючі підходи до інноваційних аспектів підготовки сучасних студентів не задовільняють потреби, що ставляться до ефективного професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури.

2. Виявлено, що врахування ідей у наукових першоджерелах дозволило адаптувати базові поняття дослідження „моральні цінності”, „моральні знання”, „навчальна технологія”. Обґрунтовано основні аспекти пізнавальної діяльності, оволодіння якими сприяло студентам засвоїти відповідні професійні знання, сприйняття інформації про моральні цінності, які базувались на реалізації мети у засвоєнні ними методів пізнання, розуміння ролі формування моральних знань у процесі оволодіння методикою професійної підготовки.

3. Обґрунтовано, що завданням нинішньої пізнавальної діяльності є посилення акценту для сприйняття інформації про моральні цінності особистості, підготовку майбутніх вчителів фізичної культури до активної творчої участі у пізнавальному процесі, що сприятиме формуванню позитивних рис у майбутніх вчителів, утвердження в їх свідомості професійних знань.

4. Розроблено та теоретично обґрунтовано компоненти технології навчального процесу, удосконалено основні етапи реалізації технології пізнавальної діяльності студентів, які спираються на систему інноваційних підходів, що реально є визначальним аспектом формування професійно-моральних знань, який виражає взаємозв'язок освіти, методики, виховання – основних елементів, що включають змістову та функціонально-процесуальну підсистему, а її системо-творчим аспектом є інтегрований процес, який реалізується в конкретній пізнавальній діяльності.

5. Визначено, що формування моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури охоплює такі його етапи: початковий, основний, практичний та завершальний. Доведено, що підвищення ефективності засвоєння моральних цінностей студентами реалізуються через реалізацію курсу „Основи інноваційної педагогіки”, який розкриває значення актуальності новітніх ідей для пізнавального процесу професійної підготовки студентів, засвоєння ними основних аспектів: мотиваційно-стимулюючого, практично-морального, оцінно-регулювального, які впливають на засвоєння професійних знань.

6. Доведено, що впровадження технології формування моральних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури створює умови для засвоєння у них мотиваційного, інформаційного, процесуально-діяльнісного, рефлексивного компонентів, готовності у пізнанні ними професійного мислення. Розроблено методичні рекомендації з питань формування моральних цінностей у студентів. Їх використання засвідчило ефективність запропонованого автором комплексу професійно-пізнавальних заходів, спрямованих на засвоєння мотиваційної, інформаційної, рефлексивної готовності майбутніх вчителів для сприйняття моральних знань, їх реалізації у майбутній професійній діяльності.

7. Встановили, що ефективність пізнавальної діяльності у професійній підготовці зростає за таких організаційно-педагогічних умов:

- наявності сучасної технології навчання особистості;
- підготовленості викладачів фізичної культури до ефективної організації всіх видів пізнавальної діяльності, сучасного цілеспрямованого науково-методичного забезпечення рефлексії моральних цінностей;
- залучення студентів до реалізації навчально-пізнавальної діяльності через самоврядування та організацію комплексних форм позааудиторної роботи, що впливає на засвоєння ефективного змісту моральних цінностей.

Критеріями ефективності формування моральних цінностей у студентів визначено відповідність змістової підсистеми у формування моральних цінностей; забезпечення ефективного підходу до реалізації професійних завдань у здійсненні пізнавальної роботи майбутніми вчителями фізичної культури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми у формуванні моральних цінностей особистості. Подальшого вивчення потребують вплив інноваційної педагогіки на засвоєння моральних знань, врахування рівня професійного рівня особистості майбутнього вчителя фізичної культури, теоретико-пізнавальні основи підготовки студентів для конкретної виховної роботи у сучасній загальноосвітній школі.

Додатки

Додаток А

Міністерство освіти і науки України

№ 1/9-695 від 06.12.2005

Академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки
Автономної Республіки Крим
управління освіти і науки обласних,
Київської та Севастопольської
міських державних адміністрацій
Навчальні заклади

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання та забезпечення відповідності у підготовці та післядипломній освіті учителів початкових класів, валідності навчальних програм та підручників Державний стандарт початкової загальної освіти (зі змінами, затвердженими колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 року "Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання").

Заступник Міністра

В.О.Огнев'юк

Державний стандарт початкової загальної освіти

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» Державний стандарт загальної середньої освіти складається з державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти.

Державний стандарт початкової загальної освіти розроблений відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку і передбачає всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, умінь і навичок здорового способу життя. Поряд із функціональною підготовкою за роки початкової освіти діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

I. Базовий навчальний план початкової школи

1. Загальна частина

Базовий навчальний план початкової школи (далі - Базовий навчальний план) є складовою Державного стандарту загальної середньої освіти. Він дає цілісне уявлення про зміст і структуру цього рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями, визначає гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість годин.

Базовий навчальний план складається з таких освітніх галузей: мови і літератури, математика, здоров'я і фізична культура, технологія, мистецтво, людина і світ, які побудовані за змістовими лініями.

Зміст освітніх галузей може бути реалізований через окремі навчальні предмети та інтегровані курси.

Відповідно до мети і завдань середньої освіти її зміст ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах особистісно орієнтованого навчання, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Початкова освіта як складова загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності. Тому в доборі змісту враховується його наступність і неперервність, доступність і науковість, потенційні можливості для взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, реалізації принципів індивідуалізації, гуманізації навчально-виховного процесу.

До Базового навчального плану входять інваріантна і варіативна складові змісту початкової освіти.

Інваріантна складова змісту формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності і може бути реалізована за базовими та експериментальними навчальними програмами і варіативними підручниками. Зміст інваріантної складової подано через освітні галузі, сукупність яких

необхідна і достатня для загальноосвітньої підготовки учнів молодшого шкільного віку. Вилучення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей порушує цілісність загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти і наступність основної школи.

В інваріантній складовій Базового навчального плану визначено мінімально необхідну кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі.

Варіативна складова Базового навчального плану формується навчальним закладом самостійно з урахуванням особливостей навчального закладу та індивідуальних освітніх потреб учня. У початкових класах варіативна складова включає години, які можна використати додатково на вивчення навчальних предметів освітніх галузей, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями.

Навчальне навантаження учнів охоплює години інваріантної і варіативної складових і не може перевищувати гранично допустимого тижневого навантаження учнів, установленого Базовим навчальним планом та санітарно-гігієнічними нормами організації навчально-виховного процесу.

На основі Базового навчального плану, який визначає загальні засади побудови початкової освіти, Міністерство освіти і науки України розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів. У типових навчальних планах зміст освітніх галузей реалізується через навчальні предмети і курси інваріантної складової. На основі типових навчальних планів навчальні заклади щороку складають робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова початкової освіти з урахуванням особливостей організації навчального процесу.

Згідно з Законом України "Про загальну середню освіту" тривалість навчального року в початковій школі не може бути меншою, ніж 175 робочих днів, а тривалість уроків становить: у перших класах - 35 хвилин, у других - четвертих класів - 40 хвилин.

Бюджетне фінансування загальноосвітнього навчального закладу здійснюється відповідно до встановленої Базовим навчальним планом сумарної

кількості годин інваріантної і варіативної складових з урахуванням можливого поділу класу на групи при вивченні окремих предметів.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура»

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» забезпечує свідоме ставлення до свого здоров'я як найвищої соціальної цінності, сприяє фізичному розвитку дитини, забезпечує формування фізичної культури особистості шляхом засвоєння основ рухової діяльності, формує основи здорового способу життя.

Головними завданнями освітньої галузі є:

- формування вмінь і навичок здорового способу життя, безпеки життєдіяльності;
- ознайомлення з впливом рухової активності та загартування організму, формування знань, умінь і навичок особистої гігієни, профілактики захворюваності і травматизму, правил техніки безпеки;
- формування усвідомленої індивідуальної установки учня щодо необхідності удосконалення основних якостей його фізичного розвитку;
- формування самостійного та свідомого виконання фізкультурних заходів у режимі дня, профілактичних вправ для запобігання порушенню постави та зору;
- формування та розвиток навичок базових рухових дій загальнорозвивального спрямування.

Основні завдання фізичного виховання в молодших школярів

1. Зміцнювати здоров'я дітей, сприяти правильному фізичному розвитку, загартовувати учнів. Ці завдання вирішуються рядом заходів; проведенням гімнастики до занять, фізкультурних хвилинок, активних перерв, уважним ставленням до постави дітей, застосуванням факторів природи.

2. Повідомляти учням спеціальні знання в області фізичної культури і спорту, прищеплювати гігієнічні навички. Це завдання полягає в тому, що дати необхідні знання про користь фізичних вправ, правильне їх виконання, про дотримання гігієнічних правил. Велику роль в цьому відіграє порядок в школі, на уроках, приклад викладачів.

3. Формувати й удосконалювати у учнів рухові уміння та навички, вивчати нові рухові дії та види рухів. Головне в молодших класах, щоб діти оволоділи життєво-необхідними руховими навичками в ходьбі, бігові, метанні, рівновазі, лазінні. Завдання викладача навчити дітей систематично займатись фізичною культурою.

4. Розвивати рухові уміння і навички: силу, швидкість, витривалість, спритність, гнучкість, координацію.

5. Виховувати у дітей сміливість, навиків культури поведінки, наполегливість, дисциплінованість. Допоможуть у вихованні цих якостей сумісні дії учнів у подоланні труднощів.

6. Виховання у дітей стійкого інтересу і звички до систематичних занять фізичною культурою і спортом.

Для цього необхідно всі заняття проводити емоційно, яскраво, зацікавлювати змістом і формою занять.

Прищеплювати учням організаторські навички, учням потрібно доручити провести гру з товаришами, показати вправи.

Зразок плану-конспекту уроку фізичної культури для учнів 3(2) класу з використанням рухливих ігор

Мета уроку. Формувати в учнів правильну поставу. Повторити комплекс вправ ранкової гімнастики. Удосконалити техніку виконання стрибка в довжину з місця. Повторити ігри «Квач парами», «Горобці-стрибунці», «Потяг», Карлики і велетні». Виховувати в учнів любов до щоденних занять фізичними вправами.

Інвентар і обладнання: картинки із журналів, секундомір, свисток, крейда, поворотні стійки для (1,5 м), вимпели для нагородження, газети і журнали на спортивну тематику, плакати.

Місце проведення: стадіон, спортивний майданчик, парк.

План уроку (45 хв)

I. Підготовча частина уроку— 13 хв.

1. Організація учнів до уроку.

2. Шикування класу, перевірка постави, привітання, оголошення завдання уроку.

3. Повторення стройових (організаційних) вправ.

4. Повторити гру «Квач парами».

5. Повторити комплекс вправ ранкової гімнастики.

II. Основна частина уроку - 27 хв.

1. Повторити гру «Горобці - стрибунці».

2. Удосконалити техніку стрибка в довжину з місця.

3. Сприяти розвитку витривалості у грі «Потяг».

III. Заключна частина уроку — 5 хв.

1. Шикування класу.

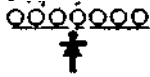

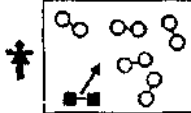
2. Повторити рухливу гру «Карлики і велетні».

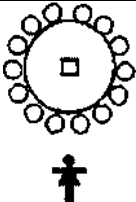
3. Бесіда «Чисте повітря».

4. Події фізкультури і спорту в країні і світі.

5. Підведення підсумків уроку.

6. Домашнє завдання.

Зміст основного навчального матеріалу	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
Підготовча частина уроку	13 хв	
1. Організація учнів до уроку.	1 хв	
2. Шикування класу, перевірка постави, привітання, оголошення завдання уроку.	1 хв	Підрахунок ЧСС
3. Повторення стройових (організаційних) вправ:	3 хв	Вчитель використовує
а) ходьба і повороти на місці; б) перешикування з однієї шеренги у дві, притулитись один до одного спиною.	1 хв 2 хв	картинки про правильну поставу.
4. Повторити гру «Квач парами».	3-4 хв	
а) підготовка до гри;	0,5 хв	
б) пояснення гри;	0,5 хв	
в) проведення гри;	2- 2,5 хв	
г) підведення підсумків гри.	0,5 хв	
5. Повторити комплекс вправ ранкової гімнастики. Впр.1. В.п. -о.с; 1- рухи в сторони;	4-5 хв. 7-8 впр. 6-8 разів	

2- руки вгору; 3- руки в сторони; 4- в.п. Впр. 2. В.п. - стійка ноги нарізно, руки в сторони; 1-2 - нахили вліво; 3-4 - нахили вправо. Вправи 3,4,5,6 виконують учні класу. Закінчується комплекс стрибками і ходьбою на місці.	10-12 разів Кожну впр. Виконують 8-9 разів	Вчитель звертає увагу на правильну техніку виконання вправ. Учні самі командують і виконують вправи.
Основна частина уроку	27 хв	
1. Повторити гру «Горобці - стрибунці»: а) підготовка до гри; б) пояснення гри; в) проведення гри; г) підведення підсумків гри. 2. Удосконалити техніку стрибка в довжину з місця. а) показ і пояснення вчителя; б) виконання стрибка в довжину з місця по частинах; в) виконання стрибка в довжину з місця в цілому; г) підведення підсумків.	5 хв 0,5 хв 0,5 хв 3,5 хв 0,5 хв 10 хв 1 хв 1-2 хв 6-7 хв 1 хв	 Вчитель застосовує позмінний, фронтальний метод організації учнів.
3. Сприяти розвитку витривалості у грі «Потяг». а) підготовка до гри; б) пояснення гри; в) проведення гри; г) підведення підсумків гри, нагородження команди-переможця; д) пробіг «Кола пошани» в повільному темпі двома командами.	12 хв 0,5 хв 0,5 хв 8-9 хв 0,5 хв 1 хв	Підрахунок ЧСС. Інтенсивність: 150-170 уд/хв.
Заключна частина уроку	5 хв	
1 .Шиккування класу у дві шеренги, обличчям один до одного.	0,5 хв	Підрахунок ЧСС.
2. Повторити рухливу гру «Карлики і велетні»: а) підготовка до гри; б) пояснення і проведення гри; в) підведення підсумків гри.	2 хв 0,5 хв 1 хв 0,5 хв	
3. Бесіда «Чисте повітря»	2 хв	Валеологічне виховання.
4. Події з фізкультури і спорту в країні і світі.	1 хв	Розповідають учні.
5. Підведення підсумків уроку, виставлення оцінок	1,5 хв	Проводить учитель.
6. Домашнє завдання: показ, пояснення і дозування фізичних вправ.	1 хв	Проводить учитель. Підрахунок ЧСС.

Опитування №1

на визначення сформованості моральних цінностей учнів молодшого шкільного віку

1. Що ти порадиш товаришеві, який соромиться вдягати на свято вишиванку?
 - А) Одягнути якусь іншу нарядну річ;
 - Б) одягнути сорочку, щоб не виділятися серед інших школярів;
 - В) скажу, що і сам би одягнув вишиванку із задоволенням, о це національний символ, гордість держави.
2. Як ти вчиниш, почувши, що хтось із твоїх знайомих хизується, що зроду не читає віршів українських поетів?
 - А) Скажу, що я теж не читаю;
 - Б) здивуюся, адже вірші задають читати у школі;
 - В) пораджу перечитати вірші моїх улюблених українських поетів.
3. Як ти вчиниш, коли при тобі хтось зловтішається з чужої біди, або каже: «Він мені ніколи не співчував, то і я йому не буду»?
 - А) Скажу, що він правий;
 - Б) скажу, що коли у людини біда - її треба підтримати;
 - В) сам підтримаю того, хто цього потребує.
4. Що ти зробиш, коли дізнаєшся, що до самотньої бабусі із сусіднього будинку ніхто не навідується?
 - А) Поспівчуваю бабусі на словах;
 - Б) розповім про це друзям та рідним;
 - В) візьму із собою товариша та неодмінно провідаю бабусю.
5. Як ти вчиниш, коли не послухався маму, а потім про це пожалкував, або коли образив маму?
 - А) Буду вести себе так, як ніби нічого не сталося;
 - Б) проаналізую та обдумаю свій вчинок;
 - В) Попрошу вибачення в матусі і намагатимусь в подальшому; прислухатись до її порад.

6. Як ти вчиниш, коли хтось в твоїй присутності погано говорить про твого вчителя?
- А) Промовчу, щоб не посваритись із тим хто обмовляє;
 - Б) підтримаю розмову, потім розповім про все вчителю;
 - В) зроблю зауваження та неодмінно розповім про гарні сторони вчительки.
7. Як ти будеш себе поводити, коли до тебе прийшли гості і в той же час задзвонив телефон?
- А) Відповім тим хто дзвонить, адже гості можуть зачекати;
 - Б) попрошу вибачення в гостей і відповім на дзвінок;
 - В) попрошу товариша зателефонувати пізніше, бо на мене чекають гості.
8. Якою буде твоя реакція, коли тебе хтось похвалить, а ти відчуватимеш що не заслужив?
- А) Подякую, мені в будь - якому випадку буде приємно;
 - Б) мені стане соромно, але виправдовуватись не буду;
 - В) чесно зізнаюсь, що я не зовсім заслуговую на цю похвалу.
9. Як ти вчиниш, коли ви з мамою прибираєте вдома, а товариші кличуть тебе гуляти?
- А) Піду гуляти;
 - Б) швиденько зроблю ще якусь дрібну справу і піду гуляти;
 - В) залишусь вдома і допоможу мамі з прибиранням до кінця.
10. Чи можна назвати людину патріотом своєї держави, яка відмовляється від рідної мови і не поважає традицій народу?
- А) незнаю
 - Б) так
 - В) ні

Казки про природу В. Сухомлинського у формуванні людських
цінностей молодших школярів

Хай будуть і Соловей, і Жук

У саду співав Соловей. Його пісня була прекрасна. Він знав, що її люблять люди, і тому з погордою поглядав на квітучий сад, на яскраве блакитне небо, на маленьку Дівчинку, яка сиділа й слухала його пісню.

А поруч літав великий рогатий Жук. Літав і гудів. Соловей обірвав пісеньку і каже з прикрістю Жукові:

- Припини гудіти. Ти заважаєш мені співати. Твоє гудіння нікому не потрібне. Було б краще, якби тебе, взагалі не було.

- Ні, Соловейку, без мене, Жука, світ не обійдеться. Як і без тебе. Солов'я.

- Оце так мудрість! - розсміявся Соловей. - Отже, і ти потрібний у світі. Давай запитаємо у Дівчинки, вона скаже, без кого світ збідніє: без тебе, чи без мене.

Полетіли Соловей і Жук до Дівчинки, питають:

- Скажи, Дівчинко, кого треба залишити в світі - Солов'я чи Жука?

- Хай будуть і Соловей, і Жук, - відповіла Дівчинка. І, подумавши, додала: - Як же можна без Жука?

Чому так відповіла дівчинка?

Через відповіді дітей робимо висновок: все, що існує в природі, потрібне. Крім того, у природі має панувати рівновага. Знищуючи один вид, ми мимоволі знищуємо й інший, адже в природі все взаємопов'язано.

П'ять дубків

Дмитро й Сергійко ходили з учителем до лісу. Вчитель викопав їм по три маленькі дубочки й сказав:

- Несіть додому, посадіть біля хати.

Приніс Дмитрик. Викопав ямку, посадив дубок! Узяв другий дубок, глянув і здалося йому, що корінець кволий. Викинув Дмитрик того дубка на дорогу. Глянув на третій дубок. І здалося Дмитрикові, що гілочки в нього слабкі. Викинув Дмитрик і того дубка на дорогу.

А Сергійко посадив свої три дубки, виходить на дорогу, аж бачить - два саджанці в пилуці лежать. Підняв їх і посадив поруч із трьома дубками.

Поливає Сергійко дубки, ростуть вони, зеленіють.

А Дмитрик забув про свій дубок. Засохло маленьке деревце.

Минуло багато років. Стали Дмитро й Сергій дорослими людьми. У Дмитра уже синок є - Дмитрик, а в Сергія - Сергійко. Питається якось Дмитрик батька:

- Тату, чому біля Сергійкової хати росте п'ять дубків, а біля нашої жодного немає? Мовчить батько. Мовчить.

Після прочитання казки «П'ять дубків» діти роблять висновок: щоб залишити згадку про себе на землі - треба посадити дерево і протягом життя доглядати його, хоча плодами його і красою користуватимуться прийдешні покоління.

Дивний мисливець

Живе у нашому селі дід Максим. Усі кажуть: дивний мисливець. Як тільки починається полювання на зайців чи на качок, дід щодня йде з рушницею до лісу. Виходить з дому рано вранці, а повертається ввечері.

Але що то за дивний мисливець! Ніколи не несе додому ні зайця, ні качки. Приходить з порожньою торбою.

Одного разу приніс дід Максим зайченя маленьке.

Знайшов під кущем. У зайченяти була зламана ніжка. Дід приклав до ніжки дві гілочки й забинтував її. За тиждень ніжка зрослася, і дід відніс зайченя в поле.

Чого ж це дід Максим такий невдаха?

Пішли одного разу слідом за дідом, захотілося подивитися, як він полює. Дивляться: поклав дід рушницю, а сам ходить лісом та й розкладає під кущами сіно зайцям. Зрозуміли тоді, чому дід Максим дивний мисливець.

Ставимо запитання до дітей:

- Чому дід Максим дивний мисливець?

Підсумовуючи сказане дітьми, підводимо дітей до головної думки казки - лише добра людина здатна творити добро для інших.

- Чому дід Максим добра людина?
- Бо він не полював на звірів і птахів, а допомагав їм.
- Чого вчить нас ця казка?
- Щоб ми були добрими. І допомагали звірям і птахам у скрутних ситуаціях.

Дуб під вікном

Молодий лісник побудував у лісі велику кам'яну хату й посадив дуба під вікном.

Минали роки, виростали у лісника діти, розростався дубок, старів лісник.

І от через багато літ, коли лісник став дідусем, дуб розрісся так, що затулив вікно. Стало темно в кімнаті, а в ній жила красуня - лісникова онучка.

- Зрубайте дуба, дідусю, - просить онучка, - темно в кімнаті.
- Завтра вранці почнемо, - відповів дідусь.

Настав ранок. Покликав дідусь трьох синів і дев'ятьох онуків, покликав онучку-красуню й каже:

- Будемо хату переносити в інше місце.

І пішов з лопатою копати рівчак під фундамент. З ним пішли три сини, дев'ять онуків й онучка.

Послухавши казку «Дуб під вікном», діти розуміють, що людині потрібне не лише вічне: будинки, палаци, статуї з мармуру, а й скороминуче - листя, квітка, дерево, хмаринка. І тільки від них залежить, чи збережеться на землі те побачене скороминуче.

Список використаних першоджерел

1. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки. Автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. под. наук. - Київ, 2003. - 20 с
2. Андрійчук О. Я., Смолюк В. І. Гуманістична освіта молоді: історико-дидактичний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2002. - 148 с.
3. Алексюк А. М. Методи навчання і методи учіння / Анатолій Миколайович Алексюк. - К.: Знання, 1980. - 48 с.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи [Текст]: курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник/ Анатолій Миколайович Алексюк; Мін. освіти України. Ін-т сист. досліджень освіти. Київськ. ун-т ім. Т.Шевченка; Ред. С. С. Самойлова. - Київ: ІСДО, 1993. - 220с.
5. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. - М.: Наука, 1977. - 380 с.
6. Андреев В. И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / Виталий Иванович Андреев. - 2-е изд. - Казань: КГУ, 2000. - 608 с.
7. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / Виталий Иванович Андреев. - Казань: КГУ, 1988. - 228 с.
8. Андреева Г. М. Социальная психология [текст]: учебник для вузов / Галина Михайловна Андреева; Гос. ком. РФ по высш. образов. Ин-т «Открытое общество»; [ред. совет: В. И. Бахмин, Я. М. Бергер, Е. Ю. Гениева и др.] - М.: Аспект Пресс, 1996. - 376 с.
9. Андреева Г. М. Современная социальная психология на Западе / Галина Михайловна Андреева, Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская. - М.: Свет, 1978.- 233 с.
10. Андрощук А. О. Рейтингова технологія оцінки знань в навчально-виховному закладі / А. О. Андрощук // Педагогіка і психологія. - 1996. - № 3. - С.86-93.
11. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные связи и методы / Сергей Иванович Архангельский. - М.: Высшая школа,

1980.-322 с.

12. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический процесс / Юрий Константинович Бабанский. - М.: Просвещение, 1977. - 254 с.

13. Бабанский Ю. К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников / Юрий Константинович Бабанский. - Ростов-на-Дону: Рост. пед. ин-т, 1970. - 213 с.

14. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологии: учебно-метод. пособие для препод, и аспирантов вузов / Борис Циренович Бадмаев. - М.: Владос, 1999. - 304 с.

15. Базель Л. Педагогические условия формирования мотивов изучения иностранных языков в лицее: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. / Базель Лаура. - Кишинёв, 2006. - 164 с.

16. Баканов К.А. Що ж таке технологія навчання? / К.А. Баканов // Шлях освіти. - 1999. - № 3. - С. 24-35.

17. Бадаев А.А. Активные методы обучения / Анатолий Алексеевич Бадаев. - М.: Ирофиздат, 1986. - 174 с.

18. Барабаш Ю. Г., Нозінкевич Р. О. Педагогічна майстерність: теоретичні й навчально-методичні основи. - Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. - 476 с.

19. Беляева А. П. Технология интеграции - стратегия исследования профессиональной подготовки будущих рабочих в целях обоснования педагогических технологий обучения / А.П. Беляева // Методологические основы проектирования интенсивных технологий профессионального обучения: Сб. науч. трудов - СПб.: Свет, 1992. - С. 5-18.

20. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / Владимир Павлович Беспалько. - Воронеж: Изд-во Воронеж. унта, 1977. - 304 с.

21. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии [Текст]: монография / Владимир Павлович Беспалько; Рец. С. Е. Хозе. - М.: Педагогика, 1989.-192 с., ил.

22. Білан А. Д., Панасюк О. П. Інформаційні технології: технічно-педагогічний аспект / Монографія. - Луцьк, 2008. - 300 с.
23. Бодалев А. А. О коммуникативном ядре личности / Алексей Александрович Бодалев // Совет, педагогика. - 1990. - № 5. - С. 77-81.
24. Бодалев А. А. Об учебных способностях подростка и их проявлении / Алексей Александрович Бодалев // Проблемы способностей. - М.: АПН РСФСР, 1962.- 143 с.
25. Бойко В. В. Социально-психологический климат коллектива и личность / В. В. Бойко. - М.: Высшая школа, 1983. - 214 с.
26. Бойчук П. М., Смолюк В. І. Національне виховання молоді: гуманістично-патріотичний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. - 208 с.
27. Бондарчук Л. І. Методи активного навчання в курсі «Основи педагогічної майстерності / Л. І. Бондарчук, Е. І. Федорчук // Вища і середня пед. освіта. - Київ, 1993. - № 16. - С 51-56.
28. Борисова Н. В. Методика выбора форм и методов активного обучения (теоретическая модель) і Наталья Владленовна Борисова. - М.: Высшая школа, 1991. - 173 с.
29. Братцева Г. Г. Активные методы обучения и их влияние на смену педагогической парадигмы / Г. Г. Братцева // Философия образования. Сборник материалов конференции. Серия «Symposium». - СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. - Выпуск 23. - С. 336-340.
30. Бурлачук Л. Ф. Психология жизненных ситуаций [Text]: учеб. пособие / Л. Ф. Бурлачук; Российское педагогическое агентство. - М.: [8. п.], 1998.-263 с.
31. Вакуленко У. А. Інтерактивне навчання на уроках права / У. А. Вакуленко, І. Е. Уколова // Право в школі - 2004. - № 1. - С.26-32.
32. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / Андрей Александрович Вербицкий. - М.: Высшая школа, 1991.- 204,[3]с.ил.

33. Вербицкий А. А. Контекстное обучение и становление новой образовательной парадигмы / Андрей Александрович Вербицкий. - Жуковский, 2000. - 42 с.
34. Веретено Т. Г. Загальна педагогіка. Навчальний посібник. - К.: ВД «Професіонал», 2004. - 128 с.
35. Вертгеймер М. Гештальт-теория / М. Вертгеймер. - Режим доступу до статі: [http // metaphor.narod.ru/Wertheimer_gest.htm](http://metaphor.narod.ru/Wertheimer_gest.htm).
36. Вища освіта України і Болонський процес: [навч. посіб.] / [за ред. В.Г. Кременя.] Авторський колектив: М. Ф. Стопко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. - 384 с.
37. Вільчковський Е. С Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. - Львів: ВНТЛ, 1998. - 336 с.
38. Воронцов В. В. Технология обучения / В. В. Воронцов // Педагогика [иод ред. П. И. Пидкасистого]. - М.: Педагогика, 1996. - 168 с.
39. Вузовское обучение. Проблемы активизации / [под ред. Бориса Васильевича Бокутя, С. И. Сокоревой, Л. А. Шеметкова, И. Ф. Харламова] . - Минск: Университетское образование, 1989. - 108, [2] с.
40. Выговская О. И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. / Выговская Ольга Ивановна.- УГЛУ им. М.П. Драгоманова. - К., 1995. - 203 с.
41. Выготский Л. С. История развития высших психических функций: [собр. соч.] / Лев Семенович Выготский. - М.: Педагогика, 1983. - Т. 3. -315с.
42. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский; [послел. В. В. Давыдова; Примеч. В. В. Давыдова и др.]. - М.: Педагогика-пресс, 1996. - 533, [1] с.
43. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка / Петр Яковлевич Гальперин. - М.: Высшая школа, 1985. - 45 с.
44. Гуляр Ольга Олександрівна. Педагогічна діяльність вчителя початкових класів з неблагополучними сім'ями. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. - Київ, 2001. - 17 с.

45. Герасимчук О. О. E-learning. Технологія електронного навчання: Навчальний посібник. - Луцьк: РВИ ЛДТУ, 2008. - 432 с.
46. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: Монографія. - Тернопіль: Економічна думка, 2002. - 186 с.
47. Головка М. В. Загальні тенденції та психолого-педагогічні проблеми запровадження сучасних технологій навчання / М. В. Головка // Нові технології навчання. - 2001. - Вип.30. - С 89-98.
48. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / Семен Устинович Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, ! перспективи: монографія / [за ред. І. Я. Зязюнаї. - К.: Віпол, 2000. - 420 с.
49. Гончаренко С У. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997.-376 с.
50. Гончаров С. М. Основи педагогічної праці: [навч. посібн.]. / Степан Миколайович Гончаров. - Рівне: РДТУ, 2001. - 256 с.
51. Горик Н. Тематичні розробки уроків з української літератури. 10 клас: Посіб. для вчителя / До конспекту словесника. - К.: Освіта, 2002. - 352 с.
52. Грейда Б. П. та ін. Реабілітація хворих засобами лікувальної фізкультури. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. -310 с.
53. Грейда Б. П., Кварцяний В. В. Больові синдроми і деякі захворювання опорно-рухового апарату у спортсменів: Монографія. - Луцьк: «Волинська обласна друкарня», 2003. - 256 с.
54. Грейда Б. П. та ін. Фізіологічні механізми адаптаційних процесів до фізичних навантажень і стресових впливів: Монографія. - Луцьк: «Волинська обласна друкарня», 2003. - 156 с.
55. Грейда Б. П. та ін. Вітаміни та основні харчові речовини в обмінно-фізіологічних процесах організму і лікуванні захворювань: Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2002. - 201 с.
56. Девід Гудінь, Джон Леннокс. «Світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі». Груповий пер. з рос. зі звіркою з англійським оригіналом під. заг. ред. М. А. Жукалюка, м. Київ, У БТ, 2003. - 416 с.
57. Джуриинский А. 11. История зарубежной педагогики: учеб. пособие для

студ. высш. пед. учеб. завед., обуч. по пед. спец. / Александр Наумович Джуринский. - М.: Форум; Инфра-М, 1998. - 272с.

58. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. - Житомир: Житомир, держ. пед. ун-т, 2003. - 192 с.

59. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим.) / Джон Дьюи; Пер. с англ. Н.М. Никольской; Ред. К). С. Рассказова. - М.: Лабиринт, 1999.- 192 с.

60. Дьяченко В. К. Организационная структура учебного процесса и ее развитие / Виталий Кузьмич Дьяченко. - М.: Народное образование, 1989. - 160 с. - (ОПН «Образование. Пед. науки Дидактика»).

61. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.

62. Забезпечення якості освіти в ЗНЗ: Матеріали Всеукраїнської конференції (16-17 квітня 2008 року) / Укл. Л.О. Щоголева. - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. - 200 с.

63. Загвязинский В. И. Инновационные процессы в образовании: [сб. научи, трудов] / Владимир Ильич Загвязинский. - Тюмень: Б. И., 1990. - 98 с.

64. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования [Техт]: учебное пособие для студ. пед. вузов, обуч. по спец «Педагогика и психология» / Владимир Ильич Загвязинский, Р. Атаханов. - Москва: Академия, 2001. - 208 с; 21 см. - (Высшее образование).

65. Загрекова Л. В. Теория и технологам обучения: [учебн. пос] / Л. В. Загрекова, В. В. Николина. - М.: Высш. шк., 2004. - 157 с.

66. Занюк С. С. Психологія мотивацій та емоцій: [навч. Посіб. Для студ. гуманіт. фактів ВНЗ] / Сергій Степанович Занюк. - Луцьк: Ред.-вид. відділ Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. - 180 с.

67. Запорожан Іван Григорович. Педагогічні основи правовиховної роботи з молодшими школярами. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Тернопіль, 2002. - 20 с.

68. Игровые занятия в строительном вузе: Методы активного обучения,

[учеб. пособие для строит, спец, вузов / подгот. Е. А. Литвиненко и др.]; Под ред. Е. А. Литвиненко, В. Й. Рыбальского. - Киев: Вища шк., 1985 - 303 с., ил.

69. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. -СПб: Изд-во «Питер», 2000. - 512 с.

70. Ильина Т. А. Что такое современная лекция? Как придать ей проблемный характер? / Т. А. Ильина // Вестник высшей школы. - 1984. - № 9. - С. 35-40.

71. Интерактивные методы подготовки менеджеров. / [под. ред. К. Рихтер, В. А. Лысков-Штреве]. - Москва: изд. «Димтрсйд График Групп», -2002. - 304 с.

72. Кавтарадзе Д. Н. Обучение и игра: Введение в активные методы обучения / Дмитрий Николаевич Кавтарадзе. - М.: Московский психолого-социальный институт, изд-во «Флинта», 1998 - 191с, ил. - (Библиотека педагогической практики).

73. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости / Зинаида Ильинична Калмыкова. - М.: Педагогика, 1981. - 200 с., ил.

74. Капская А. И. Формирование готовности студентов педвуза к исполнительско-речевой деятельности в системе профессиональной подготовки: дис.... доктора пед. наук: 13.00.01. / Капская Алла Иосифовна. - К., 1989. - 405 с.

75. Карпов И. В. Психологические особенности процесса усвоения иностранных языков / И. В. Карпов. - М.: Высшая школа, 1994. - 322 с.

76. Кварцяний В. В., Смолюк В. І. Патріотичне виховання студентів педучилища: Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2002. - 142 с.

77. Кияновський Артем Олександрович. Гуманістичні засади формування особистості учня початкових класів. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. - Херсон, 2000. - 21 с.

78. Киричук О. В. Основи психології [Текст]: підручник для студентів вузів / М-во освіти України; За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. - 3-те вид., стереотип. - Київ: Либідь, 1997. - 632 с.

79. Китайгородская Г. А. Познавательная самостоятельность: диагностика и пути развития / Галина Александровна Китайгородская, Н. С. Пурышева // Наука и школа. - 1999. - № 3. - С. 27-32.

80. Комісарик Марія Іванівна. Педагогічні умови використання фітоклімату в реабілітаційно-профілактичній роботі дитячих будинків для дітей-сиріт. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. -Тернопіль, 2001. - 20 с.

81. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у ВНЗ Тії рівнів акредитації: автореф. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олександр Олександрович Кіяшко. - Луганськ: Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, 2001. - 20 с.

82. Кларин М. В. Инновация в обучении: метафоры и модели. Анализ зарубежного опыта / Михаил Владимирович Кларин. - М.: Наука, 1997. - 222 с, [1]с.ил.

83. Кларин М. В. Интерактивное обучение - инструмент освоения нового опыта / Михаил Владимирович Кларин // Педагогика. - 2000. - № 7. -с.12-18.

84. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе: (Анализ зарубеж. опыта) / Михаил Владимирович Кларин. - М.: Знание, 1989 - 75, [2]с; 17 см.- (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология № 6).

85. Коган И. М. Психолого-педагогические аспекты совершенствования учебно-воспитательного процесса в вузе в условиях перестройки высшей школы / Игорь Михайлович Коган. - Л., ВАС, 1990. - 192 с.

86. Коменский Я. А. Великая дидактика. Избран, пед. сочинения / Ян Амос Коменский. - М.: Учпедгиз, 1955. - 168 с.

87. Кості Я. А. Система підготовки вчителів-дослідників до впровадження модульно-розвивального навчання: Наукове видання / За ред. А. В. Фурмана. - Тернопіль: Інститут ЕСО, 2005. - 62 с.

88. Кравець В. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. - К.: Київська правда, 2000. - 688 с.

89. Кремень В. Г. Україна розпочинає модернізацію вищої освіти / Основні

положення доповіді міністра освіти і науки України / В. Г. Кремень // Освіта.
- 2004. - № 11. - С 4-8.

90. Корнішко Сергій Миколайович. Педагогічні основи фізичного виховання молодших школярів у системі «родина-школа». Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. - Тернопіль, 2001. - 20 с.

91. Ксензова Г. Ю. Перспективные школьные технологии [Текст]: учебно-методическое пособие / Г. Ю. Ксензова. - Москва: Педагогическое общество России, 2001. - 224с; 20см. - (Профессиональная культура педагога).

92. Лезова Л. В. Активные методы обучения как средство профессионального самоопределения студентов УСиЮ: дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Лезова Лариса Викторовна - М., 2001. - 221с, ил.

93. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: [в 2-х т.] / Алексей Николаевич Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983. -Т. 1. - 392 е.; Т. 2.-318 с.

94. Леонтьев А. Н. Педагогическое общение / Алексей Николаевич Леонтьев. - М. Педагогика, 1979. - 172 с.

95. Лернер И. Я. Философия дидактики и дидактика как философия / Исаак Яковлевич Лернер. - М.: Изд-во РОУ, 1995. - 49 с.

96. Лийметс Х. И. Групповая работа на уроке / Хейно Йоханнович Лиймете - М.: Знание, 1975. - 169 с.

97. Литвиненко Е. А. Методы активного обучения / Евгений Александрович Литвиненко, Виктор Исаевич Рыбальский. - К.: Высшая школа, 1985.- 174 с.

98. Лихачев Б. Т. Педагогика: курс лекций: Учебное пособие для студентов пед. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Борис Тимофеевич Лихачев; Мин. науки России; Ред. Э. П. Козлов. - 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Прометей, 1996. - 528 с.

99. Лозова В. Л. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів [Текст]: научное издание / Валентина Іванівна Лозова; М-во освіти і науки України, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - 2-ге вид., допов. - Харків: ОВС, 2000. - 164 с.

100. Лозова В. Л. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів

при вивченні психолого-педагогічних дисциплін / Валентина Іванівна Лозова, С. Т. Золотухіна, В. М. Гринькова // Вища і середня педагогічна освіта. - Київ, 1989. - № 14. - С 63-68.

101. Лозова В. Л. Теоретичні основи виховання і навчання [Текст]: навч. посібник для студ. пед. навч. закладів / Валентина Іванівна Лозова, Г.В. Троцько. - Харків: [б. и.], 1997. - 338 с.

102. Лозовая В. И. Формирование познавательной активности школьников в процессе организации их общения: [учеб. пособ.] / Валентина Ивановна Лозовая, Л. Н. Калашникова. - Х.: ХГПИ, 1990. - 84 с.

103. Лушникова Е. Е. Дидактические условия формирования мотивации достижения и мотивации аффиликации у старших школьников: дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Лушникова Елена Евгеньевна. - Калининград, 1995.- 163 с.

104. Мазепа Христина Петрівна. Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичних коледжах. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Тернопіль, 2001. - 20 с.

105. Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання. - Рівне: Редакційно-видавничий відділ Рівненського державного гуманітарного університету, 2004. - 437 с.

106. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібн. - К.: Каравела, 2005. - 352 с.

107. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Ефим Израилевич Машбиц . - М.: Педагогика, 1988.

108. Методика діагностики і формування професійної усталеності майбутніх вчителів / [уклад. І. М. Богданова та ін.]. - О.: Вид-во ПДПУ, 1993.- 242 с.

109. Методические рекомендации по классификации методов активного обучения / [под. ред. Г. П. Пятаковой]; М-во высш. и сред. спец. образования УССР, Учеб.-метод. каб. по высш. образованию, Киев, инж.-строит. ин-т, Лаб. актив, методов обучения. - К.: Б. и., 1982. - 15 с.

110. Методичний порадник: форми і методи навчання / [автор-укладач Б. О. Житник]. - Х.: Вид. трупa «Основа», 2005. - 128 с.

111. Методологические и теоретические проблемы активизации учебно-познавательной деятельности в свете реформы школы: [межвуз. сб. науч. тр.] / [редкол.: Г. И. Щукина (отв. ред.) и др.]. - Л.: ЛГНИ, 1986. - 172 с.

112. Методы обучения как условия развития активности и самостоятельности учащихся: [материалы науч.-практ. конф. / Омский гос. педагогический ун-т; Институт непрерывного образования; Областное отделение педобщества; Лаборатория экспериментальной дидактики / [И. М. Чередов (ред.)]. - Омск: Изд-во ОмГПУ, 2000. - 113 с.

113. Методы системного педагогического исследования: учеб. пособие / [Н. В. Кузьмина, Е. А. Григорьева, В. А. Якунин и др.; Под ред. П. В. Кузьминой]. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. - 172 с, граф.

114. Методы, способы и приемы активизации обучаемых: [в помощь молодому преподавателю] / [под. ред. В. С. Мерлина] - Л.: ЛВВИУС, 1988. - 145 с.

115. Мид Дж. Разум, Я и общество / Джон Мид. - Нью-Йорк, 1947. - 195 с.

116. Минеева С. А. Диалогические основы развивающегося образования: размышления об «идеальной форме» и трудностях достижения / Светлана Алексеевна Минеева [в сб. «Образование 21 века: проблемы и перспективы // [под ред. В. Зинченко]. - Рига: «Эксперимент», 2002. - 336 с.

117. Модернізація вищої освіти в Україні і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / [за ред. В. Г. Кременя.] Авторський колектив: М. Ф. Стенко, Я. Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В. В. Грубшко, І. І. Бабин. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. - 146 с.

118. Момот Л. Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі / Л. Л. Момот. - К.: Радянська школа, 1984. - 63 с.

119. Морено Дж. Театр спонтанности: [Пер. с англ.] / Джакобо Морено; [Авт. вступ, ст. Б. И. Хасан]. - Красноярск: Фонд ментального здоровья, 1993. - 124,[1] с; 20 см. - (Библиотека психологии и психотерапии. Под ред. В. В. Макарова, Б. И. Хасана).

120. Мороз І. В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: монографія / Іван Васильевич Мороз. - К.: Т-во «Освіта України», КОО, 2005. - 196 с.

121. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: [метод, посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех]. - К.: А. П. Н., 2003. - 72 с.

122. Немов Р. С. Социально-психологический анализ эффективной деятельности коллектива / Роберт Семенович Немов. - М.: Владос, 1984. - 201 с.

123. Ніколаєнко С. М. Сучасні засади формування професійно-педагогічних знань у студентів: дидактично-методичний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2004. - 244 с.

124. Нісімчук А. С. Педагогіка: [підручник] / Андрій Сергійович Нісімчук. - К.: Атіка, 2007. - 344 с.

125. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: [навч. посіб.] / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. - К.: Просвіта, 2000. - 368 с.

126. Новітні технології навчання: [науково-метод. зб. Спецвипуск.]. - К.: 2003. - 248 с.

127. Нісімчук К. О., Панасюк Н. Л. Методика використання інформаційних технологій у підготовці інженерів-педагогів // Навчальний посібник. - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. - 160 с.

128. Нісімчук А. С. та ін. Педагогічна технологія. Підручник. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. - 146 с.

129. Нісімчук К. О., Каленюк О. М. Технологія формування духовності: дидактичний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. - 170 с.

130. Освітні технології [Текст]: навчально-методичний посібник / [О. М. Пехота, А. З. Юктенко, О. М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О. М. Пехоти. - К.: А.С.К., 2001. - 256 с.

131. Падалка О. С, Нісімчук А. С. Дидактично-технологічна підготовка магістрів: теоретичний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2004. - 170 с - Книга 1.

132. Падалка О. С, Нісімчук А. С. Дидактично-технологічна підготовка магістрів: прикладний аспект / Монографія. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2004. - 156 с. - Книга 2.

133. Панасюк О. П. Теоретичні засади формування моральних цінностей у майбутніх вчителів. - Луцьк, 2008. - 67 с.
134. Панасюк О. П. Дослідження ролі формування моральних цінностей у навчально-нізнавальній діяльності. - Луцьк, 2008. - 47 с.
135. Панасюк О. П. Узагальнення практичних аспектів формування моральних цінностей. - Луцьк, 2008. - 85с.
136. Пахомова Н. Ю. Проектное обучение в учебно-воспитательном процессе школы / П. Ю. Пахомова // Методист. - 2004. - № 3. - С. 44-49.
137. Пащенко Олександр Юхимович. Підготовка старшокласників до вибору майбутньої професії працівника міліції. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Тернопіль, 2000. - 18 с.
138. Павелків Ольга Микоїшна. Виховання у старшокласників інтересу Я до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.лед.наук. - Київ, 2004. - 20 с.
139. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. - К.: Педагогічна думка, 2001.
140. Педагогічна майстерність: підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, И. Ф. Кривонос та ш.]; за ред. І. А. Зязюна; М-во освіти і науки України. [2-ге вид., доп. і перероб]. - Київ: Вища школа, 2004. - 422 с.
141. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті [Текст]: наукове видання / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти і АПН України; за ред. С. О. Сисоєвої. - Київ: [б. и.], 2001. - 502 с.
142. Перспективні педагогічні технології в шкільній світі: [навч. посіб.] в / [за заг. ред. С. П. Бондар]. - Рівне: Редакційно-видавничий центр «Теніс» Міжнародного університету «РЕП» ім. академіка С. Дем'янчука, 2003. - 560 с.
143. Петровский Е. П. Проблема методов в обучении / Е. П. Петровский // Советская педагогика. - М.: Советская педагогика. - 1956. - № 12. - С. 25-38.
144. Петронговський Роман Рафаїдович. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Київ, 2002. - 21 с.

145. Пехота Е. Н. Индивидуальность учителя: Теория и практика [Техі]: учеб. пособие для студ. и препод, вузов / Елена Николаевна Пехота; МО Украины. Ин-т педагогики и психологии проф. образования. - Николаев: [5. п.], 1997. - 144 с.
146. Пидкасистый П. И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / Павел Иванович Пидкасистый, Л. М. Фридман, М. Е. Еарунов. - М.: Педагогическое общество России, 1999. - 354 с.
147. Пидкасистый П. И. Технология игры в обучении и развитии: [учебное пособие] / Павел Иванович Пидкасистый, Ж. С. Хайдаров; Моск. пед. ун-т. - М., МПУ, 1996. - 269 с.
148. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технологи [Текст]: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / Іван Павлович Підласий; М-во освіти і науки України. - Київ: Слово, 2004. - 616 с.
149. Пінчук В. М. Інноваційні процеси - підґрунтя проектування нових освітніх технологій / В. М. Пінчук // Освіта і управління. - 1998. - № 3. - С. 88-97.
150. Платов В. Я. Деловые игры по охране труда в строительстве / Валерий Яковлевич Платов, В. В. Подиновский, А. А. Вельский. - М.: Стройиздат, 1987. - 202,[1] с.
151. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект) [Текст]: навчальний посібник для студ. фі-лол.фак-тів вузів / Катерина Миколаївна Плиско; Мін. освіти України; Ред. А. Х. Балабуха. - Харків: Основа, 1995. - 240 с.
152. Полулях Андрій Віталійович. Формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Херсон, 2007. - 19 с.
153. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод.посіб. / Олена Іванівна Пометун, Л. В. Пироженко. [за ред. О. Л. Пометун]. - К.: Видавництво А.С.К., 2004. - 192 с.
154. Пономарьова Г. Ф. Формування екологічної культури майбутнього вчителя. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних педагогічних закладів / Галина Федорівна Пономарьова. - Харків, 2005. - 178 с.

155. Практикум з педагогіки для студентів педагогічних коледжів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) / За ред. С. С. Марчука. - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. - 116 с.

156. Прокопенко І. Ф. Педагогічна технологія /І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокімов. - Х: Основа, 1995. - 105 с.

157. Рассел Б. История западной философии [Текст]: и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней / Б. Рассел; Науч. ред. В. В. Целищев. - Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1994. - Кн. 1-2.- 464 с.

158. Реализация развивающих возможностей интерактивных методов обучения на обобщающих уроках (на примере соревновательной игры) // Творческий рост учителя в развивающем обучении: [Сб. ст.]. - Калининград, 1999.-С.43-46.

159. Российская педагогическая энциклопедия [Текст]: в 2 т. / Гл. ред. В. В. Давыдов. - Москва: Большая Российская энциклопедия, 1993. - Т. 1: А - М. - 608 с: ил.

160. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений, обуч. по направ, и спец. психологии / Сергій Леонидович Рубинштейн. - Санкт-Петербург: Питер, 2006. - 713 е.: ил.; (Мастера психологии).

161. Савенкова Л. О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування: дис. ... доктора нед. наук: 13.00.04 / Савенкова Л. О. - К., 1998. - 413 с.

162. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи [Текст]: підручник для студ. пед. Фактів / Олександра Яківна Савченко; М-во освіти і науки України. - Київ: Генеза, 2002. - 368 с.

163. Саранцев Г. И. Теория, методика и технология обучения / Геннадій Іванович Саранцев // Педагогика. - 1999. - № 1. - С. 19-24.

164. Сасонко В. Е. Контроль учебной деятельности студентов в средних специальных учебных заведениях с применением рейтинговой системы: [учебное пособие] / В. Е. Сасонко / [рецензент Самойленко Л. И., Аргунова Т.

Г.]. - М, 1998. - 149 с.

165. Сахарова Т.Е. Проблема ситуации при обучении диалогической речи / Т. Е. Сахарова // Общая методика обучения иностранным языкам: Хрестоматия / [сост. А. А.Леонтьев]. - М.: Рус. яз., 1991. - С.180-187.

166. Семенова Мирослава Олександрівна. Виховання учнів основної і старшої школи засобами фольклористично-етнографічної діяльності. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Луганськ, 2005. - 20 с.

167. Сергеев Н. К. Непрерывное педагогическое образование: концепция и технологии учебно-научно-педагогических комплексов: (Вопр. теории): Монография / Николай Константинович Сергеев; Рос. гос. нед. ун-т им. А. И. Герцена и др. - СПб. Волгоград: Перемена, 1997. - 165 с.

168.Симонов В. П. Образовательный минимум: измерение, достоверность, надежность / В. П. Симонов // Педагогика. - 1994. - № 4. - С. 23-26.

169.Сисоева С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія / Світлана Олександрівна Сисоева. - К.: Поліграф- книга, 1996. - 407 с.

170. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: [навч.-метод. посіб.] / Олена Січкарук. - К.: Таксон, 2006. - 88 с.

171. Скаткин М. Н. Актуальные проблемы развития познавательной самостоятельности учащихся / Михаил Николаевич Скаткин. - М.: АПН СССР, 1969.-107 с.

172. Скрипник М. Л. Педагогічне спілкування як основа інтерактивного навчання педагогів в умовах післядипломної освіти / М. Л. Скрипник // Теоретичні питання освіти та виховання: [зб. наук, праць, вип. 17]. - К.: КНЛУ, 1997. - С 97-99.

173. Сліпчишин Л. В. У пошуках гармонії: Навчально-методичний посібник. - Львів: СПОЛОМ, 2006. - 154 с.

174. Словник термінів ЮНЕСКО / Офіційний сайт ЮНЕСКО. Збірка документів. - [Online]. Доступ <http://aiden.hut.ru/index.htm>.

175.Смирнова М. В. Развитие у студентов вузов культуры делового общения: дис.... канд. пед. наук: 13.00.08/ Смирнова Марина Владимировна. -

Челябинск, 2004. - 193 с.

176. Смолкин А. М. Методы активного обучения: [науч.-метод, пособие) / Абрек Маркович Смолкий. - М.: Высш. шк., 1991. - 175,[1] с.; 20 см. - (Экон. псеобуч).

177. (Социальная психология: история, теория. Эмпирические исследования / под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова]. - Л.: ЛГУ, 1979. - 229 с.

178. Столяренко Л. Д. Психология делового общения и управления [Текст]: учебное пособие для студ. образоват. учреждений сред. проф. образования, обуч. по спец. «Менеджмент», «Комерция», «Делопроизводство и архивоведение», «Товароведение» / Людмила Дмитриевна Столяренко. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. - 512 с. - (Учебники XXI века).

179. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: [в 5-й т.] / Василь Олександрович Сухомлинський. - К.: Рад. школа, 1976. - Т. 1. - 654 с.

180. Тернопільська Валентина Іванівна. Формування соціальної відповідальної старшокласників у позанавчальній діяльності. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.пед.наук. - Київ, 2003. - 20 с.

181. Україна - НАТО: проблеми та перспективи розвитку співробітництва: Матеріали доповідей учасників Регіональної студентської науково-теоретичної конференції (9 квітня 2008 р.). - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. - 208 с.

182. Уткин С. М. Интерактивная педагогическая технология как фактор повышения уровня обученности учащихся: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Уткин Сергей Михайлович. - СПб, 2000. - 161 с.

183. Феофилова В. П. Особенности взаимодействия преподавателя и студентов при активном методе обучения: дис...канд. пед. наук: 13.00.08 / Феофилова В. П. - ЛГУ им. А.А. Жданова. - Л., 1983. - 249 с.

184. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. - [2-е вид., пере-роб. і доп.]. - К: Голов, ред. УРЕ, 1986. - 800 с.

185. Фопель Клаус Технология ведения тренинга [Текст] / К. Фопель = НапсЬисЬ Гиг Огиррепіїег/іппеп / Кіаш \У. Уореї: теория и практика: Пер. с нем. - Москва: Ипезис, 2003. - 272 с.; 20 см. - (Все о психологической группе).

186. Фурман А. В. Психодіагностика особистішої адаптованості: Наукове

видання. - 2-е, скор. - Тернопіль: Економічна думка, 2003. - 64 с.

187. Фридман Л. М. Проблема обучения и развития в современных условиях в психологии образования / Лев Моисеевич Фридман // Проблемы психологии образования. Труды исследовательского центра - М., 1992. - С. 14-23.

188. Ханин Ю. Л. Психология общения в спорте / Юрий Львович Ханин. - М.: Физкультура и спорт, 1980. - 209 с.

189. Харханова Г. С. Интерактивные методы обучения как средство формирования мотивации конфликта у школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харханова Галина Сергеевна. - Калининград, 1999. - 142 с.

190. Чаденкова О. А. Построение регуляторно-мотивационной структуры учебной деятельности студентов / О. А. Чаденкова // Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук: [сб. ст.]. - Самара: СаГА, 2002. - С. 137-143.

191. Чеботарева Е. Ю. Психолингвистический анализ речевых действий: [учеб, пособие] / Елена Юрьевна Чеботарева, В. Н. Денисенко, А. И. Крупнов. - М.: Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1998. - 70 с.

192. Чепель Т.Д. Психологические механизмы интенсивного педагогического образования / Татьяна Леонидовна Чепель // Педагог. - 2002. - X» 1-2. - С. 93-99.

193. Черняшук Н. Л. Технологія формування економічних знань у майбутніх інженерів-педагогів / Навчальний посібник. - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. - 152 с.

194. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения [Текст]: методическое пособие / Мурат Аширович Чошанов. - Москва: Народное образование, 1996. - 160 с. - (Библиотечка журнала «Народное образование»; 296).

195. Шарадзепидзе Т. С. Проблемы взаимоотношения языка и речи / Тинатин Семеновна Шарадзенидзе. - Тбилиси: Мецниереба, 1971. - 113 с.

196. Штанько О.Ф. Практичне право: протидія насильству: [навч.-метод. посібн.] / О. Ф. Штанько, А. О. Галай, В. В. Стаднік та ін. / [за ред. О. Ф. Штань-ка]. - К.: АТТА, 2004. - 272 с.

197. Шудзіховська І. Ф. Педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу учнів гімназії: дидактичний аспект / Монографія / Шудзіховська Ірина Федорівна. - Луцьк, «Твердиня», 2008. - 136 с.

198. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри [Текст]: навч. посібник для студ. пед. ін-тів / Петро Миколайович Щербань // Вища і середня педагогічна освіта. - Київ: Вища школа, 1993. - № 6. - С 68-73.

199. Щоденник студента-практиканта з нозанавчальної виховної роботи / Уклад. С. С. Марчук, А. В. Тарасюк, Н. В. Борбич. - Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. - 104 с.

200. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды [Текст]: проблемы возраст, и пед. психологии / Даниил Борисович Эльконин; Под ред. Д. И. Фельдштейна. - М.: Международ. пед. акад., 1995. - 222 с.

201. Юрчук О. Д. Технологія пізнавальної активності студентів: дидактичний аспект / Монографія. - Львів: Сполом, 2007. - 144 с

202. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник для студ. пед. спец, вищ. навч. закладів / Василь Васильевич Ягупов; М-во освіти і науки України. - К.: Либідь, 2003. - 560 с.

203. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования [Текст]: описание, объяснение, понимание социальной реальности: Учебник для студ. вузов / В. А. Ядов, В. В. Семенова; Ин-т Социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. - 596 с.

204. Якунин В. А. Психология управления учебно-познавательной деятельностью студентов / Валерий Александрович Якунин; ЛГУ им. А. А. Жданова. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. - 44 с.

205. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов: [учебное пособие] / Валерий Александрович Якунин. - М.: Иссл. центр проблем качества подг. спец., «Логос», 1994. - 127 с.

206. Якунин В. А. Современные методы обучения в высшей школе / Валерий Александрович Якунин. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1991. - 137 с.

207. Albulescu I. Didactic functions of interactive teaching/1. Albulescu, M. Albulescu. - Bucharest: Star, 1999. - 238 p.

208. Bontash I. Pedagogics /I. Bontash - Bucharest: ALI, 1994. - 319 p.

209. Caroll J.B. A model of school learning I J.B. Caroll II Teachers college record. - 1963. - Vol 64. - P. 35-43.

210. Clement R. Motivation, self-confidence, and group cohesion in the foreign language classroom I R. Clement, Z. Dornye, K.A. Noels. - Quebec: Language Learning, 1994. -417 p.

211. Coletta S. P. Community and parental influence: effects on student motivation and French second language proficiency/ S. P. Coletta, R. Clement, H. P. Edwards. - Quebec: International Center for Research on Bilingualism, 1983. - 68 p.

212. Dele E. L. The relation of interest to the motivation of behavior: a self-determination theory perspective, [in K. A. Ronningor, S. Hidi & A. Krapp (eds.)] I E. L. Dele II The role of interest in learning and development. - 1992. - Vol. 6. - P. 43-70.

213. From Pedagogical Dialogue to Dialogical Pedagogy/ Konny Stowt II Educom Review. - 1994. - nov./dec. - P. 38.266

214. John Myers. Cooperative Learning/ John Myers II Cooperative Learning - vol. 11. - July, 1991.- P. 27-35.

215. Johnson D.W. Cooperation and Complition: Theory and Research I David W. Johnson, Richard T Johnson. - Edina MN: Interaction Book Company, 1989. - 46 p.

216. Mihaevic J. Attitudes towards the teacher as a factor in foreign language learning I Joel Mihaevic. - Studia Romanica el Anglica Zagradiensia, 1992.- 213 p.

217. Nicolau I. Tractate on the pedagogies at school 11. Nicolau. - Bucharest: Didactics and Pedagogies, 1996. - 370 p.

218. Noels K.A. Language, identity, and adjustment: the role of linguistic self-confidence in the acculturation process IK. A. Noels, G. Pon, R. Clement. II Journal of language and Social Psychology. - 1996. - Vol. 4. - P. 246-264.

219. Revans R. I WebSite: «Interactive learning technologies» [Online] <http://www.intel-cintes.ru/Magazin/index2.htm>.